

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY, MORS OG V. HAN HERRED

1986

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR THISTED AMT

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY, MORS
OG VESTER HAN HERRED

1986

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR THISTED AMT

HISTORISK ÅRBOG

Redaktion: Mette Fastrup,
Hanstholmvej 185, Tved.
7700 Thisted.

ISSN - 0107 - 9395

THISTED BOGTRYKKERI
1986

Indhold:

Mette Fastrup: »Til medlemmerne«.....	5
Per Kohrtz Andersen: »Amalie og Emma«	7
Esper Lønborg: »Drengen Ole Madsen«	26
Chr. Houmark Hammer: »Flugtrute Thy-Stockholm-Scotland«	32
Elly Mardal: »Børn i Harring under anklage«.....	42
Otto Hede Pedersen: »Mit livs erindringer«.....	44
K. Stenstrup: »Da Ejerslev fik sin glansperiode«	53
Olaf Nørgaard: »Helligsø Skole 1815-1820«.....	59
E. Boddum: »De Ydby-folks problemer 1778«.....	66
Poul Skaanning: »Med Kristen Kold på seminarium«	71
J. Mørk Andersen: »Romansk grav og billedsten på Kettrup Kirkegård« .	98
Mette Fastrup: »Der var fodkoldt på Sinai«	103
Jens Brüel: »Nogle af klitterne i Thisted Amt«.....	109

Årsberetninger:

Museet for Thy og V. Han Herred	112
Egnshistorisk Forening for Sydthy	119
Sydthy Egnshistoriske Arkiv	120
Egnshistorisk Arkiv for Thyholm og Jegindø.....	120
Egnshistorisk Forening for Thyholm og Jegindø.....	121
Hanstholm lokalhistoriske Arkiv	122
Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs.....	123
Thisted lokalhistoriske Arkiv	123
Jørgen Miltersen: »16 ture med Historisk Samfund«.....	124
Jørgen Miltersen: »Til medlemmerne«.....	125
Regnskab	127
Bestyrelserne.....	128

Kære medlemmer!

Det hænder, der i forbindelse med omtale af Historisk Årbog falder bemærkninger som denne:

– Der kunne godt være noget mere med fra vores by, vores egn!

En sådan betragtning er forståelig. Men hvorfor så ikke selv bøde på eventuelle skævheder i den geografiske fordeling af årbogens stof? Har medlemmerne måske ikke lyst til selv at fatte kuglepen eller skrivemaskine, kunne et lille skub til andre måske have en positiv virkning.

Hvem har ikke hørt venner eller familie fortælle træk, der kunne give anledning til historisk eftertanke – eller som måske er blevet indviet i, at den eller den ligger inde med skrevet materiale – »noget gammelt noget«.

Gulnet papir i støvede pakker er ikke at foragte, ej heller det, der måske ligger allernederst i skrivebordskuffen!

Kom frem med det! Træd til med det velmente historiske skub på rette sted. Eller skriv selv!

Og spar ikke på papiret. Der skal være luft omkring det skrevne ord – til rettelser og tekniske anvisninger. Afleveringsfristen er som sædvanlig sat til 1. august.

Tak for dette års bidrag til årbogen.

I forventning om god høst også næste gang – de venligste hilsener

Mette Fastrup.

»Amalie og Emma«

Historien om en gammel logbog

Af PER KOHRTZ ANDERSEN, Thisted Museum

Tirsdag 4de (december 1866) Vinden vestlig, jævn kuling, tyk luft. Kl. 8 littede og stod ned til Hals. Kl. 10½ ankrede og det blev indqvirettet¹ og gjort alting klar paa såmandt cotyme til at gaae til søes. Lagde natten over Læns ved pumpen. Kl. 11 tiltog kulingen stormende.

Onsdag 5de Kl. 1 om natten svær storm. Gav det svære Anker og stak ud 15 favne paa samme kjetting og 45 favne af daglig kjetting. Satte vagten med 1 mand på dækket. Kl. 13 purrede jungmanden ud. Kl. 3¼ drev en Hollænder os for boven, som bidrog os en deel havari, da han kom drivendes med stik sværkæden ud på tamp. Efter circa ½ times forløb kom klar af hinanden. Om formiddagen gik iland efter at have bragt lidt orden ombord for at nedlægge protest, men da der ingen øvrighed fandtes i Hals og jeg ikke turde forlade skibet før jeg fik skaden nærmere efterseet og da det saa ud til byger. Da jeg var iland tellegraferede jeg med expres til Aalborg til herr Consul Kall i Frederikshavn for at forespørge og raadføre mig med ham om hvad videre skulle foretages.

Forevist

C. Homemann

Toldcontrolleur

Sådan står der at læse i en gammel logbog, som Thisted Museum modtog i sommeren 1985.²

Logbogen er for skonnerten »Amalie og Emma« af Thisted, der var på 37 comercelæster (47 tons) og førtes af kaptajn A. B. Hansen. Bogen er udsted i Nykøbing Mors den 12. november 1866. Den 14. november begynder beretningen med påmønstring af mandskab, og bogen slutter næsten tre år senere under en sejlads i Nordsøen.

Det skibshistoriske materiale, som er indeholdt i sådan en gammel logbog, er som regel værdifuldt at bevare.

En logbog, eller journal, er et skibs dagbog. Heri indføres løbende alle oplysninger, der vedrører skibet. Under sejlads noteres skibets kurs, den udløbne distance, sejlføring, lodskud, vind og vejr. Hændelser om bord indskrives i bogen ligesom oplysninger om losning, lastning, arbejder på skibet o.m.a.

En logbog vil derfor ofte give et glimt af dagliglivet om bord, man ellers ikke ville kunne få ved kun at have officielle skibsefterretninger, som f.eks. toldvæsenets oplysninger eller lods- og havnelister. Men som man også kan se af den ovenstående prøve, er det meget nøgterne oplysninger, der gives. Selv om begivenhederne af og til kunne give anledning til beklagelse eller vrede, er sådanne følelsesudbrud helt undladt. Beretningen holder sig alene til, hvordan der handles i de forskellige situationer. Skriften røber, at tre eller fire personer har skrevet i denne bog. Det har været skibets bedstemand (styrmand), der har haft til opgave at føre bogen. Men af og til er det kaptajnen, der skriver. Det gælder for eksempel for den del i indledningen, der omfatter onsdag den 5. december.

Bortset fra at kaptajn A. B. Hansen nævnes på bogens første side mangler der helt navne på besætningen og tal på skibsmandskabet.³ De eneste personnavne, man ser, er underskrifter ved påtegninger fra toldvæsen og by- og herredsfoged kontorer.

De begivenheder, der omtales i logbogen, er i sig selv spændende, og af og til også dramatisk læsning. Men hvad der særligt gør logbogen interessant i dag er, at »Amalie og Emma« sejlede i en periode, hvor skibsfarten på den vestlige del af Limfjorden var i en voldsom udvikling, og hvor besejlingsforholdene skiftede flere gange. Også de fragter, skibet sejlede med, var typiske for tiden og hjemstedet. For at forstå baggrunden for sejladsen i denne periode er det nødvendigt, kort at opridse det forløb besejlingen på Thisted fik i 1800-årene.

Ved århundredets begyndelse var der ingen nævneværdig sejlads på Thisted. I 1802 havde byen kun tre mindre fartøjer registreret. I 1827 fire fartøjer og i 1834 seks fartøjer. Agger Tanges gennembrud i 1825, der åbnede det ellers lukkede farvand mellem tangen og Løgstør Grunde, begyndte først at gøre sig gældende for sejladsen, da der i 1835 startede en regelmæssig gennemsejling af kanalen.

1835 var der 14 fartøjer i Thisted, 1840-41 blev havnen anlagt, og i 1843 havde Thisted 17 hjemmehørende fartøjer, heraf et dampskib. I 1845 havde byen 39 fartøjer, og 10 år senere kulminerede sejladsen

Fotografi af A. B. Hansen. Billedet er ikke dateret, men det er antagelig fra denne periode, han sejlede som skipper.

gennem Agger Kanal med 1.800 fartøjer i 1855, og der var nu 64 skibe registreret i byen. I 1853 fik Thisted sit første skibsværft.

Fra 1856 begyndte en tilsanding af kanalen, og 1863 ophørte gennemsejlingen næsten helt. Det største antal skibe, der var hjemmehørende i Thisted, var i årene 1858-1859, hvor der var 74 fartøjer indregistreret.

1857-1861 blev Frederik den VII's Kanal ved Løgstør gravet, og større skibe måtte sejle øst ud af fjorden og rundt Skagen for at nå handelspladserne i England. Efter en del forlis var Thisted-flåden i 1862-1863 faldet til 63 fartøjer.

Nye brud på Agger Tange dannede Thyborøn Kanal, hvorpå en regelmæssig gennemsejling startede i 1867-1868.

Ved århundredets slutning havde Thisted kun 49 fartøjer hjemmehørende. Det var det mindste antal siden 1850, men skibene var større, så det betød alligevel mere end en forøgelse af registertonnage.⁴

Skonnerten »Amalie og Emma« blev bygget på P. Halds skibsværft i Thisted i 1855.

I årsregnskabet for Thisted Toldsted for året 1855 står: »I årets løb et tilkommet 9 fartøjer, hvoraf 1 paa 37 læster er bygget hersteds, 7 paa 36¼ læster tilkøbte fra andre steder og 1 på 51 læster kjøbt paa strandingsauktion og derpaa bragt i seilklar stand . . .«.

Thisted Amtsavis skrev tirsdag den 12. juni 1855: »I Torsdags løb her i Havnen atter en Skonnert af Stablen, af 37 Commercelæsters Drægtighed, den fik Navnet »Amalie & Emma«, er bygget for Hr. Kjøbmand Thomsens Regning i Douer af Hr. Skibsbygmester Hald og er bestemt til Farten gennem Agger-Canal«.

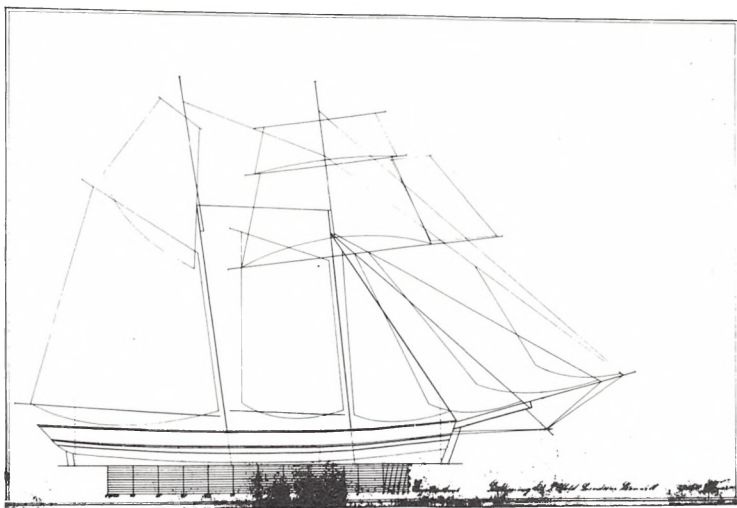
Skonnerten blev således et af de fartøjer, der indgik i den koffardiflåde, der helt eller delvist ejedes af handelsmanden Niels Lassen Thomsen, Doverodde, som levede 1825-1900.

Thomsen var en ung, driftig og energisk handelsmand, der i 1850'erne udbyggede Doverodde Købmandshandel til en betydelig handelsplads. Det ville være fristende, her at skrive om Thomsens virke i Doverodde, ikke mindst hans familiære forbindelser til andre købmænd, skippere og redere i Limfjorden. Men materialet er for omfattende, og det følgende bliver derfor kun en kortfattet beskrivelse, med hovedvægten på Thomsens tilknytning til søfarten.

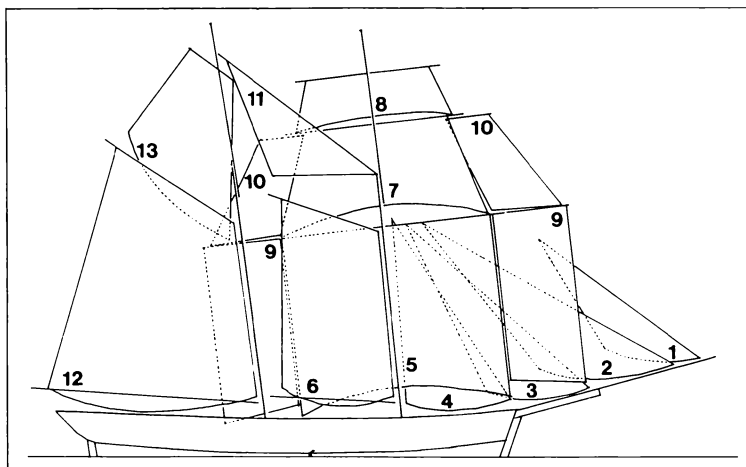
Efter at have bestyret Doverodde Købmandshandel nogle år for svogeren Niels Simonsgaard⁵ overtog N. L. Thomsen forretningen i 1858. Prisen var 8.000 Rbd., heraf halvdelen for varelageret. Thomsen var forinden blevet gift med Caroline Rygaard, datter af den meget velhavende købmandsreder, konsul H. P. Rygaard i Struer, og det må antages, at svigerfaderen har hjulpet med startkapital. Det kan tilføjes, at N. L. Thomsen ved overtagelsen i 1852 kun var 27 år gammel. Allerede året efter begyndte han at købe de første skibe.

Tjalken »Cathrine Wilhelmina« på 28½ læster købtes på auktion (forliste i 1855). Samme år, 1853, købtes kuffen »Het Fortuin«, 29½ læster, og sluppen »Ane Cathrine« på 14 læster. Sluppen og senere en jagt opkaldes efter N. L. Thomsens mor, der døde i 1838. Desuden købtes tre skibe, hvor anskaffelsesåret ikke har kunnet fastslås, nemlig jagten »Ane Cathrine«, 8½ læster, jagten »Charlotte« (forlist 1854) og sluppen »De tvende brødre«, 6¾ læster. I 1854 gik N. L. Thomsen og hans svoger, skipperen Peter Kold Svendsen, Løgstør, sammen om at få bygget en skonnert i Mandal i Norge. Skibet, der var på 58 læster, opkaldtes efter begges hustruer »Caroline og Sira«. ⁶ Skonnerten »Amalie og Emma« ⁷ blev så bygget på P. Halds værft i Thisted i 1855. I 1856 købte N. L. Thomsen det store indstrandede jern-barkskib »John Bright« på 134½ læster. Skibet istandsattes og omdøbtes til »Thy«. Med dette skib blev Thomsens rederivirksomhed næsten fordoblet og samtidig det største i Thisted Amt.

Efter tilsyneladende at have klaret den økonomiske krise, der i 1958 fik mange firmaer til at lukke, måtte N. L. Thomsen i juni 1859 erklære sig konkurs. En medvirkende årsag til fallitten kan have været, at »Thy« forliste i Middelhavet i marts 1859, og at Thomsen ved forliset mistede mange penge, han havde satset på netop dette skib.

»Sejltægning til P. Kold Svendsens skonnert, Engelsk Maal« tegnet 19.12. 1861. Skonnerten er »Caroline og Sira«, der var bygget i Mandal i 1854 og forliste ved Søby i 1867. Mus. nr. THY 2304X34.

Rekonstrueret sejltegning til »Amalie og Emma« tegnet på grundlag af oplysningerne i logbogen og tegningen af P. Kold Svendsens skonnert. Numrene svarer til betegnelserne i teksten.

Skonnerten »Amalie og Emma«s farter fra stabelafløbningen i 1855 til logbogen begynder i 1866 er det kun muligt at fastlægge glimtvis. Men som kaptajn på skonnerten de første år står samme person, nemlig Chr. B. Pedersen.

- 21.1. 1858: C. B. Pedersen til Struer fra Hartlepool med kui.
- 14.7. 1857: C. B. Pedersen fra Thisted til England.
- 21.7. 1857: Chr. B. Pedersen til England med korn.
- 22.9. 1957: Chr. B. Pedersen i Altona.

»Skonnerten »Amalie & Emma«, Capt. C. B. Petersen, der for tiden ligger i Altona under Ladning til Limfjordsstederne, medtager Stykgods til gangbar Fragt. Ordres bedes snarest muligt indsendte«. Thisted Amtsavis 12.10. 1857.

- 8.4. 1858: Chr. B. Pedersen til England.
- 26.6.1858: C. B. Pedersen til Königsberg.
- 16.9. 1858: J. P. Petersen til England.
- 17.12. 1858: O. Hansen til Holland.
- 18.5. 1859: Hansen fra Doverodde til Brielle.
- 31.3. 1864: Hansen fra Holstebro til England.
- 2.7. 1864: Hansen fra Colchester til Hartlepool.
- 27.6. 1866: O. Hansen fra Thisted til Østersøen.

Kaptajn O. Hansen sejlede altså som skipper både før og efter Thomsens fallit. Det kan betyde, at der ikke skete større ændringer i ejerforholdene efter konkursen, hvor Thomsens skibsanparter solgtes på auktion. Kaptajn O. Hansen kan i forvejen have haft andele i skibet, hvilket var almindelig kutyme og af og til endog en betingelse for kaptajnens ansættelse. I fortegnelse for danske skibe i Mercantil kalender 1862 står O. Hansen anført som fører og reder.

Kaptajn A. B. Hansen optræder for første gang i forbindelse med »Amalie og Emma«, da han påbegynder logbogen. Om Anders Bertelsen Hansen vides, at han blev født 3.8. 1830 i Sdr. Bork, Ringkøbing Amt. Han var Handelsmand og fik borgerbrev som skipper, dateret 3.12. 1857 i Ringkøbing og var fører af jagten »Jacobine« af Thisted, på 18 læster, som han havde 2/10 andele i. A. B. Hansens videre historie hænger sammen med skibets og logbogens beretning. Der findes så vidt vides ingen billeder af »Amalie og Emma«. Men ved at følge logbogen får man et ganske klart billede af skibets sejlføring og udseende. På Thisted Museum findes en sejltegnning til P. Kold Svendsens skonnert (»Caroline og Sira«) tegnet af J. Thomsen i 1861.⁸ Tegningen viser en skonnert med en sejlføring, der stort set svarer til beskrivelsen i logbogen. Skibene var søsterskibe og bygget med et års mellemrum for samme reder.

De sejl, der nævnes i logbogen, er følgende: 1. jager, 2. klyver, 3. stagsejl, 4. stagfok, 5. bredfok, 6. skonnertsejl, 7. topsejl, 8. bramsejl, 9. læsejl eller underlæsejl, 10. boven – eller overlæsejl, 11. mellemstagsejl, 12. storsejl, 13. gaffeltopsejl. Samtlige sejl kunne naturligvis ikke være i brug på en gang, men som det står gentaget i logbogen flere gang, man »førte alle tjænlige sejl«.

Der findes ikke mange skibsportrætter af skibe med en sådan sejlføring. En undtagelse er dog et billede af bramsejlskonnerten »Rasmine og Jensine« af Nyborg fra ca. 1840. Rigningen på dette skib svarer helt til rigningen på »Amalie og Emma«. Det må bemærkes, at skonnerten på billedet fører både læsejl og bovenlæsejl til bagbord.

Logbogen starter som tidligere nævnt med, at der påmønstredes mandskab i Nykøbing M. den 14. november 1866. De følgende dage indlastedes 753 tønder havre, hvorefter man lettede og sejlede den 20. vest om Mors og ankom den 24. til Gudnæs i Thy, hvor der de følgende tre dage indlastedes yderligere 741 tønder havre, så lasten ialt bestod af 1494 tønder havre. Skibet sejlede igen vest om Mors, forbi Nykøbing

og løb den 29. gennem Frederik den Syvendes kanal ved Løgstør, på vej østpå gennem Limfjorden. Ved Hals ankrede skibet, og der indtoges vand og proviant. Den 4. og 5. december, medens skibet ventede på bedre sejlvejr, skete de begivenheder, der er refereret direkte fra logbogen i indledningen. Nogle dage efter, den 11. december, skrev Thisted Amtsavis under handels- og skibsefterretninger: »Fra Hals berettes i Onsdags over Frdhvn. til Dgst.: Skonnerten »Amalie og Emma«, Hansen af Thisted, og »To Søstre«, af Groeningen, have været i Kollision«.

Den 9. december ankom skibet til Frederikshavn og lå her nogle dage for reparation. Den 14. kunne rejsen fortsætte med lasten af havre til Leith i Skotland. Skibet stod nord om Skagen, og den 20. december melder logbogen storm. Videre står, at »skibet satte saa haardt, at vatterstaget sprang«⁹. Hvad videre skete, fortælles der intet om i logbogen. Rejsen fortsatte under ret hårdt vejr, og 2. januar 1867 anløb skibet Leith i Skotland.

I logbogen nævnes intet om jul eller nytår, kun oplysninger om kurs, sejlføring og vind og vejr. Overfarten har taget ialt 19 dage. Kaptajnen fik herefter ordre til at gå til Grangemouth, og de efterfølgende dage lossede man skibets kornlast. Den 14. januar »Haledede hen under kulkranen og fik en del af ladningen«. Følgende dag indtoges resten af kullasten.

De næstfølgende 10 dage lå skibet stille.

Der meldes om snestorm og isslag, medens mandskabet forrettede skibsarbejde.

»Den 26. kl. 4 morgenen, purede ud, kl. 5 kom Lodsens Om-bord . . . . blev slæbt ud fra med en Dampbåd paa Rheden«.

Herpå kastes anker og klyverbommen sættes ud. Klyveren må altså have været taget ind, medens skibet lå i havn.

Den 28. sejlede skibet fra Skotland med kurs mod Christiansand. Den 31. januar fik man Norges kyst i sigte: »Hele Eftermiddagen Lindesnæs Fyrtaarn i Sigte«. Fredag den 1. februar meldes om jævn kuling, men hen på dagen må det have blæst op, for man begyndte at rebe sejlene, og ved midnat sejlede kun med skonnertsejl, storsejl og stagfok. Natten blev den mest dramatiske og sørgelige, der er beskrevet i logbogen. Den knappe og afmålte beskrivelse af begivenhederne, som de står optegnet i logbogen, taler for sig selv:

»Kl. 1 fik en Bræksø som tog Jungmand Overbord, skubede Baade-

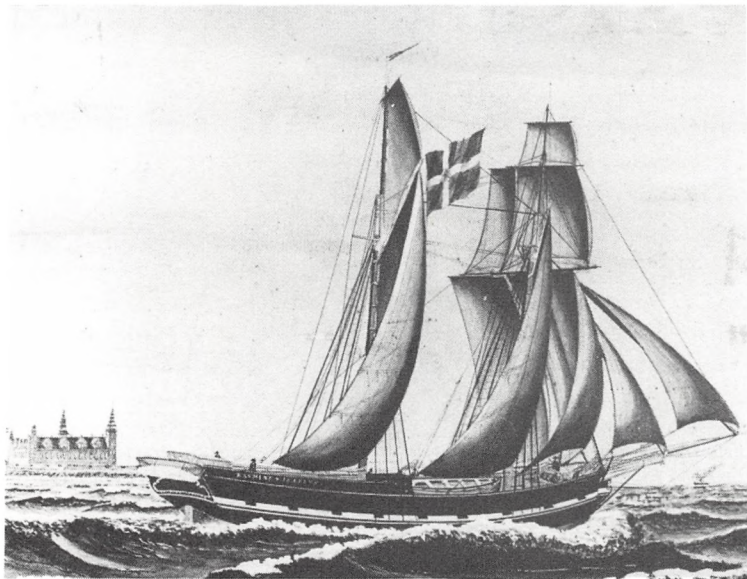
ne og Knusede Storlugen, tog et kabeltog, en lodline og et nathuus m.m. og en del Opsåednde Overbord. Kl. 6. Styret Cours: syd. Dist.: 2. Beholden Curs SO. Vind SWS. Kl. 6 . . . . NW over og sejlede imod land for mulig at naae havn, da at man ikke kunde fortsætte reisen efter denne skade, at man fik. Satte klyver og rebet topseil og stagfok. Kl. 9 fik en lodsbaad i sigte. Kl. 10 fik lods ombord, som losede skibet ind paa Rævesand. Ankrede for B. B. anker og 25 favne kjæde på spillet. Fastgjorde seilene. Kl. 1 kom toldmanskabet ombord, som forseglede lugerne, klarede skibet. Kl. 3 gav det andet anker og stak 15 favne kjæde af samme og 40 favne kjæde af daglig kjæde kl. 8 L.v.P.¹⁰

Søndag den 3die Vinden Vestlig. Holdt dagen hellig. Kl. 8 L.v.P.

Mandag den 4de Vinden Vestlig med stiv kuling og stærk regn. Captainen tog til Arendal for at mælde skaden til Consulen. Kl. 8 L.v.P.«

Hvem jungmanden var, har det trods søgen ikke været muligt at finde frem til. En af grundene er, at Nordjylland indesneede, og at al kommunikation med resten af landet ophørte i en lang periode.

Skibet lå stille og foretog fornødne reparationer til 17. februar, og sejlede herefter til Christiansand og begyndte at losse kullasten. Fra 25.

J. F. Winckler: Skonneten »Rasmine og Jensine« af Nyborg, ca. 1840. Nyborg Museum.

A. B. Hansen

JERNBANEGADE
STRUER.

Foto af A. B. Hansen som ældre. Billedet er taget i hans eget atelier. Det må være sat op af hans enke Else Hansen, idet guldmedaljen, der vises, er en, hun erhvervede ved en udstilling i Ringkøbing i 1893.

februar til 4. marts havde man tømmermand ombord til reparation af skaderne, og samtidig begyndte man at lade skibet med trælast. Den

13. marts stod man ud fra Christiansand, og følgende dags morgen passerede man Skagen.

Inden skibet nåede Hals, måtte det ankre op, da indsejlingen var spærret af is. Den 15. forseglede toldvæsenet lasten ved Hals, men ved Bløden måtte skibet igen ankre op på grund af isen.

I Thisted Amtsavis for 21.3. 1867 anførtes under Hals skibsliste: »Idk. D. 15.de: A. B. Hansen og S. Svendsen f. Chrsand. m. Træl«.

Skibet måtte blive liggende til 29. marts, da isen i fjorden brød op, og man kunne samme dag fortsætte til Aalborg. Den 31. passeredes Løgstør, man stod gennem Frederik den VII's Kanal, og den 4. april fortøjede skibet i Struer Havn.

Sådan slutter den første rejse, der er indskrevet i logbogen.

Beskrivelsen fylder kun 22 af de 140 blade i bogen, og det øvrige indhold må derfor af pladsmæssige hensyn refereres meget kort.

16.4. 1867: Fra Struer til London med 1560 tønder grå havre.

4.5.: Ankommer London og lossere.

17.5.: Skibet sættes på en banke i Themsmundingen, skrubbes i bunden og tjæres. Afsejler følgende dag i ballast.

Skipper P. Kold Svendsens søn, Lorentz Peter Svendsen fik i 1925 udgivet en lille erindringsbog: »Onkel Lorentz«, hvori han blandt andet fortæller om familien. I bogen berettes også, hvordan han i 1355 som 8-årig kommer med faderens skonnert »Caroline og Sira« på en rejse til London. Skonnerten fragtede en last havre fra onkelen, N. L. Thomsens købmandshandel i Doverodde. Selv kaptajnens kahyt blev fyldt med havre, og man måtte sove i havren under overfarten.

Fra returrejsen beskrives, hvordan skibet blev sejlet ind over en banke i Themsen og ved ebbe blev rensat og tjæret i bunden.

29.5.: Passerer Oxford Nes.

29.5.: Pejler Hanstholm Fyr.

30.5.: Norske kyst i sigte.

31.5.: Tager lods ved Holmen.

1.6.-6.6.: Laster træ i Christiansand, afsejler 8.6.

17.6.-18.6.: Lossere træ i Struer.

til 26.6.: Laster 1481 tønder havre i Struer.

2.7.: Afsejler Struer.

9.7.: Passerer Sæby Kirke, Hirsholmene og følgende dag Skagen, Hirtshals, Rubjerg.

- 16.7.: Landkending og tager lods ombord.
- 20.7.: Losser havre i Grangemouth, Skotland.
- 29.7.: Laster kul, og afsejler.
- 7.8.: Storgaflen knækker, den tages ned og laskes.
- 17.8.: Losser 762 tønder kul i Hobro.
- 21.8.: Afsejler Hobro i ballast.
- 22.8.: Ankommer Falkenberg i Sverige og laster træ.
- 2.9.: Afsejler Falkenberg med trælast.
- 17.9.: Ankommer Leith, Skotland og lossere.
- 25.9.: Laster kul i Buckhaven.
- 4.10.: Tager lods og afsejler Firth og Forth.
- 26.10.: Passerer Hals og 28.10. Aalborg.
- 1.11.: Ankommer Struer Havn og lossere.
- Skibet oplægges herefter i vinterhavn.

1868

- 4.3. 1868: Påmønstres mandskab og laster 1468 sække havre.
- 14.3.: Afsejler Struer havn.
- 3.4.: Anløber London og lossere.
- 14.4.: Skibet på banke i Themsen og renses og tjæres i bunden.
- 16.4.: Laster 30 tons ballast og afsejler.
- 23.4.-2.5.: Laster kul i Newcastle.
- 8.5.: Losser 745 tønder kul i Hobro.
- 16.5.: Indtager 20 læster ballast og afsejler.
- 22.-30.5.: Laster 1493 sække havre i Landskrona i Sverige.
- 13.6.: Anløber London og lossere havre i Inport Dock.
- 24.6.: Afsejler fra London i ballast.
- 7.7.: Laster smedekul i Hartlepool.
- 21.7.: Losser smedekul i Hobro.
- 31.7.: Afrejser Hobro i ballast.
- 11.8.: Anløber Riga.
- 22.8.: Afrejser Riga med »Linsat« (hørfrø).
- 18.9.: Ankommer Hull.
- 7.10.: Laster 109¼ tons saltsten, afsejler den 9.
- 23.10.: Ankommer Lemvig Havn og lossere.
- 3.11.: Sejler til Struer Havn, hvor skibet opankres for vinteren.

Journals first conducted in Christiania Annals & continued
 from the time from Hobro by boat to Riga

Dato	Wind	De Lufftes	Wind	De lufft	Temperature
1					
2	21	NO10	NO10	SW1W	flaer 24 f' i lufft
3					flaer 24 f' i lufft
4					
5					
6	25	04S	04S	WSW	Ditto 26 f' i lufft
7					flaer 20 f' i lufft
8					Ditto fl. i lufft
9					flaer 14 miles off
10					flaer 14 miles off
11					flaer 14 miles off
12					flaer 14 miles off
1					flaer 14 miles off
2					flaer 14 miles off
3					flaer 14 miles off
4					flaer 14 miles off
5					flaer 14 miles off
6					flaer 14 miles off
7					flaer 14 miles off
8					flaer 14 miles off
9					flaer 14 miles off
10					flaer 14 miles off
11					flaer 14 miles off
12					flaer 14 miles off
1					flaer 14 miles off
2					flaer 14 miles off
3					flaer 14 miles off
4					flaer 14 miles off
5					flaer 14 miles off
6					flaer 14 miles off
7					flaer 14 miles off
8					flaer 14 miles off
9					flaer 14 miles off
10					flaer 14 miles off
11					flaer 14 miles off
12					flaer 14 miles off

Logbogens Folie 82, der omhandler »Amalie og Emma«s anløb til Riga i ballast fra Hobro den 10. og 11. august 1868.

1869

- 1.4. 1869: Påmønstres mandskab i Struer.
- 8.4.: Afsejler i ballast.
- 13.4.: Passerer Hals.
- 18.4.: Anløber Christiansand.
- 28.4.: Afsejler Christiansand med trælast.
- 30.4.: Fortoldes og tager lods ved Hals.
- 9.5.: Ankommer Struer.
- 16.5.-5.6.: Laster havre under omsejling i Fuursund, Rovvig, Nes-sund, Sallingsund og Nykøbing M. og afsejler.

- 19.6.: Anløber Yarmouth, ordre til Ipswich.
 23.6.: Losser korn i Ipswich.
 6.7.: Afsejler Ipswich i ballast.
 9.7.: Ankommer Leith, Firth of Forth for ordre.
 14.7.: Laster 110 tons kul i Burntisland, i Firth of Forth og afsejler samme dag.
 19.7.: Passerer Hirtshals og Skagens Fyr.
 20.7.: Forbisejler Kronborg og København.
 21.7.: Passerer Hammeren, Bornholm, 22.7. Øland.
 31.7.: Ankrer på Kronstad rhed, senere St. Pedtersborg Havn. Losser kul til 11.8.
 12.-13.8.: Bugseres med dampbåd til Nevskeit.
 14.-19.8.: Laster havre, 16.8. havde 4 mand til trampning.¹¹
 »Ialt 1020 Kuul havre«. ¹²
 24.8.: Ankrer på Kronstad rhed, for modvind.
 29.8.: Får lods og forsøger at sejle ud »efter lodsens commando«. Vinden skifter og man må igen gå til ankers på redan, hvorved ankerkæden knækker.
 30.8.: . . . »Gik i gang med at søge efter daglig ankeren og var efter megen søgen heldig at finde ankeren, halede den op ved bredden tilligemed kjæden, bogserede den ombord, lagde den paa sin plads og sjæklede kjæden sammen igen«. . .
 3.9.: Afrejser Kronstad til København for ordre.
 2.10.: Ankrer på Københavns red.
 5.10.: Afrejser fra København til Leith.

På logbogens sidste side:

Lørd. d. 16. okt. kl. 9. aften: »Vinden WNW. Stormende kuling med haarde byger.

Gjorde topseil, stagfok og klyver fast og bandt 2 reeb i skonnertseil«.

Sønd. d. 17. kl. 1-4 nat. »Vejrlig: ditto med ditto. Skibet arbejdede svært og tog bestandig Søer over dækket. Slog læns flere gang.

Kl. 5-8. Jog en braadsøe over agter, hvorved kom en masse vand i kahytten.

Kl. 9-12. Søen tog noget af skanseklædningen for«.

Her slutter logbogen, men fra andre kilder kendes både skibets og kaptajnens videre skæbne.

Thisted Amtsavis skrev således den 6. november 1869: »London den 2. nov. »Amalie og Emma«, Kapt. Hansen af Thisted, fra Sct. Petersburg til Leith, er med tab af Skanseklædning og Seil samt læk indkommen til Grimsby«.

Kaptajn A. B. Hansen rejste efter denne tur til Paris, og medens skibet blev istandsat, lærte han at fotografere. Da han nogle år senere, på grund af svagelighed, trak sig tilbage fra sømandslivet, nedsatte han sig i Struer som byens første fotograf.¹³

»Amalie og Emma« sejlede med A. B. Hansen endnu nogle år. Fra forskellige skibsefterretninger fås følgende liste:

- 21.1. 1870: A. B. Hansen fra Wisby til Thisted.
- 23.1. 1870: A. B. Hansen til Thisted med havre.
- 28.1. 1870: A. Hansen til England.
- 6.4. 1870: A. Hansen til England.

Herefter omtales A. B. Hansen ikke oftere som kaptajn på »Amalie og Emma«.¹⁴

- 31.5. 1870: B. Petersen fra Aalborg til England.
- 29.7. 1870: P. Petersen til England med havre.
- 8.11. 1871: Joh. L. Petersen fra Thisted til England med havre.
- 18.12. 1871 stod at læse i Thisted Amtsavis:
  - »Skibspart til salg.
  - $\frac{1}{6}$ Part i Skonnerten »Amalie og Emma« $37\frac{1}{2}$ danske læster drægtig, fordoblet under Lloyds Opsyn i Efteråret 1870 og $\frac{5}{6}$ ¹¹ til Slutningen af 1873, er tilsalgs, naar man henvender sig enten til P. L. Westergaard i Thisted eller Føreren Joh. L. Petersen«.

Skibspart tilsalg.

$\frac{1}{6}$ Part i Skonnerten „Amalie & Emma“, $37\frac{1}{2}$ danske læster drægtig, fordoblet under Lloyds Opsyn i Efteråret 1870 og $\frac{5}{6}$ 11 til Slutningen af 1873, er tilsalgs, naar man henvender sig enten til Hr. P. L. Westergaard i Thisted eller Føreren Joh. L. Petersen.

Thisted Amtsavis, mandagen den 18de December 1871.

Johan Lassen Petersen havde borgerbrev som skipper, dat. Thisted 1869. Han førte skonnerten »Skjold« (J. P. Kløvborg m.fl.) og blev senere dampskibskaptajn (1879). Han fraflyttede Thisted i 1883.

Den, der i 1871 købte $\frac{1}{6}$ parten i »Amalie og Emma«, må have gjort en dårlig forretning.

Den 10. maj 1872 stod i Thisted Amtsavis:

»Skonnerten »Amalie & Emma« Kapt. Boye, af Thisted, bestemt fra Hartlepool til Kjøbenhavn med Jern, er forladt i synkefærdig tilstand i Nordsøen den 28de April. Hele Mandskabet er reddet«.

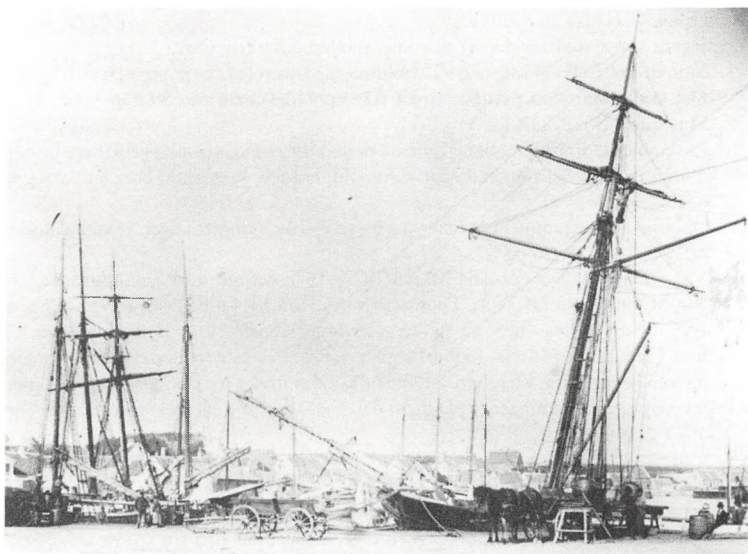
Thisted, den 10de Maj.

Skonnerten „Amalie & Emma“, Kapt Boye, af Thisted, bestemt fra Hartlepool til Kjøbenhavn med Jern, er forladt i synkefærdig Tilstand i Nordsøen den 28de April. Hele Mandskabet er reddet.

Thisted Amtsavis, den 10de Maj 1872.

Den 17. maj kom en mere udførlig hændelsesberetning:

»Skonnerten »Amalie & Emma«, Kapt. Boye, af Thisted, blev, som tidligere meldt, den 28de f.M. i synkefærdig Tilstand i Nordsøen forladt af Mandskabet. Skibet, der var på Reise fra Kjøbenhavn til Hartlepool med gammelt jern, sprang, efter hvad der er os nærmere meddelt, læk den nævnte Dags Morgen kl. $7\frac{1}{2}$. Vinden var S.O. med stiv Kuling og temmelig høj uregelmæssig Sø. Begge Pumper satte straks igang, men desuagtet vedblev Vandet at stige i Lasten. Over Middag toges Bredfokken ind tilligemed 2 Reb i Storsejlet for at give Skibet en mageligere Fart; dog steg Vandet fremdeles i Lastrummet, skjøndt ogsaa Pumpningen uafbrudt fortsattes. Kl. 4 præjedes Skonnerten »Janette« af Bandholm, hvis Fører Kapt. Lauritsen, lovede om Natten at holde sig i Nærheden af »Amalie & Emma«. Omtrent Kl. 6 kunde Mandskabet imidlertid ikke udholde at pumpe længer, og da Vandet stod ca. $2\frac{1}{2}$ Fod over Garneringen besluttedes det at forlade Skibet. Der blev givet Signal til »Janette«, som strax lagde bi, hvorpaa Mandskabet gik Kl. 8 ombord i dette Skib, efter at det havde gjort sit bedste saavel for at udfinde Lækkadsen i den synkefærdige Skonnert,

Skonnert losser kul i Thisted havn ca. 1890. Rigningen svarer til »Amalie og Emma«. Til venstre ses endnu en skonnert. Mus. nr. THY 1451F90.

som ved at pumpe. Vandet stod da $3\frac{1}{2}$ Fod over Garneringen, og skibet var sunket $\frac{1}{2}$ Fod med Forstavnen. Besætningen, der fik reddet sit Tøj og Skibets Papirer, bragtes af »Janette« til Midlesborough«.

Sådan endte den kun 17 år gamle Skonnert »Amalie og Emma« sine dage på bunden af Nordsøen.

Det kan synes at være et kort åremål, men ved en tidligere undersøgelse af 21 Thisted-skibes levetid i denne periode, fandtes en gennemsnitlig levetid på kun $14\frac{1}{2}$ år. Sejladsen med »Amalie og Emma« kostede så vidt vides også »kun« den omtalte jungmand livet. Af de omtalte 21 skibe totalforliste de 8 og forsvandt med mand og mus.

NOTER OG HENVISNINGER:

Logbogens skrivemåde er delvist tillempet moderne retskrivning.

1. Indqvireret: indkvirering bestod af toldmæssig kontrol af alle papirer på skib og last. Det undersøgte skib måtte normalt ikke opholdes mere end 30 min.
2. Mus. nr. THY 2224X1.
3. På skonnerter som »Amalie og Emma« bestod besætningen som regel af kaptajn og 4 mand, nemlig: bedstemand eller styrmand, matros, jungmand eller letmatros og kok.
4. Oplysningerne stammer hovedsagelig fra statistiske indberetninger, se kilder numrene 20, 21, 22, 25, 26 og 30.
5. N. L. Thomsen's søster Ane Marie. 1822–1872 var gift med Simonsgaard.
6. Sira Marie 1821-1903, N. L. Thomsens søster gift i 1844 med Peter Kold Svendsen.
7. »Amalie og Emma« blev navngivet efter to af Konsul H. P. Rygaards døtre.
8. Jens Thomsen har i årene 1858-61 tegnet en række skibsbygningstegninger, antagelig som lærestykker. Flere af de afbildede skibe er under sejl på optegningstidspunktet, og på nogle tegninger er påført, at det er en aftegning eller afkopiering. Mus. nr. THY 2304X1-34.
9. Vatterstag: støtte for bovsprydet (modvirker trækket fra forsejlene); som regel en eller flere kæder fra stævnen til spidsen af sprydet.
10. L.v.P.: Læns ved Pumpen. Mindst en gang om dagen slås læns ved pumpen, d.v.s. bundvandet i skibet pumpes op, som regel kl. 8.00 om aftenen. Under sejlads ved hvert vagtskifte hver 4. time.
11. Fra Limfjordsegnene kendes, at kornlasterne sammentrampedes i lasten. Især større drenge tjente en ekstra skilling ved at trampe korn i skibslasterne.
12. Kuul, Kul eller Kuhl: Sæk, russisk kornmål, ca. 210 l.
13. A. B. Hansen døde i 1890, men hans 23 år yngre enke førte virksomheden videre og var i 1900 stadig medlem af Dansk fotografisk Forening.
14. A. B. Hansen sejlede endnu et par år. I 1870 var A. B. Hansen med jagten »Larsine« i England og Altona. I 1872 ombyggedes »Larsine« til skonnert i Thisted og navngaves »Jacobine«, det andet skib af dette navn med A. B. Hansen som fører. Skibet anløb senere England (1872) med styrmand A. L. Nielsen som fører under A. B. Hansens sygdom. Herefter står A. L. Nielsen som skibsfører for »Jacobine«. Skibet forliste med en kornlast 1. nov. 1877 ved Vigsø. Mandskabet reddedes.

KILDER:

1. Thisted Skibsliste, div.
2. Thisted Amtsavis, div. år.
3. Thisted Lødseri, div. år.
4. Thisted Registerkontors Sportsjournal, div. år.
5. Aggercanal skibsliste, div. år.
6. Hals Skibsliste, div. år.
7. Løgstørkanals skibsliste, div. år.
8. Thisted Mønstringskontors Sportsjournal, div. år.
9. Robert Svalgaards arkiv i LATK.
10. Lokalhistorisk arkiv for Thisted Kommune (LAKT).
11. Årsregnskaber for Thisted Toldsted 1852, 1855, 1856, 1857, 1866, 1872 og 1873. Thisted Amtsavis og Landsarkivet i Viborg.
12. Skifteprotokol for Thisted 1852. Landsarkivet i Viborg.
13. Cand. mag. Aksel R. Søndergaard: Doverodde Købmandsgaard, historisk baggrund. U. å.

14. C. Brunsgaard:
Doverodde Købmandshandel. 25 års jubilæum 1967.
15. Folketællingslister for Thisted 1834 og 1845.
16. Struer Museum.
17. Lorentz Peter Svendsen: Onkel Lorentz, 1925.
18. Bjørn Ochsner: Fotografer i og fra Danmark indtil 1920. 1986.
19. Struer Dagblad, 28.11. 1981.
20. Mercantil-Calender for det danske Monarchie, 1852, 1853, 1854, 1855, 1858-59, 1862.
21. C. H. Mossins Fortegnelse 1843-45.
22. A. Hjorth Rasmussen: Skudefart og Limfjordshandel. Esbjerg og Thisted 1974.
23. Robert Svalgaard: Krydstoldvæsenet 1824–1904 v. Holger Munchaus Petersen. 1983.
24. Hanne Poulsen: Danske Skibsportrætmalere. 1985.
25. TRAP. DANMARK. 1859 og 1875.
26. Beretninger om Skibsfarten, Skibsrhederi, Vare-importen og Exporten ved Thisted Toldsted. Div. år.
27. C. L. L. Harboe: Dansk marine-ordbog 1839. Fotogr. genoptryk 1979.
28. Jens Kusk Jensen: Håndbog i praktiske sømandskab 1924. Fotogr. genoptryk 1976.
29. Arkiv for Handel og Toldvæsen, tredje årgang. 1848. W. Drechsel.
30. Danmarks Skibsliste for 1889, 1891, 1893, 1895, 1897 og 1899.

Drengen Ole Madsen

Af ESPER LØNBORG, Rosenvænget 21, Snedsted.

Den 12. januar 1701 var en lille tjenestedreng, Poul Madsen, i færd med at fodre dyrene i Snedsted præstegård. Han manglede blot lidt hø til nogle af kreaturerne og gik derfor ind i laden for at hente et bundt hø. Mens han tumlede med at skrabe tilstrækkeligt hø sammen, fik han pludselig fat i en hånd. Det var et ret makabert fund, den lille tjenestedreng her havde gjort, thi ved nærmere undersøgelse viste det sig, at det var hånden på et delvis opløst og helt ukendeligt lig af en dreng.

Der blev naturligvis straks indgivet anmeldelse til herredsfogeden i Hassing, som den 15. januar lod foretage ligsyn på stedet, af nogle dertil af herredsretten udpegede personer under ledelse af amtsfuldmægtig Poul Pedersen i Thisted. Af dette ligsyn fremgår det, at der må være tale om et lig, der har ligget længe i laden, idet det var delvis forrådnnet, og at det derfor var umuligt at identificere det på grundlag af ansigtstrækkene m.m. Men foruden de af retten udpegede personer deltog også præstens tidligere avlskarl Oluf Madsen fra Skjoldborg i ligsynet, og han kunne på grundlag af de klædningsrester, som endnu var tilbage, fastslå, at det måtte være liget af hans søn Ole, som indtil sommeren 1700 havde tjent som gåsedreng for præsten i Snedsted, magister Holger Sørensen Schandorph. Dette udsagn blev yderligere bekræftet af to andre af magister Holgers tjenestekarle nemlig forkarlen Peder Andersen og Christen Nielsen Harslev.

Ved et retsmøde i Hassing-Refs Herredsting den 3/2 1701 blev dette ligsyn »afhjemlet«. Til dette retsmøde var stævnet præsten, hans kone Anne Eleonora Lesle, deres børn, tjenestefolk samt alle sognemænd i Snedsted for at afgive vidneudsagn i sagen.

Af dette retsmøde fremgik det, at Ole Madsen havde tjent i Snedsted præstegård indtil sommeren 1700, da han var løbet af sin plads, men var blevet fundet i Thisted igen hen imod slutningen af høsten af

Christen Harslev, da denne var sendt ind for at forrette nogle ærinder for magister Holger hos byfoged Iver Pedersen.

Da Christen Harslev kom ud fra byfogedens kontor, opdagede han, at Ole Madsen havde taget hans hest og red på den op og ned ad gaden. Ole fik lov til at ride med tilbage til Snedsted, det vil sige: Da de nåede præstegårdens ladeport, råbte Christen Harslev til folkene derinde, at de skulle lukke op, og idet Ole Madsen hørte præstens stemme inde fra laden, blev han bange og lod sig glide ned fra hesten og fortsatte i løb nord om laden vest på, og ifølge en ung pige på nabogården smuttede han ind gennem et hul i laden og gemte sig. Her har han ifølge de to tjenestekarle opholdt sig nogle dage, og i den tid fik han mad båret ud fra præstegårdens køkken, uden at præsten eller hans kone vidste noget herom.

Foruden de to tjenestekarle afhørte man også en ung pige, der havde tjent i præstegården samme sommer, samt de fleste af Snedsteds sognemænd, og alle uden undtagelse bedyrer de deres totale uvidenhed om årsagen til drengens forsvinden og hans senere død. Desuden hævder de alle, at de ikke har set ham, siden han løb af sin plads. Afhøringen af sognets beboere fortsatte de to næste tingdage nemlig den 10. og 17. februar.

Blandt de mennesker, man især var interesseret i at afhøre, var også en pige ved navn Maren Jepsdatter fra Skjoldborg, der i sommeren 1700 var fårehyrde for folk i Snedsted og netop var i kost hos magister Holger. Men sandsynligvis var retten under de tre første forhør i Hassing blevet meget skeptisk overfor den massive tavshed, ja, næsten uvilje til at udtale sig, man her stødte på. I hvert fald blev Maren ikke afhørt på tinget, men derimod i sit hjem den 19. februar af folk fra retten i Thisted også under ledelse af Poul Pedersen.

Ved dette forhør kunne Maren forklare, at en dag, da hun stod i fårestien, og skulle til at lukke fårene ud på overdrevet, så hun præsten komme ad kirkestien ned imod præstegården, og ned for diget mødte han Ole Madsen, der med en kæp i hånden gik og vogtede præstens gæs. Præsten greb nu efter kæppen for at tage den fra drengen, men i det samme snublede han over en sten. Da han igen kom op, greb han om drengens håndled med den ene hånd og om kæppen med den anden og gav Ole 2-3 slag på ryggen med kæppen, hvorved denne knækkede. Men præsten fortsatte blot med at stikke drengen i siderne og andre steder med grenstumpen, alt imens han råbte til tjenestekar-

len Christen Harslev, at han skulle løbe hjem i præstegården og skaffe noget bedre at slå med. Så blev det åbenbart for meget for den lille pige, i hvert fald gik hun ind i huset igen, og da hun lidt senere kiggede ud ad vinduet, var både præsten og drengen borte.

Det var nu ganske naturligt, at retten fandt det absolut nødvendigt at undersøge disse udsagn, og for at vidnerne ikke skulle lade sig påvirke af præsten, fandt man det sikrest at isolere de to hovedvidner, nemlig Peder Andersen og Christen Harslev, hvoraf i hvert fald den sidstnævnte i henhold til Maren Jepsdatters udsagn måtte have vidnet falsk i retten i Hassing den 3. februar. Han havde der påstået, at han ikke havde set Ole Madsen, siden han havde bragt ham med fra Thisted.

De to tjenestekarle blev derfor arresteret allerede den næste dag, nemlig søndag den 20. februar, da Poul Pedersen, amtsmandens fuldmægtig Knud Riber Pedersen med hunde og adskillige bevæbnede mænd mødte op i præstegården under gudstjenesten og tog de to karle i forhør. Da præsten og hans kone kom hjem fra kirke, blev de to arrestanter ført med ind i stuen, hvor der opstod et sandt skænderi mellem præsten og Poul Pedersen, så sidstnævnte følte sig foranlediget til at tage til sin kårde, mens præsten truede med at kaste et glas i hovedet på Poul Pedersen og brugte udtryk som: »Da skal djævelen da også besætte Eder«. Men øvrighedens håndhævere insisterede på, at de to karle skulle føres til Thisted, og forlangte at få stillet en vogn til rådighed. Dette fik præsten til at tilbyde at stille kaution for de to karle for ikke at miste den nødvendige arbejdskraft, men nok mere for ikke at lide den tort at se dem ført til Thisted som fanger.

Resultatet blev da, at de to karle fik lov til at ride på to af præstens heste. Ankommet til Thisted blev karlene først ført ind til Poul Pedersen, dernæst til amtsforvalter Jens Hansen, der lod dem anbringe hver for sig og lod dem bevogte med to fangevogtere.

Lørdag den 26. februar blev Peder Andersen afhørt hos byfogeden i Thisted. Men eftersom han ikke var hjemme på det tidspunkt, drengen fik klø af præsten, kunne han ikke tilføre sagen nye oplysninger.

To dage senere blev Christen Harslev afhørt. Han oplyste, at årsagen til, at Ole kom af sin plads, var, at han ikke var omhyggelig nok, men gik i by og lod gæssene gå både i præstens og andre folks korn. Desuden blev det påstået, at han havde stjålet forskellige småting i præstegården. Dernæst gentager han beretningen om, hvorledes han

fandt Ole i Thisted og lod ham ride med hjem til Snedsted, uden at røbe overfor ham, at han faktisk havde ordre fra magister Holger til at pågribe ham, hvor han fandt ham. Dernæst forklarede han, at han ikke så drengen før et par dage senere, ved sammenstødet mellem præsten og Ole vest for laden. Dette optrin beskriver han samstemmende med Maren Jepsdatter og fortæller, at magister Holger bad ham løbe hjem i stalden efter noget at slå med. I første omgang lader han, som om han ikke hører det, men da magister Holger gentager ordren endnu mere vredt, tør han ikke andet og henter et grimeskaft, som præsten slår videre med, alt imens drengen grædende beder: »Åh hjertefader, lad mig for Guds skyld være«. Endvidere beretter han, at drengen derefter opholdt sig i laden og lå næsten nøgen på nogle klæder og var frygtelig tilredt af de slag, han havde fået. Men eftersom det var Christen Harslevs hovedopgave at ride rundt i landet for præsten og forrette dennes ærinder, så han aldrig mere drengen i levende live.

På spørgsmålet om, hvorfor han ikke havde afgivet dette vidneudsagn på Hassing Herredsting den 3. februar, svarede han direkte, at eftersom han var i magister Holgers tjeneste, frygtede han, at han ikke ville få sin løn, hvis han sagde sandheden, og magister Holger havde sagt til ham, at han skulle vidne, at han ikke kunne huske mere end den sidste gang, drengen red med ham, samt at han ikke havde set Ole siden.

Efter disse afhøringer afholdtes det egentlige retsmøde i Thisted den 12. marts, hvor disse protokollerede udtalelser fremlægges, og hvor magister Holger naturligvis prøver at gendrive dem og sværger, at han ikke har set drengen levende, siden han forlod gæssene.

Sammenlagt blev der holdt 10 retsmøder i Thisted og Hassing, hvoraf det tydeligt fremgår, at anklagemyndigheden, repræsenteret ved Poul Pedersen, gør alt for at påvise, at de klø, som magister Holger gav drengen, var direkte årsag til dennes død. Lige så tydeligt fremgår det, at magister Holger først forsøger at skjule, at han på noget tidspunkt skulle have slået drengen, og da det endelig bliver klart gennem Maren Jepsdatters vidnesudsagn, søger han at fremstille sagen således, at Ole, også efter at han har fået klø (hug), har vogtet gæssene, og først nogen tid derefter forsvandt, således at dødsårsagen må være en helt anden. Det er også tydeligt, at magister Holger har sine håndgangne mænd, der vidner til fordel for ham, og hans kone fremlægger en skriftlig attest med sin version af begivenhedernes gang.

Senere under sagen bekræfter en ung mand, Niels Jacob Rybjerg, der logerede i Sønderhå præstegård, at denne attest har han på begæring af magister Holger nedskrevet direkte efter magister Holgers diktat, og at hustruens andel har bestået i, at hun nikkende har bekræftet dens indhold.

Men magister Holger søger som den drevne taktiker, han er, med sit gode kendskab til loven (Danske Lov), at finde anklagemyndighedens svage punkter, og det gør han ved at henvise til DL. 1-13-2, der siger, at ingen er pligtig at vidne uden for sit værning, og det vil i denne sag sige til Hassing-Refs Herredsting. Han rejser derfor med biskoppens og stiftamtsmandens hjælp sag mod anklagemyndigheden ved en sættemstol i Thisted med følgende anklagepunkter:

1. De har anordnet 4 ekstraordinære retter.
2. Anmasset sig landstingets og overrettens myndighed at forhøre vidner. 1-13-25.
3. Draget vidner fra deres værning. 1-13-2.
4. Uden varsel til ham (deres hosbond) foretaget denne forretning.
5. Har arresteret vidner.

Derudover nedlægger præsten krav om erstatning for afsavn af sine tjenestefolk. Ved et retsmøde den 21/5 kan denne domstol kun afsige den kendelse, at denne sag udelukkende afhænger af udfaldet af sagen om den døde dreng. Dernæst stævner amtsforvalter Jens Hansen magister Holger til dom i sagen den 9/6, men straks udtager magister Holger contrastævning mod Jens Hansen med følgende punkter:

1. Christen Harslev dømmes som meneder. (idet han jo under ed havde vidnet falsk ved retten i Hassing den 3/2; På krav fra magister Holger?).
2. Magister Holger frifindes.
3. Amtsforvalteren giver ham en undskyldning og betaler sagens omkostninger.

Det sidste retsmøde i sagen holdes i Hassing den 30/6, hvor Poul Pedersen endnu en gang under retsbelæring forsøger at overbevise retten om de indicier, der peger på magister Holger, ikke mindst at han har forsøgt at påvirke vidnerne til at vidne imod bedre vidende. Samme dag falder kendelsen: »Da efter tiltale og tingsvidner og denne

sags beskaffenhed kendes således: Eftersom ingen klar oplysning af de i sagen førte vidner kan fornemmes, hvo den døde dreng Ole Madsens banemand skulle være, så derefter dom på banemand kan falde, men sagen findes langt mere tvivlsom, eftersom de førte vidner i sagen fandtes en del stridende imod hinanden og en del ustandige, da vides ej rettere herom for retten at kende efter lovens 1-16-6 end sandemænd jo bør i sagen opkræves og dømme derom og efter loven gøre deres toug. De øvrige sager udsættes. «Danske Lov 1-16-6: Naar Drab skeet er/ og der tviflis om Manddraberen/ da skulle Sandemænd dertil af Eftermaalsmanden opkrævis paa første Ting/ efterat Gierningen er skeet/ og den dræbte findis/ det første mueligt er/ Sandemænd opkræve; End forsømmer Husbond det/ da kommer det Kongens Amptmand at gjøre«.

Om disse sandemænd har været i funktion, vides ikke, men derimod blev sagen mellem Jens Hansen og magister Holger anket til Viborg Landsting, hvor den kom for retten i november samme år.

Da sagen blot blev fremlagt, og der ingen afhøringer blev foretaget, blev sagen optaget til dom med det samme. Denne dom kan vi desværre ikke se, da dombøgerne for Viborg Landsting mangler for perioden 1666-1719.

Der er imidlertid ingen tvivl om, at magister Holger må være blevet frikendt, eftersom han fortsatte som præst i Snedsted i endnu 35 år: indtil sin død i 1736. En periode fra 1722 var han provst over Hassing-Refs herreders provsti.

KILDER:

1. Hassing-Refs herreds tingbog for 1701.
2. Thisted Bytings tingbog for 1701.
3. Viborg Landstings justitsprotokol.

De samlede referater af de i sagen afholdte retsmøder er af undertegnede samlet i et lille hæfte, der findes på Lokalhistorisk Arkiv i Thisted og på Snedsted Bibliotek.

Flugtrute Thy-Stockholm-Scotland

*Historien om Mosquito MK XVI E og dens besætning: Pilot løjtnant
Raymond Harington og navigatør sergent A. E. Winwood*

Af CHR. HOUMARK HAMMER, Buen 47, Stagstrup

Mosquitoen var en to-motores jagerbombemaskine, som efter den tid var meget avanceret. Den havde en kraftig bevæbning, fire stk. 200 mm kanoner og fire stk. maskingeværer, kunne bære ca. to tons bomber, og hastigheden var ca. 650 km i timen. Navnlig de sidste krigsmåneder sås Mosquitoen jævnlige over Danmark.

Vi skriver 1986. 41 år er gået siden det sidste krigså 1945. Hvordan det opfattes at læse om denne begivenhed nu, er nok forskelligt ud fra hvilke forudsætninger, man har. Dersom man har oplevet besættelsen, kan man nok bedst fornemme den særlige atmosfære.

Hele hændelsesforløbet var fulgt af held i alle situationer. Med hensyn til dramatik kan det nok konkurrere med serien i fjernsynet: »Flugtveje i Europa«. Under krigen skete der meget negativt, men denne hændelse må absolut være en af de positive. Kun nogle få kender lidt til, hvad der skete, og kun hvad der skete i deres eget afsnit. Det var jo vilkårene dengang. Derfor prøver jeg at knytte trådene sammen.

Den, som tog initiativet til aktionen og som har æren for, at det hele blev sat i gang, var Richardt Dam-Jensen, dengang seminarist fra Ranum Seminarium, som var blevet lukket af tyskerne. Derfor var han på dette tidspunkt vikar ved Bedsted Skole. Han var tilknyttet vor modstandsgruppe i Midthy. Derfor gik flugtruten denne vej. Som et morsomt indslag kan nævnes, at lige efter befrielsen blev Dam-Jensen skældt ud af en af de lokale ledere af modstandsbevægelsen i Sydthy og bebrejdet, at han havde arbejdet i deres område.

Richard Dam-Jensen, overlærer i Galten, fik General Eisenhowers

medalje for denne indsats. I 1945 nedskrev han forløbet af den del, han var med i, og han har venligst overladt rapporten til mig.

Piloten fra det nødlandede fly – Raymond Harington, arkitekt i Tenterden, Kent – har været meget velvillige og har sendt mig en rapport om, hvordan han og sergent Winwood oplevede forløbet i flugtruten, samt alle enkeltheder i hele operationen.

Gårdejer Henry Christensen, forhen Harringgaard, nu Vildsund, samt fru Anna Møller, Monopol, Thisted, har ligeledes bidraget med oplysninger, og derfor er alle enkeltheder bevaret.

Først Richardt Dam-Jensens rapport: Torsdag den 5. april 1945 kl. ca. 16 kom en flok engelske flyvemaskiner i stor fart ganske lavt hen over egnen omkring Bedsted. En tidligere skolekammerat, Ernfred Østergaard, der var kommis i Bedsted Brugs, nu fabrikant i Herning, kom kl. ca. 18.00 og fortalte, at der vist var faldet en flyvemaskine ned ved Tandrup. Vi tog straks vore cykler og kørte derved.

En engelsk maskine var nødlandet på en mark sydvest for Tandrup, ca. 100 meter fra Jens (Skaarup) Jensens gård. Maskinen var i brand, en del mennesker var samlet omkring flyet. En maskinkanon affyrede skud på grund af varmen, så det var halvfarligt at opholde sig i nærheden. Vi kunne af samtalen høre, at to flyvere havde fået halm fra Jens Jensen, havde anbragt det under vingerne på flyet og derefter sat ild på. Herefter var de skyndsomt forsvundet i retning af Tandrup.

Vi cyklede så ned til gården. Ernfred blev ude ved laden for ikke som kommis i Brugsen at blive kendt. Jeg gik ind, og efter en del snak, og efter at jeg havde lovet at komme igen efter krigen og fortælle, hvem jeg i virkeligheden var – jeg havde legitimationskort under navnet Svend Hansen – og fordi Lützhøfts ingen forbindelse havde til modstandsbevægelsen, fik jeg oplyst, at de to flyvere var ude på marken ca. ½ km borte mellem to halmstakke. De havde fået lidt mad, og de havde fået besked på ved egen hjælp at komme bort, da det var sandsynligt, at tyskerne ville gennemsøge Tandrup.

Ernfred og jeg cyklede så tilbage til Bedsted, for jeg skulle ringe til vognmand Peter Nielsen, Skjoldborg, så han kunne hente os om natten. Vi vidste, at bestyrerinden på Bedsted Telefoncentral, fru Marrebæk, var til at stole på, så vi fortalte hende om sagen, og hun kunne fortælle os, at hun havde lyttet til tyske telefonsamtaler og hørt, at tyske soldater var på vej fra Snedsted. Vi regnede med, at de måske

skulle til egnen omkring Tandrup, så vi fik travlt. Jeg aftalte med Peter Nielsen, at han skulle være ved Bedsted Brugs ved midnat.

Så cyklede vi igen til Tandrup, efterlod vore cykler og gik ud på marken til halmstakkene. Det varede et stykke tid, før englænderne gav sig til kende, og vi troede næsten, at de allerede havde forladt stedet. Pludselig kom de imidlertid kravlende ud, og de græd næsten af glæde, fordi vi kunne hjælpe dem. Kl. 21.45 begyndte vi så turen fra halmstakkene over markerne og langs en å til Morup Mølle-egnen, og derfra til Bedsted Kirkegård, hvor vi gemte flyverne. På et vist tidspunkt var vi meget tæt på tyskerne, men så overtog Raymond kommandoen og fik os i dækning. Turen er senere opmålt til ca. otte km.

Mens flyverne blev på kirkegården, løb vi tilbage til Bedsted Stationsby for at skaffe noget civilt tøj.

Vi mødte som aftalt Peter Nielsen kl. 24 og kørte straks tilbage til kirkegården, hvor vi hentede flyverne, efter at de havde taget civil jakke og bukser på uden over deres uniform. Peter Nielsen sagde, at vi absolut ikke kunne køre til Skjoldborg over Hassing, for han var blevet stoppet to gange på vejen til Bedsted.

At Peter Nielsen var en kolblodig mand, fremgår af følgende: Vi bestemte os til at forsøge på at komme over banen i Bedsted lige over for kroen, som var besat af tyskerne. Peter Nielsen vidste tilfældigt, at majoren som residerede her, ikke var i Bedsted den dag. Derfor drejede han bilen om til kroindgangen, hvor vagten stod, standsede og spurgte efter majoren. Vagten rystede bare på hovedet, og vi drejede så lige over mod jernbaneanløbet. Vagten der havde jo set os holde ved det tyske kvarter, og da Peter Nielsen rullede vinduet ned og sagde: »Alles Gut« vinkede de os igennem, mens de lyste ind i bilen. Vi troede nu, at vi havde klaret det, men en halv km. længere fremme stod der igen vagter, som svingede med røde lygter. Peter drejede da ind på en vej, der gik op til en ejendom. Vi kørte rundt om ejendommen, gennem en køkkenhave, ud på en græsmark og tværs over denne til en markvej og videre til en anden vej, der mandede ud omkring Visby. Derfra ad forskellige sideveje – for ikke at køre på hovedvejen – over Villerslev, Skyum, Stagstrup Kirke, Sundby Missionshus og Møgelvang til Skjoldborg, hvor Peter Niensens kone og min mor ventede med et ordentligt måltid mad kl. 2.30 om natten.

Efter aftale med min far, der var brugsuddeler og sognerådsformand, kørte vi så englænderne til Skjoldborg Præstegaard, hvor pastor

Løjtnant Raymond Harington, der var pilot under nødlandingen i Sydthy, slap sammen med sin navigatør vel tilbage til Scotland lige inden Danmarks befrielse 5. maj 1945.

Sergent A. E. Winwood var navigatør i Mosquitoen, der den 5. april 1945 nødlandede ved Tandrup.

Dahl Hansen lovede at skjule dem til næste dags eftermiddag, hvorefter Peter Nielsen og jeg så ville bringe dem et andet sted hen.

Flyverne blev så indlogeret i et gæsteværelse i præstegården sent om natten, men husassistenten var ikke blevet informeret, og da hun om morgenen kom til at lukke døren op og så de unge mennesker, blev hun skrækslagen. Hun troede, at det var ubudne gæster, så pastoren måtte i hast opfinde en historie for at klare denne situation.

Her slutter Richard Dam-Jensens beretning!

Fredag den 6. april kørte Peter Nielsen flyverne til Haring hos Henry Christensen, som boede alene i en landejendom i Vest-Haring lige op ad banelinien. Henrys afdøde hustru, dengang forlovede, Helene kom og lavede mad til dem, så forholdene skulle være ideelle. Men opholdet her blev kun kort. Årsagen var den, at en modstandsmænd med dæknævnet »Dige« ikke havde fået besked om, at stedet her var fredet.

Banelinien gik som sagt tæt på ejendommen, og lørdag den 7. april midt om eftermiddagen skulle Henry et ærinde til Snedsted på cykel, men han var ikke kommet ret langt, før banelinien blev sprængt lige

ved siden af ham og lige foran et tysk troppetog. Soldaterne myldrede ud af toget, og der var vild forvirring. Henry Christensen blev selvfølgelig stoppet af tyskerne, men for at lokke dem på vildspor, fortalte han, at han havde set nogle personer løbe over mod Hørsted Mose. Det var selvfølgelig ikke rigtigt, men nu slap han fri fra tyskerne, og han var klar over, at flyverne skulle flyttes hurtigst muligt.

Da han ingen telefon havde, skyndte han sig at cykle ned til Fibiger, »Øland«, som havde kontakt til journalist Holger Hebsgaard, Thisted Amtsavis. Holger Hebsgaard var byleder i Thisted, og i løbet af meget kort tid var Peter Nielsen med »Boysen« hos Henry Christensen. »Boysen« var en af de tre instruktører, som boede hos Eigil Møller, Monopol.

Englænderne havde uniform på under det civile tøj, men »Boysen« kommanderede uniformen af under flyvernes protester, og bilen kørte skyndsomt til Thisted. Henry Christensen skyndte sig op på høloftet og begravede uniformerne i høet, og det var ikke spor for tidligt, for da han kom ned, stod tyskerne uden for døren.

Peter Nielsen afleverede englænderne hos fru Anna Møller, som var alene hjemme i privatboligen på Fayes Allé. Her boede som før fortalt de tre instruktører, som arbejdede i området. Deres illegale dæknavne var foruden »Boysen«, »Bent« og »John«.

Men der var et problem, som skulle klares hurtigst muligt. Flyverne havde jo ingen legitimationskort, som man skulle være udstyret med dengang, for at tyskerne skulle kunne kontrollere folk. Holger Hebsgaard ankom sammen med englænderne, og han klarede sagen på følgende måde: I et familiealbum hos fru Møller fandt man et par billeder, man mente lignede en del. Holger Hebsgaard gik så ned i byen og fik lavet to legitimationskort med disse billeder på. Da fru Møllers mand, Eigil Møller, kom hjem, syntes han, at de to flyvere var for dårligt påklædte i deres gamle aflagte tøj, og han tog dem derfor med ned i forretningen og klædte dem på fra top til tå.

Derefter ledsagede »Boysen« englænderne til Nykøbing. Ved Vildsundbroen blev færdselen kontrolleret af den tyske vagt, men »Boysen« opførte et skuespil for at bortlede opmærksomheden fra englænderne. Han skældte på tysk ud over forsinkelsen og de kom glat igennem kontrollen. Fru Møller var meget nervøs for, hvordan turen skulle forløbe, men ved ankomsten til Nykøbing, ringede »Boysen« og fortalte at »Bedstemor« var vel ankommet!

»Boysen« var identisk med senere læge Orla Klitbjerg Nielsen, Egaa, Århus. Han er nu død. »John« var læge Jørgen Frostholt, Aalborg, »Bent«, nuværende fabrikant Tykjær, Silkeborg. I Nykøbing blev englænderne om aftenen indkvarteret på »Markvorsens Hotel«. Stuepigen ville gerne have haft en snak med de pæne unge mennesker. Hun kunne ikke begribe, at de var umulige at slå et ord af.

Men på hotellet boede »Baes« kaptajn Ejby Nielsen, der var modstandsbevægelsens militære leder for Thy, Mors og Han Herred. Ejby Nielsen kasserede de famøse legitimationskort, og næste dag blev flyverne fotograferet, fik nye legitimationskort, og kom derefter ud i boghandler Niels Schmidts kolonihavehus, hvor de opholdt sig indtil næste transport, som gik til Aalborg med toget via Hvalpsund. De havde ledsager med.

Her begynder piloten, løjtnant Haringtons beretning:

I Nykøbing gik vi frit omkring i byen. Vi fik forevist et arsenal af engelske våben, der var kastet ned til den danske modstandsbevægelse af RAF. Vi så nogle tyske soldater, som var ved at rense kanonerne på patruljeskibe, der lå for anker i havnen, formentlig de samme, der beskød vores eskadrille et par dage før. De havde adskillige flysilhouetter malet på skorstenen. Det var silhouetter af fly, de havde skudt ned. Vi følte os efterhånden helt hjemmevante i Danmark, og næste etape gik med færge og tog til Aalborg.

Da vi kom til Aalborg, hvor mange tyske soldater var i transit, blev vi overtaget af et andet medlem af modstandsbevægelsen »Jakob«, som tog os med til landsretssagfører Svend Andersens kontor. Vi blev i otte dage hos Svend Andersen, men han blev nødt til at tage afsted i huj og hast sammen med sin familie, efter at en modstandskollega var blevet arresteret på torvet i Aalborg. Vi blev flyttet til en lejlighed, før vi blev kørt til Strandby af Carl Petersen og nogle andre.

Carl Just Petersen er direktør for en skibsprovianteringshandel i Aalborg. Jeg besøgte ham i 1960, efter at Herluf Aaen havde fortalt, at det var ham, der havde kørt os fra Aalborg til Strandby på den sidste del af vor hemmelige rejse tværs over Jylland. Han kunne ikke huske mig personligt, men han kunne huske turen, da jeg fortalte, at han havde slingret noget, og var tæt på – fuldstændig med vilje – at påkøre en tysk soldat.

I Strandby boede vi hos en lærer, mens vi ventede på en passende

nat, hvor vi kunne blive overført til en fiskekutter. Jeg husker at have set engelske fly operere i Frederikshavn-området.

Sidste station på rejsen i Danmark var familien Herluf Aaen. Alle kender familien Aaen i Strandby. Vi boede hos dem i 1960. Herluf Aaens gamle forældre var da stadig i live, og hans far kunne godt huske, at vi sad og fortalte vittigheder til hinanden i 1945, skønt ingen af os talte den andens sprog.

Herluf Aaen er nu død, men han var skipper på fiskekutteren »Henny« FN 23, Strandby. Med den udførte han mange transporter for modstandsbevægelsen. Vi blev gemt i et lille rum til sejl, og midt ude på Kattegat blev vi overført til et større fartøj, som blev ført af Herlufs ven, Andreas. Jeg kender ikke hans efternavn. (Dette fartøj var Dansk Hjælpetjenestes flagskib »Mercur« og foruden de to flyvere var der ni andre flygtningen ombord. CHH.).

Andreas sejlede os til Göteborg, hvortil vi ankom den 24. april 1945. Vi tog til det engelske konsulat i Göteborg og videre til Stockholm. Herfra fløj vi i en Dakota transportmaskine til Lenchars, Scotland, hvortil vi ankom den 2. maj 1945.

Navigatøren Bert Winwood og jeg har holdt forbindelse vedlige siden. Han bor i Birmingham, men håber at flytte nærmere til London i nær fremtid. Uheldigvis var han ikke i stand til at tage med mig og min kone til Danmark i 1960. På den tur var vi sammen med en ven af mig, som også er lærer i arkitektur.

For ham var det en studierejse for at se på det fremragende arkitektur, der er præsteret i Danmark siden krigen. For mig var det også meget interessant, men hovedformålet var selvfølgelig at kontakte så mange som muligt af de mennesker, der hjalp Winwood og mig. Det var faktisk mig, der var gæst hos min ven på rejsen, hvor vi kørte i hans bil sammen med hans kone og min kone, og det var derfor jeg var nødt til at begrænse den tid, jeg kunne tilbringe sammen med danske venner.

Uddrag af løjtnant Haringtons rapport:

Dato for operationen: 5. april 1945.

Formål: At angribe en konvoj i Kattegat lastet med tyske tropper og krigsmateriel – Norge-Danmark.

Tre fartøjer blev ødelagt og fire stærkt beskadiget.

Tre af vore fly savnes efter aktionen.

Fly: Mosquito MK XVI F fra 235. eskadrille på Bauff flybase i Scotland (under kystkommandoen).

Eskadrillechef: Wing Commander Simmonds.

Flight Commander: Squadron Leader Clayton Graham.

Pilot: 188947 Flying Officer (løjtnant) Harington. R. K.

Navigatør: Flight Seargent Winwood. A.E.

Start fra Bauff kl. 12.00. Kurs 0.95°.

Blev beskydt af tysk antiluftskyts vest for Thisted og besvarede ilden.

Krydsede Danmark i meget lav højde og fløj så sydpå for at angribe konvojen ca. kl. 15.00.

Vi (Haringtons fly) angreb et armeret eskortefartøj, som eksplo-derede senere, og fløj tilbage i tæt formation i meget lav højde på modsat kurs.

Kraftig beskydning fra tyske marinefartøjer mødte os ved Nykøbing. Flyet foran lave en skarp undvigemanøvre, og jeg formoder, at vi ramte hans slipstrøm i et uheldigt øjeblik, hvor vi var meget tæt på jorden. Mit fly syntes at strejfe jorden, og bagbords motor og propel blev beskadiget. Jeg mistede næsten kontrollen med flyet, som nu blev trukket meget asymmetrisk, idet bagbords motor ikke reagerede på gashåndtaget. Røg og kølervæskedampe strømmede fra den. Jeg tror, køletanken var blevet ødelagt, og som følge deraf løb motoren varm. Jeg besluttede at nødlande, når der viste sig en passende flad mark, og det skete kl. ca. 15.30.

Efter at have begravet alle dokumenter og sat ild til flyet forsøgte vi at finde ud af, hvor vi var, men der var ingen af de lokale beboere, som var kommet tilstede, der kunne snakke engelsk.

Flyet brændte, og pludselig fik ilden kanonerne til at fyre. Vi tænke, at tyskerne i nærheden måske kunne høre larmen, og vi skyndte os væk fra flyet. Vi mødte her fru Lützhøft, som talte fremrangende engelsk. Hun frarådede os at skifte til civilt tøj. Hun viste os hen til en stak på marken, og om aftenen kom hun med mad til os. Senere på aftenen blev vi kontaktet af to medlemmer af den danske modstandsbevægelse, Richard Dam-Jensen og Ernfred Østergaard.

Her slutter så beretningen fra forhenværende pilot-løjtnant, nuværende arkitekt, lærer på en arkitektskole, Raymond Harington.

Straks efter den 5. april 1945 fik Raymond Harington og Bert Winwoods pårørende besked om, at flyet var skudt ned over Danmark, og at de to flyvere var savnet. Men Toldstrups hovedkvarter arbejdede effektivt og havde god forbindelse med London, og man havde også tid til at tage menneskelige hensyn, så allerede kort tid efter kom der hemmeligstemplet telegram til de to familier fra det engelske forsvarsministerium, hvori man meddelte, at de to flyvere var i god behold i Danmark. Samtidig var der en opfordring til at holde denne oplysning hemmelig, fordi man ellers kunne bringe danskerne i fare.

Som det fremgår af denne beretning, har mange personer været indblandet i denne rejse gennem det besatte Jylland. Det er umuligt at nævne alle, men en af de mere markante hjælpere er »Jakob«, som modtog de to flyvere på Aalborg Banegård.

Det lykkedes mig at komme i forbindelse med »Jakob« her i foråret 1986. Vi havde en længere samtale, som sluttede med, at han tilbød at sende mig en beretning, han havde skrevet. Herfra tillader jeg mig at nævne enkelte data.

»Jakob« var i en alder af 22 år frivillig i 1939-1940, da Rusland overfaldt Finland. Efter krigens ophør genoptog han bl.a. sit arbejde som tropsfører i KFUM-spejdnernes Frederiksberg Division, hvor den senere statsminister Poul Hartling var en af spejderkammeraterne. Sammen med andre spejderkammerater var han med i den første modstandsgruppe i København, som kom til at arbejde direkte under faldskærmschefen (SOE) Flemming Muus. Allerede i maj 1943 blev »Jakob« anholdt af tyskerne, men blev befriet af modstandsbevægelsen 29. december 1944 ved, at fængselspræsten smuglede våben ind til fangerne.

Nytårsaften 1944 ankom »Jakob« til Aalborg. Han skulle i nærheden af banegården møde en kontaktperson. Denne kontaktperson, Carl Petersen, skulle have en avis under venstre arm og en pibe i munden med pibehovedet vendende nedad. Alt gik vel, og det varede ikke mange dage, før »Jakob« igen var i fuldt sving med illegalt arbejde, denne gang i det nordjyske.

Han overtog ledelsen af 3. kompagni direkte under Toldstrup og fik forbindelse til »Nybo«, der ledede flugtruterne til og fra Sverige. Når »Nybo« og »Jakob« havde flygtninge, der skulle videre til Sverige, gik hele kontaktapparatet igang, og der blev snakket meget om skind (det samme som flygtninge), således at samtalen for udenforstående lød

som en handel med skind. »Jakobs« rigtige navn er Knud Dyhr Nielsen, og han bor nu i Bjerringbro.

Som afslutning vil jeg citere fra det meget venlige brev, som forhenværende pilot Raymond Harington sendte med rapporten, han overlod til mig.

»Winwood og jeg er meget taknemmelige for den hjælp, vi fik dengang, lige fra vor første kontakt med Folmer og Anne Lützhøft og Richard Dam-Jensen og Ernfred Østergaard, til det sidste skjulested i Herluf Aaens hus i Strandby. Det blev altsammen udført med professionel dygtighed og godt humør. Den oplevelse vil jeg aldrig glemme!«.

Skolebørn i Harring under anklage

Af ELLY MARDAL, Burhøjgårdvej 2, Boddum.

En sag om skolebørn ved politiretten i Hassing-Refs herred vakte i begyndelsen af 1835 opsigt i Harring og udløste vrede blandt befolkningen.

Christen Henriksen, svigersøn af den forrige lærer ved skolen, Jens Jensen, beskyldte den 26. januar 2. klasse i Harring skole for at have stjålet af hans tørv og lagt disse i skolens kakkellovn. Beskyldningen fandt sted i overværelse af den daværende lærer Anders Svendsen og otte konfirmander.

Lærer Anders Svendsen indgiver derefter politistævning på børnenes vegne imod Christen Henriksen, idet han erklærer, at disse børn er så uskyldige, som det barn der ikke er født. Det er dog kun de seks af børnene, der indkaldes som vidner til at forklare sagen, som de oplevede den. Det sker ifølge loven af 3. juni 1796.

Stævningen blev forkyndt for Christen Henriksens kone i mandens fravær samt for de seks og deres forældre. Forlig blev forsøgt opnået hos herredfoged Fischer i Vestervig, men her nægtede Christen Henriksen at have sagt til børnene, at de havde stjålet af hans tørv, som lå i skolens tørvehus på nordre side, og lagt disse i kakkellovnen. Der imod tilstod han at have forbudt børnene at fyre i kakkellovnen, fordi de tog af hans svigerfaders tørv — hvilket han med ed vil bekræfte.

Børnene: Hans David Frostholt 14 år, Caroline Salmansdatter 14 år, Maren Cathrine Nielsdatter 14 år, Maren Andersdatter 14 år, Lars Peter Pedersen 13 år og Ole Jensen Bang 13 år fremkaldtes derefter. De forklarede enstemmigt under vidneansvar, at Christen Henriksen en dag i skolegangen til skolemesteren havde sagt, at de ikke måtte fyre i kakkellovnen, fordi de tog af hans eller svigerfaderens tørv. Hertil bemærkede Christen Henriksen, at pastor Hobe engang skulle have

bestemt, at Jens Jensen eller hans folk om morgenen skulle lægge i kakkelovnen, og at sådan ikke måtte foretages af skolebørnene, hvilket dog er sket. Men Christen Henriksen nægtede at have sagt, at børnene stjal. Derefter blev sagen optaget til dom.

Dommen kom til at lyde sådan:

Skolelærer Anders Svendsen af Haring, har ved retten saggivet Christen Henriksen sammesteds, fordi han fortsat beskyldte børnene i 2. klasse for at have varmet skolens kakkelovn med hans svigerfaders skudtørv, som var forvarede eller opstablede i samme tørvehus, hvor også skolens tørv gemmes, og for sådan påstand bør han dømmes til mulkt, og udrede sagens omkostninger.

Efter den ved politiretten af Christen Henriksen gjorde tilståelse, samt den af børnene afgivne forklaring, må det antages, at han ved sin brugte udtalelse har ment, at skolebørnene ved at hente tørv til skolens kakkelovn, har brugt af hans eller svigerfaderens tørv. Da en sådan ubevist udtalelse, som skolelæreren på børnenes vegne rettelig påtaler, og er fornærmelig og utilbørlig, så må han for dette forhold, blive at idømme en bøde, som efter omstændighederne bestemmes til 2 rigsdaler, der tilfalder herredernes politikasse, ligesom han er pligtig, at udrede sagens omkostninger.

Thi kendes for ret.

Christen Henriksen bør betale 2 rigsdaler i sølv til politikassen, tillige betale sagens omkostninger.

Sagen blev anket, men dommen blev stadfæstet ved Landsretten 4. maj 1835.

Mit livs erindringer

Af OTTO HEDE PEDERSEN, Plejehjemmet Trye, Frøstrup

Inden jeg begynder på min erindringer, vil jeg gerne fortælle lidt om min baggrund. Mange vil nok synes, at jeg er for gammel til at befatte mig med sligt, da jeg er 85 år. Jeg kan huske 80 år tilbage helt til jeg var fem år. Jeg har skrevet meget hele mit liv. Jeg begyndte, da jeg fik lært at sætte bogstaverne sammen til et ord, og jeg tænkte også, at det godt kunne være, at der var nogle, der godt kunne tænke sig at høre om, hvorledes ens opvækst og mennesker var på den tid 80 år tilbage. Men om jeg når at blive færdig ved jeg jo ikke, men så har jeg da fået tiden til at gå, på en god måde, medens jeg sidder her i min stue på alderdomshjemmet.

Min første erindringer går tilbage til året 1903 da var jeg 5 år. Jeg er født 1898 ude på den nordvestlige tunge af Danmark i et lille fiskerleje, vi kaldte Kællingdal lidt øst fra Hanstholm. Min far var fisker og vi var ti børn, to drenge og otte piger. Men vi var fattige, meget fattige. Der var ofte lidt at sætte på bordet, men vi blev alle mæt, for der var altid fisk nok. Vi fik ofte fisk tre gange om dagen. Det har jeg også skrevet i en af mine mange sange, en som jeg har kaldt: Mit barndomshjem.

Det første der står klart for mig, er, at min far lavede nogle små skamler til os, som vi skulle sidde på rundt om et stor kar. Den fyldte han med muslinger. Dem skulle vi børn åbne til far og mor. De skulle sætte dem på kroge, som far skulle have med på havet næste dag. Når så vi alle var i sving, så begyndte far på en sang, og en efter en faldt vi alle ind, og så arbejdede vi og sang i to timer. Så var vi færdige. Så fik vi kaffe og så i seng. Sådant gik hver aften år efter år, til jeg var syv år. Så skulle jeg i skole.

Det var noget helt andet, men jeg havde let ved at tilegne mig stoffet. Jeg var den næst yngste af de ti søskende. Jeg så, at mine store søskende gik og holdt bogen bag sig og kikkede i den engang imellem, for de skulle dengang lære det uden ad. Men jeg kunne det uden ad før dem, og det var før, jeg kom i skole, og før jeg fik lært bogstaverne.

Men jeg fik hurtigt lært både at læse og skrive. Men så kom den trange tid. Jeg blev ni år og måtte ud og tjene for mit brød. Det var en

hård omgang. Jeg fulgtes ved min moderes hånd til en gård helt til Øster Vandet, hvor jeg skulle være om sommeren for ti kroner i løn og kosten.

Jeg glemmer aldrig, da mor skulle afsted, og jeg skulle blive. Jeg græd. Min mor var på vej ud af gården mange gange og kom tilbage igen. Jeg var helt væk i gråd. Så tog mor sin pung op og gav mig en krone, den skulle have været brugt til at tage med dagvognen hjem. Nu måtte hun gå de mange mil. Det var synd for mor.

Kronen, hun gav mig, puttede jeg i en tændstikæske og gemte den på bunden af mit skrin, som jeg havde til mine klæder, så når længslen efter mor og far blev for streng, fandt jeg kronen frem, og så kikkede jeg på den, og mine tårer randt ned på den. Den blev helt gul til sidst. Den blev aldrig brugt. Nej den gemte jeg til flere år efter, at jeg var blevet gift. Men en dag var den væk. Hvor den blev af, fik jeg aldrig at vide, men nu var jeg jo heller ikke ulykkelig mere. Kronen fik mig til at tænke på den ulykkelige sommer.

Slid og slæb og bank, det var noget der blev en daglig vane. Havde kærne bisset, eller der var tabt et par strå halm, når jeg gav kreatuerne en gift, så var det altid min skyld. Jeg tror at manden nød det at banke mig. Jeg tudede hver gang i lang tid, men blev så vant til det og tudede ikke mere.

Det værste var, når vi kom til bordet og skulle spise. Jeg var jo altid sulten. Når jeg havde taget nogle skefulde, sagde bonden til mig: Nu må du godt lægge din ske, nu har du vist fået nok!

Jo, han var ond, den bonde. Men jeg blev der da den hele sommer. Så hjemme om vinteren, og så ud igen om sommeren, til jeg var karl.

Her vil jeg afbryde og gå tilbage til 1903 og fortælle om, hvad jeg husker fra den tid. Vi var som sagt ti søskende, to drenge og otte piger, men så kom en ondartet tuberkulose epidemi. Det rev de tre på kirkegården, den fjerde, også en pige, kom nogenlunde over det men så fik hun en byld på hjernen. Det kunne lægerne ikke klare den gang.

Men så var vi seks tilbage, og nu var jeg den sidste.

Niels lund og hans kone Dorthea boede i et lille hus imellem Hamborg og Nytorp. Niels Lund var fisker. De havde syv børn, som alle blev angrebet af tuberkulose. I løbet af et år var de alle syv på kirkegården, og året efter druknede Niels Lund på havet. Så var Dorthea alene tilbage.

Min far har fortalt, at i alle de år han har været fisker, var der

druknet 60 fiskere. Bådene var jo små og havet den samme som i dag, de store kutteres tid. I min fars tid brugte mange sejl eller årer. De kendte ikke til andet den gang.

Jeg vil nu lige fortælle om et par morsomme begivenheder. Jeg var konfirmeret og tjente på en gård i Febbersted. Nabokarlen og jeg var alene hjemme på gården, og så skulle der jo laves lidt sjov. Lidt nord for gården, hvor jeg tjente, boede der en mand som hed Dres. Vi kaldte ham altid Dres Tæmmermand. Han ville gerne have, at alle folk skulle tro han kunne hekse, og det benyttede vi to knægte os af.

Vi trak om til ham med en af gårdens heste og forklarede ham, at den ikke ville æde. Han kikkede lidt på den og spurgte, hvor den havde været henne de sidste dage. Vi forklarede, at bonden havde været kørende med den op på Bavn, hvor der boede en slagter, der hed Mads Bavn. Konen havde givet hesten en knald sukker. Nu skal i ikke sige mere, den knald sukker var forhekset sagde han, og så kan i tro, han udfoldede sig med formularer og spytninger i lang tid. Så sagde han til os, at nu kunne vi godt trække hjem med hesten, og hjalp det så ikke, så skulle vi komme med den igen. Så skulle der andre midler frem. Dagen efter pløjede jeg op imod hans hus og havde den samme hest for. Manden kom ud og spurgte til hesten. Jeg svarede, at den åd alt det, jeg gav den, da jeg kom hjem med den. Så sagde Dres: Jeg vidste, at jeg kunne.

Der er endnu en lille episode, som jeg kan huske fra min barndomstid: Benstrup. Ja sådan kaldte vi ham. Såvidt jeg husker, hed han Niels Peter. Han havde træben. Måske var det skyld i navnet. Det første gulv vi havde der hjemme var med stampet ler, siden fik vi trægulv, som i førstningen skulle strøs sand på. Det gik i lang tid, så blev konerne enige om, at nu skulle gulvene skures hvide, og så skulle de have fernis. Det fik mor også, og far fik lavet nogle spytbakker, som blev pyntet med papir, klippet i tunger, der kom også noget sand i, for der måtte ikke spyttes på gulvet.

Så en dag, mor havde ferniseret gulvet så blankt, at hun kunne spejle sig i det, kom »Benstrup«. Han havde en stor skrå i munden og han satte sig. Mor skubbede en spytbakke hen til ham, men han skubbede den til side. Mor skubbede den tilbage til ham. Det gentog sig flere gange. Mor var bange for, at han skulle spytte på hendes fine gulv. Men så blev manden gal, og rejste sig og brølede: Hvis du ikke snart får den fyr væk, så spytter jeg i den!

Mor sagde, at det var også meningen, at han skulle. Så gik han sin vej om til naboen og sagde til dem: Har I hørt det sidste nye. Nu er de blevet så fine ovre hos Anders Hedes, at nu har de bakker at spytte i. Synes I ikke, at det er topmål i finniteten!

Jeg husker også en enkelt ting til fra min barndom. Jeg havde en overgang to svogere, den ene blev det, den anden ikke. Min far havde købt et moselod i Nytorp Kjær, og der gravede far hvert år de tørv, vi havde brug for om vinteren.

Når far havde gravet tørvene, og mor havde lagt dem ud flade, skulle de ligge og tørres i nogle dage. Så var det, at disse to svogere tilbød at gå ned i kæret og rejse tørvene, så de kunne blive helt tørre. Det var mor jo meget glad for, og sendte dem afsted med en god madkurv. Der var både æbleskiver og stegte rødspætter – ene gode sager. Men da de to såkaldte svogere arriverede hos tørvene, siger den ene til den anden: Skulle vi nu ikke spise vores frokost først? Jo, det blev vedtaget, og da det var forbi, bestemte de at tage deres middagsøvn, og så sov de til kl. fem. Så gik de hjem.

Det varede ikke længe, før naboerne spurgte til den mislykkede tørverejsning, og så gik det som en løbeild over hele byen, at Abraham og Lot slumrede i Mamrelund.

Vi var jo som sagt kun to drenge, og vil skulle med vold og magt være fiskere. Vi skulle lære at svømme og bøde garn og meget mere. Og det havde vi heller ikke noget imod, men vores liv blev helt anderledes. Min broder var nogle år ældre end jeg, han havde begyndt fiskeriet. Det var i 1914. Jeg var nok omkring 16 år. Så blev min broder forlovet med en stor gårdmandsdatter, og dengang blev man takseret efter rang. Det kunne jo aldrig gå, at min broder skulle have en gård. Det blev nu ikke til nogen gård, men kun et lille husmandslod i Gjersbøl, hvor han sled sig op i Hundborg tørvemose.

Så havde far kun mig tilbage, men atter kom der en kæp i hjulet. Jeg var nu kommet i den alder, at jeg var begyndt at se mig om efter piger, men desværre havde jeg ikke megen tid til det. Jeg skulle skrive sange. Helt fra jeg var en lille dreng, havde jeg det i mig, at jeg skulle skrive, og jeg fik mere end arbejde nok. Der skulle jo altid en sang til, når der var en slags fest, og folk kom.

Da jeg tjente som karl, og de andre karle og piger tog til bal, tog jeg flagermuslygten med ind på mit kammer og satte mig til at skrive. Og det har jeg gjort hele mit liv, selv endnu, hvor jeg er 85 år.

Jo, jeg tog mig lige tid til at finde hende, som blev min skæbne. Vi havde talt om bryllup og alt det der. Jeg sagde til hende, at hun skulle til at være fiskerkone. Hun sad en lille stund, før hun sagde: Så tror jeg du må finde en anden. Jeg hverken vil eller kan være med til at sidde hjemme og ikke vide, om jeg får dig levende hjem igen. Det blev jo en streg i faderens regning. Jeg ville have min pige. Så gik jeg i murerlære og blev murer. Vi slog os ned i Vesløs. Der var min kone fra. Men mit skriveri kunne jeg ikke stoppe. Jeg tjente jo penge ved det.

Jeg kom til en murermester og var hos ham i 17 år.

Men så var min far så heldig, at min søster Margrethe blev gift med en karl fra landet, som slet ikke havde noget kendskab til fiskeri. Far var allerede ved at være gammel. Men han nåede at få svigersønnen oplært. Han blev en meget dygtig fisker.

Daglønnerne var 30 øre i timen, og det var altid ti timer om dagen. 18 kr. kunne han komme hjem med om ugen til kone og børn, som jo også arriverede efterhånden.

Men vi havde det godt også økonomisk, for når jeg havde tjent tre kr. ved at arbejde strengt i ti timer, så kunne jeg sidde hjemme om aftenen og tjene 5 kr. på en time eller to. Ja, jeg kan godt sige, at jeg tjente mere ved at skrive, end jeg tjente ved at arbejde.

Det var værst i trediveerne. Det var en sløj tid, men vi kom over det.

Jeg vil nu fortælle nogle episoder fra min tid. Det traf jo om vinteren, at der ingen arbejde var. Så gik vi til kontrol. Jeg husker, vi fik to kr. om dagen i alle syv dage, men vi skulle betale 2 kr. til et mærke i fagforeningsbogen. Så var der 12 kr. tilbage til mad i hele ugen. En dag, jeg og en kammerat var på vej til kontrol, og vi kommer forbi en gård, hvor bonden stod på vejen. Han sagde til os:

Det var bedre, at sådan et par raske unge mænd gav sig til at bestille noget, end at gå her på vejen og slå streg. Vi sagde ingenting, men jeg gik og tænkte på det hele dagen. Næste morgen stod jeg op af sengen. Min kone vågnede og spurgte hvorfor. Jeg skal på arbejde, sagde jeg og tog hen til bonden. Han sad i stalden og malkede. Jeg sagde godmorgen, og vi talte om et og andet, til han var færdig. Så gik vi ind i køkkenet. Bonden skævede noget til mig, da jeg tog en tallerken og fyldte med øllebrød lige som han selv. Da vi kom ud i stalden igen, sagde jeg til bonden: Nå, hvad skal jeg så lave i dag? Jeg har ikke haft bud efter dig, sagde bonden. Jo, det har du da rigtig nok, sagde jeg. Du sagde i går, at det var bedre at arbejde end at gå på vejen og slå streg.

Det synes jeg også, så derfor vil jeg nu være her i dag og tjene en god dagløn. Vil du komme ud af min gård, brølede bonden. Ja, det skal jeg nok, men så er det sidste gang, du råber efter os, når vi går i vort lovlige ærinde på landevejen, svarede jeg.

Ti minutter efter puttede jeg mig atter under dynen til vores mor.

Nu vil jeg fortælle nogle muntre meritter fra den første tid af mit ægteskab.

En mand, som var på kommunen, som de kaldte det dengang, blev syg, kom på sygehuset og døde, og da min svigerfar var vognmand, lovede han at hente liget hjem fra sygehuset og få graven kastet og ringe med klokken på begravelsesdagen. Det spurgte han mig, om jeg ville, og det gjorde jeg.

Nogle dage efter begravelsen mødte jeg hos sognerådsformanden og ville have penge for arbejdet. Jeg skulle have otte kr. for graven og to for at ringe. Det kunne jo blive ti kr. Men han ville ikke betale. Det skulle hans far. Jeg tog hen til den dødes far, men han ville heller ikke betale. Så talte jeg med kirkeværgen. Han ville heller ikke, men gav mig noget andet arbejde på kirkegården. Og så en dag ville jeg begynde med arbejdet og kom forbi sognerådsformanden. Jeg havde både skovl og greb på cyklen. Jeg gik ind til formanden og sagde: Jeg synes, at jeg lige vil kræve dig endnu engang for graven. Formanden svarede: Det har jeg jo sagt en gang. Så sagde jeg: Vil du så ikke komme hen på kirkegården om en halv time, så skal du få at se den døde oppe af graven igen! Du er vel klogere end du taler til, sagde sognerådsformanden. Du skal blive klog på, hvor klog jeg er. Farvel, sagde jeg.

Jeg var lige ved at sætte foden på pedalen, da formanden kom springende og råbte: Holdt. Følg med ind! Han fandt et stykke papir, pegede med fingeren og sagde: Så sæt dit navn der. Så gav han mig ti kr., og så kikkede han på mig og sagde: Kunne du have fået dig til at grave ham op. Nej, selvfølgelig ikke, dit asen, sagde han. Jeg gik med min tier i lommen.

Fra gården i Febbersted, som jeg har omtalt, blev jeg sendt ud i klitten og skulle grave fladetørv. Jeg sagde, det kunne jeg ikke. Så sagde bonden, det kommer af sig selv, det kunne jeg nu alligevel. Men jeg synes, det var så kedsomt at stå alene der ude i den ende af klitten. I den anden ende var der mose, hvor vore redskaber til at skære tørv lå. Der ude var der også andre mennesker, der arbejdede. Der var mere sjovt at være. Så satte jeg spaden og gik hen til de andre og gav mig til

at skære tørv. Da jeg kom hjem, og bonden spurgte, om jeg havde fået nogle fladetørv gravet, sagde jeg lige så dum: Du sagde, at de kom af sig selv. Så jeg satte spaden og gik hen og gravede skæretørv, og dem har jeg skåret mange af. Bonden kikkede noget på mig, og jeg tror, at han tænkte: Er du virkelig dum!

Men nu kommer jeg i tanker om noget, som jeg også synes, at jeg skal have med: Han hed Peder Frost. Han blev konfirmeret omkring den tid, da jeg blev født. Han ville ud at sejle, og senere være skibstømrer. Peder Frost havde nok sejlet alle de syv have tyndt, da han flere år efter som fuldbefaren bådbygger afmønstrede i Aalborg. Han var på vej op ad gaden med sin køjesæk på ryggen og kom forbi en snask, hvor han så, at en voksen mand blev smidt ud, og tilmed af en kvinde. Det havde Peder Frost aldrig før set. Han vendte om. Hende ville han gerne se. Han satte køjesækken i gangen og gik ind og forlangte en øl. Da damen kom med øllet, greb han hende i armen og spurgte: Var det dig, jeg så smide en voksen mand ud? Ja, sagde hun, han kunne holde fingrene ved sig selv! Åh, sagde Peder Frost, sådan en kone har jeg altid ønsket mig, bliv min. Og hun blev hans.

Han havde samlet lidt penge på sin færd over de store have, så han byggede et skur på Bavn, imellem Hamborg og Febbersted, og begyndte som bådbygger. Det var jo ikke altid, der var nok at lave, og de var meget fattige, ja, det var alle fiskerne. De havde ikke råd til at få nye både, og når det kneb allermest, sagde Peder Frost til Krestine, som hans kone hed: Jeg bliver vel nødt til at tage køjesækken på ryggen igen. Men det blev aldrig, han kunne ikke undvære sin Krestine.

Ja, nu springer jeg i det igen, langt frem til tiden til manddomsårene.

Som før omtalt var jeg hos den samme murermester i mange år, og vi havde næsten altid arbejde til jul, men et år blev jeg fyret en måned før. Det var ikke så godt. De penge, vi havde kunnet lægge til side til helligdagene, blev brugt op. Børnene glædede sig til jul, som andre børn, og vi var ved at blive fortvivlede.

Så var det, en kammerat, der også var gift og havde børn, sagde til mig, at jeg skulle gøre som han, og sende et brev til kommunen og bede om lidt hjælp til jul. Det var jeg ked af, da jeg aldrig havde prøvet at bede andre om hjælp til nogen ting. Så sagde kammeraten til mig: Vil du så hellere, at din kone og børn skal savne og ikke mærke, at det er jul. Den tyggede jeg på et par dage og sendte så brevet.

Her skal jeg lige afbryde for at fortælle, at der var tre gamle

enkemænd, som boede i hver sit hus. De ville så gerne sidde hos os om vinteraftenen i en god varme. Så købte de hvedebrød, og min kone lavede kaffe, og vi fire mænd spillede firekort på en øre. Vi morede os dejligt.

Så kom der brev fra kommunen sålydende: Dit andragende kunne ikke bevilges, da vi har hørt, at i holder spillebule. Min kone stod bag ved mig, og læste brevet sammen med mig. Hun sagde: Det er synd for børnene. Jeg sagde: Jeg skal nok skaffe penge! Det var noget, jeg sagde lige ud i luften, men da jeg havde sundet mig en stund, fløj jeg i blækhuset og skrev to noveller og sendte dem til bladene. De blev velnok læst. Jeg har ingen tal på de blade, de var i, men det var mange, og det blev 15 kr. til mig fra hvert blad. Det gav penge. Sikken jul vi fik – helt overvældet. Vi boede i Skårup i Øsløs i et gammelt hus, som jeg købte for den svulmende pris af 485 kr. Det lyder underligt i dag. Pengene lånte jeg i Hanherreds Sparekasse med to kautionister, det var tider.

Så en tid efter den dejlige jul var jeg i Vesløs i ærinde, hvor jeg traf sognerådsformanden. Mange vil nok synes, at det var frækt, men jeg sagde: Jeg skylder dig en stor tak. Hvad skylder du mig tak for? Jo, svarede jeg, havde du sendt mig 30 kr. til jul, den gang jeg søgte, så var jeg ikke faret i blækhuset og skrevet to noveller. Men de gav mig så mange penge, at aldrig har vi haft en jul magen til.

Jeg går nu tilbage til første verdenskrig, 1914-1918. Det var en hel gullashtid. Vi var dengang vant til at få fem øre for pundet af torsk, men det gik helt op i en krone, og fisk var der nok af. En købmand Hove i Vigsø havde næsten alle fiskere på Holmen i lommen dengang. Men da de kom til at tjene så godt ved fiskeriet, fik han alle sine penge ind. Jo, fiskerne ville godt betale, men kunne ikke, de var jo allesammen meget fattige.

De unge, ugifte fiskere lavede mange krumspring i denne gyldne høst. Jeg kan huske en søndag, jeg var hjemme hos mine forældre. Da var bådlaugget ved at gøre afregning op, og der var 4.000 kr. til min fars part. Jeg kan huske, han rakte dem over til mor. Hun sagde, Hvad skal jeg med dem? Læg dem ind i dragkisten til de andre.

Det var for mig at se, som det var en byrde for dem med alle disse penge. Og det kan jeg også godt forstå efter de mange magre år.

Endnu et par erindringer. Denne gang fra min ungkarletid. Jeg tjente på en stor gård, og manden skulle til marked i Thisted, og så

skulle jeg jo have en masse »ordre« på, hvad jeg skulle lave, medens han var væk. Han remsede op, og da jeg syntes, at nu var der da til et par dage, siger jeg: Hvad skal jeg så gøre, når jeg får dette gjort? Så kunne manden jo høre og forstå på min måde at sige det på, at jeg var ulydig, og blev vred.

Så brølede han: Så kan du give dig til at muge i fårestien og så fylde møjet i sække og så bære dem op på stuehusloftet. Så kan mine læsere jo nok forstå, at jeg fik travlt. Om aftenen da husbonden kom hjem, tog konen imod ham i gårdsleddet og råbte, at jeg var blevet tåbelig. Han havde båret 16 sække fåregødning op på loftet. Det varede ikke ret længe, før jeg havde manden, og han var vred. Jeg fik straks ordre på at bære sækkene ned igen, men da fik han nej. Han måtte selv bære dem ned, jeg så lidt skadefro til det. Men siden gav han mig aldrig ordre. Jeg var der i fem år.

På en anden gård, hvor jeg tjente, var manden en af de her proprietærtyper. Han syntes godt om sig selv, vejede nok et par hundrede pund. Og så spillede han på Børsen. Og så en dag, han havde fået at vide, at han havde tabt, skulle det jo gå ud over mig. Han kom ud i laden, hvor jeg stod og raspede kålrabi. Han skældte mig ud for både det ene og det andet, og da han vendte sig for at gå, kunne jeg ikke styre mig. Jeg tog en kålrabi, der var rådden og kastede den bag efter ham. Den ramte lige midt i den brede tyrenakke, så det sprøjtede rundt til alle sider. Det kunne den herre jo ikke tage. Jeg blev straks budt med ind for at få mine penge, og så skulle jeg komme østen ud af gården. Jeg stod i døren ind til kontoret og ventede på mine penge, og det varede længe. Så siger jeg: Får jeg snart mine penge, jeg har ikke tid til at stå her og vente en halv dag. Jeg skal hen og have en ny plads. Så rev han en ti-kroneseddel op af tegnebogen og sagde: Så tag den, og gå så ud og hold din mund. Nå, sagde jeg, kan jeg få ti kr. for at give dig en rådden kålrabi i nakken, vil du så ikke følge med mig ud i laden, så vil jeg gerne tjene en mere. Så blev manden rigtig vred og sagde: Ja, det skulle have været for 20 år siden, så skulle jeg have smidt dig over huset. Ja, siger jeg, det er muligt, at du kunne, for da var jeg kun tre måneder!

NB: Otto Hede Pedersen nedskrev sine erindringer i 1984. Han har nu været på Trye i 14 år.

Da Ejerslev fik sin glansperiode

Af K. STENSTRUP, Lemvigvej 72, Aalborg.

De følgende linier er ikke et forsøg på at skrive historie, men bygger på svage erindringer fra min barndom om en tid og om nogle begivenheder, der er ved at gå i glemme. Som P. Chr. Stenstrups ældste barnebarn fik jeg nok lejlighed til at være med ham på steder, hvor børn ikke fik lov at sætte deres små fødder, og han fortalte mig mange ting, som endnu 70 år senere står mere eller mindre tydeligt i min erindring.

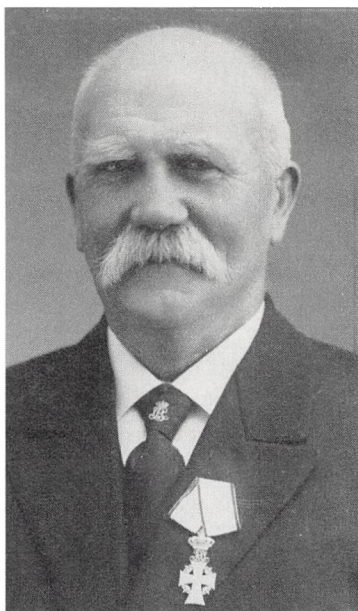
Så har jeg haft det held at være født så tidligt, at jeg har høstet med le, tærsket med plejl, malket med hånden og gået i en 2-klasset skole. Min far var husmand og tømrer i Jørsby, Laurids Kristensen, kaldet Laust Toft, og min mor var ældste datter af inspektør P. Chr. Stenstrup ved molérværket i Ejerslev. Hun hed Kathrine. Jeg måtte hjælpe til med alt forefaldende arbejde, blandt andet passe på mine mindre søskende og følge min far på arbejde rundt i sognet, når han havde brug for mig.

Et ekstra held er det da at være morsingbo, oven i købet fra Nordmors, det eneste sted foruden Fur hvor moleret findes i mængder og i en kvalitet, der er værd at udnytte. Et sted og en tid med ubegrænset frihed til at klare sig selv. Der var ingen, der sagde, vi ikke måtte gå på private veje, stier eller marker. Vi børn sparede mange skridt ved at »sæt snik øwer«, når vi havde travlt.

Men tilbage til moleret i Ejerslev. Jeg ved, at man begyndte omkring 1910 at grave ler og sejle det til København, hvor det blev forarbejdet af Federiksholms Teglværker til en slags mursten, der var usædvanlig lette og havde isolerende egenskaber. Det blev derfor nødvendigt at bygge en havn, hvor skibene kunne lægge ind og få last. Jeg mener at kunne huske en træbro, hvor man kørte tipvogne ud og tømte dem over

Morbror Jens Stenstrup pudsede og plejede sin fine maskine. Han var også købmand i Ejerslev og bestyrede i nogle år molérlejerne på Fur.

K. Stenstrups bedstefar P. Chr. Stenstrup, Ejerslev.

skibets last. Vognene blev trukket af en hest, eller skubbet af mænd. Mere tydeligt husker jeg et transportbånd, der førte leret fra en skakt op til en slidske, hvorfra det selv fandt vej over i skibet.

Hele denne mekanik blev styret af morbror Jens ved hjælp af en dieselmotor, der var opstillet i en bygning ved brolanding. Alt dette var beskyttet mod vind og vejr af et par moler, bygget af sten, der med stort besvær var sejlet herved fra Norge. Morbror Jens startede maskinen om morgenen ved hjælp af komprimeret luft i en stålbeholder, og med en alvor som startede han en rumfærd. Han stoppede, når arbejdet sluttede, og jeg tror næsten, maskinen var udstyret med en eller anden form for fløjte eller sirene. Den mellemliggende tid gik med at smøre og pudse. Der var et utal af haner, knapper, rør, skilte, måleinstrumenter med dirrende visere og meget andet alt i skinnende messing.

Morbror passede den maskine, som en mor passer sit barn, og han var med rette stolt af den. Hans position nærmede sig da også den, som

bedstefar allerede sikrede sig som ung mand, da han var fører af øens selvtransportable damptærskværk. Han kom en dag kørende gennem Hesselbjerg. En kone standsede forskrækket op ved vejsiden og råbte: »Hu ha, pas da po. Han fo alle holl po'n«! Inde i byen standsede maskinen, og konen udbrød forbavset: »De va da en onner! Men a trour et, han for'n igång i'jen«! Men det gjorde han, og så var det, at konen en gang for alle satte bedstefars position på plads med de bevingede ord, som jeg ofte har hørt repeteret i familien: »Ja de'r ves værk. Gus almagt er stur, men Pe Krestens er e'lywle sta'r.- Og den nåede morbror Jens aldrig, selv om han vist gerne ville.

Det var nu ved den tid, den første verdenskrig sluttede. Jeg gik med bedstefar på havnen, og lidt uden for molerne lå S/S »Frederiksholm« klar til at afgå til København med en last moler. »Vil du med ud og sige farvel til kaptajn Møller?« spurgte bedstefar, og det ville jeg naturligvis gerne. Vi roede ud til skibet og entrede om bord ad en dinglende rebstige. Når man er 8 år, er der langt op til rælingen. Jeg var vist ikke bange, for lige under mig kom bedstefar, og han var jo både stor og stærk. Vi kom godt op, fik et eller andet at drikke og sagde pænt »farvel og god rejse« til den flinke mand i den flotte uniform. Vi klatrede ned igen og stod på kajen og vinkede, da skibet stod ud af havnen. Et sidste

I 1922 fik familien råd til et nyt hus – til 3.000 kr. Det er stuehuset i forgrunden. Indtil da var der beboelse i det, der blev en af udlængerne.

farvel. Nogle måneder efter drev nogle vragedle i land på svenskekysten.

Fabrikken i Ejerslev blev opført i 1920-1923. Maskineri og træværk kom med skib fra København, og da min far jo var tømrer og dertil svigersøn til »æ Stenstrup«, ja så gik han selvfølgelig straks i gang med at sætte pindene sammen. Da han sikkert aldrig havde set en arbejds-tegning før, så kan det nok undre, at det lykkedes at få en fabrik ud af det. Men det gjorde det, og jeg mindes hans stolthed, når han havde haft et byggemøde med arkitekt Boserup og en ingeniør, der hed Illum (eller noget lignende), og de høje herrer havde givet udtryk for deres tilfredshed med arbejdets gang. For os betød det, at far fik råd til at bygge et nyt hus til os selv, og at han i årene efter blev betroet at bygge adskillige stuehuse for gårdmænd i Ejerslev!

Frederiksholms Teglværker flyttede nu sin produktion til Ejerslev og solgte samtidig molerlejerne til et engelsk selskab: The Moler Fireproof Brick & Partition Comp.« med det forbehold, at fabrikken i Ejerslev kunne købe moler i »graven«, hvorfra englænderne nu også hentede materialer til produktion i England. Jeg mener, bedstefar var den daglige leder i årene fremover både i graven og på fabrikken. Han havde otte børn. Katrine (min mor), Dorthea, Jens og Søren voksede op i et lille fattigt arbejderhus uden jord, mens Aron, Filup, Lydia og Ernst havde deres barndom og ungdom i den i mine øjne fine funktionærbo-lig, som var arkitekttegnet med sortglaseret tegltag og med næsten fem alen fra gulv til loft. Begge disse huse står endnu, og en sammenligning i forbindelse med den ændrede navngivning, man iagttager efter de fire ældste børn, viser en tydelig ændring i familiens forhold omkring århundredeskiftet - åndeligt og socialt.

De unge med bibelske navne var ikke stort ældre end jeg. De læste engelsk hos præsten, talte også anderledes end vi og var langt bedre klædt. Det optog mig meget, når de besøgte os i selskab med en af de englændere, der var knyttet til molerværket. Vi forstod ikke et ord af hans sprog, han lige så lidt af vort, og morbrødrene glimrede med deres kundskaber. Jeg gad egentlig vide, hvordan vort jyske lød i deres oversættelse?

Et plus for mig var det vel, at jeg som slægtens ældste og forøvrigt eneste dreng i min generation var selvskreven universalarving til de unge herrers aflagte tøj. Jeg har ikke nogen erindring om nyt tøj, mens jeg tydeligt husker fjedersko og borsalinohatte, som jeg aldrig nåede at

K. Stenstrups far Laust Toft sammen med farbroderen Jens Christensen, der i mange år havde møbelforretning i Havnegade 6, Nykøbing.

vokse til. Retfærdigvis skal det siges, at der også var kurante sager. Det knob med størrelsen og pasformen, men når faster Jane med kyndig hånd havde behandlet tingene, vovede jeg mig ud til kammeraterne, der med nogen undren og vist endda til nogen beundring vurderede arven! Jo, alt taget i betragtning, har jeg nok lukreret på industrialiseringen.

Efterskrift:

Tyve år senere boede jeg med kone og to børn ved Aalborg. Det var i marts 1945, og vi ventede stadig mere utålmodigt på fred. En dag kom min fætter Svend på besøg. Hans far, min farbror Søren, var rejst til Canada i 1925, efter nogle ægteskabelige vanskeligheder. Han havde efterladt Svend, der vel var et par år gammel, i mine bedsteforældres varetægt. Nu var han godt en snes år, og havde sejlet som sømand i hele krigen. Han lå nu med Danmarks sidste 4-mastede skonnerter, jeg tror den hed »Frem«, og lastede cement til København. Han var stor, stærk og sulten, og fortalte livligt om sine spændende oplevelser på havet i de hårde krigsår. Han spurgte ud om sin fader, som han jo ikke kunne huske, og fortalte, at nu ville han afmønstre i København, og så ville han på styrmandsskolen. Han vendte flere gange tilbage til, at han ikke kunne forstå, at hans far ikke gav livstegn fra sig, hvis han var i live. »Men når jeg har min eksamen, og krigen er slut, så tager jeg selv derover, og så skal jeg nok finde ham«, sagde han. Klokkeren blev tolv, inden han sagde godnat. Jeg gav ham en pose af min bedste hjemmeavlede tobak og tilbød at låne ham min cykel. Han sagde, at han hellere ville gå i det gode vejr. Tre-fire dage efter fik jeg at vide, at skibet var gået ned ved Anholt med 11 mand og nu stod med mastetoppene over vandet. Der står en mindesten med Svends og de andres navne yderst ved Strandvejen i Nykøbing. Midt i 70-erne kom morbror Søren på besøg hos os. Han var blevet enkemand for anden gang og havde flere børn i gode stillinger i British Columbia. Svend nævnede han ikke over for os, men han trak mig til side og sagde: »Du er snart den eneste, der endnu husker mig. Jeg var da ikke så slem. Var jeg?« Jeg tænkte vist en kort stund på bedstefar, der i 20 år var ene om at opdrage Svend, og som stadig levede. Han døde først 1947, 85 år gammel. Og på Svend, der ville til Amerika for at besøge sin far. Så svarede jeg sådan noget som: »Nej, det var du vel ikke.« Han besøgte Danmark endnu en gang. Så fik vi et julekort afsendt fra Hawaia, og kort efter fik vi at vide, han var død, 80 år gammel.

Nu er alle de, jeg har nævnt i disse linier borte, og Ejerslevs glansperiode med havn og industri vil snart være glemt. Jeg så i Jyllands-Posten i søndags, at Ejerslevs Præstegård er til salg.

Helligsø Skole 1815-1820

Af OLAF NØRGAARD, Skivevej 9, Holstebro

I årbøgerne for 1984 og 1985 er der fortalt om Helligsø Skole i årene 1816-1939. Serien afsluttes med denne artikel, der egentlig burde have været den første.

Skoleholder og degn Jens Bruun

De første oplysninger om ham stammer fra folketællingen 1801:

Jens Bruun, husbonde, 39 år, degn og skoleholder

Kirstine Rosholm, hans kone, 33 år, begge i første ægteskab

Sofie Pedersdatter, tjenestepige, 21 år

Kirstine Jeppesdatter, plejebarn, 2 år

Kirstine Rosholm var datter af Jens Bruuns forgænger, degnen Niels Rosholm. Han døde 1799, og da må Jens Bruun være tiltrådt.

I en indberetning fra 1815 til skoledirektionen fortælles, at Jens Bruun er en meget duelig og dygtig lærer. Det skulle dog snart vise sig, at ikke alle kunne tiltræde denne karakteristik.

De første vidnesbyrd om skolemyndighedernes utilfredshed med Jens Bruun er fra 1817, men den må da have bestået nogen tid. Amtsprovst Bendix, Vestervig, skriver 30. maj til skolekommissionen i Helligsø: »Da degnen, skolelærer Jens Bruun i Helligsø, er befunden hverken flittig i sin skole eller så duelig som anordning af 29. juli 1814 befaler, samt derhos ei villigen retter sig efter foresattes givne erindring og tillige viser trods og stivhed i stedet for eftergivelse og erkendelse af sine mangler, så ville skolekommissionen forelægge ham enten inden næste julii måneds udgang efter bemeldte anordnings § 51 enten at besørge hans embede forsynet med en substitut, der indstilles til befalet prøve, eller og han må vente, at en dygtig skolelærer på hans bekostning ansættes, og at der forholdes med ham efter anordningens byden- de«.

Jens Bruun ses ikke at have reageret på denne opfordring, og amtsprovsten skriver 16. september et nyt brev til skolekommissionen. Her befales det, at Jens Bruun skal lave en egenhændig forfattet kopi af skolejournalen fra 1. oktober 1815 til 1. maj 1817.

Resultatet af alle disse klager bliver et brev af 21. november 1817 fra skoledirektionen til Cancelliet. Det hedder her, at degnen Jens Bruun er befunden:

- »a) Ofte at have forsømt sit embede i skolen og i stedet for at undervise børnene har røgtet sine kreaturer og tærsket i sin lade.
- b) Trodsig og grov mod sognepræsten, skolekommissionen og andre foresatte.
- c) Ej at ville ringe med kirkeklokken til de tider, det er ham af amtsprovsten og sognepræsten pålagt og hans pligt at udføre.
- d) Uduelig til at synge i kirken, hvor skolekommissionen erklærer, at han kun kommer til visse tider.
- e) Hverken at kunne skrive orthographisk eller calligraphisk, hvilket vedlagte prøve af hans skrift udviser«.

Degnen Jens Bruun kom kun i kirken til visse tider, og kun hvis der vankede en offerskilling. På dette fotografi fra ca. 1915 ser vi kirkens indre og lidt af det inventar, som Jens Bruun har set ved sine sjældne besøg. Det er prædikestolen, krucifikset, alterbordet og altertavlen, tavlen dog med nyere malerier.

På grund af alt dette anmoder skoledirektionen det høje Cancelli om, at Jens Bruun må blive afskediget. Som pension foreslåes 3 tønder byg, der er 1/10 af degnens nuværende faste indtægt. Denne pension anses for passende, da degnen ingen børn har og er en velhavende mand.

Cancelliets svar er ikke fundet, men det er sandsynligt, at Jens Bruun er blevet afskediget, således som skoledirektionen ønskede det. Efterfølgeren Peder Hvidberg tiltrådte embedet 15. juni 1818.

Den stive og trodsige degns videre skæbne er ukendt. Det vides dog, at han boede i Helligsø i 1821. Hustruen var død allerede 17. maj 1817, men Jens Bruuns dødsdato er ikke fundet i Helligsø og Gjettrup kirkebøger.

Forsøg på bygning af en skole i Sindrup

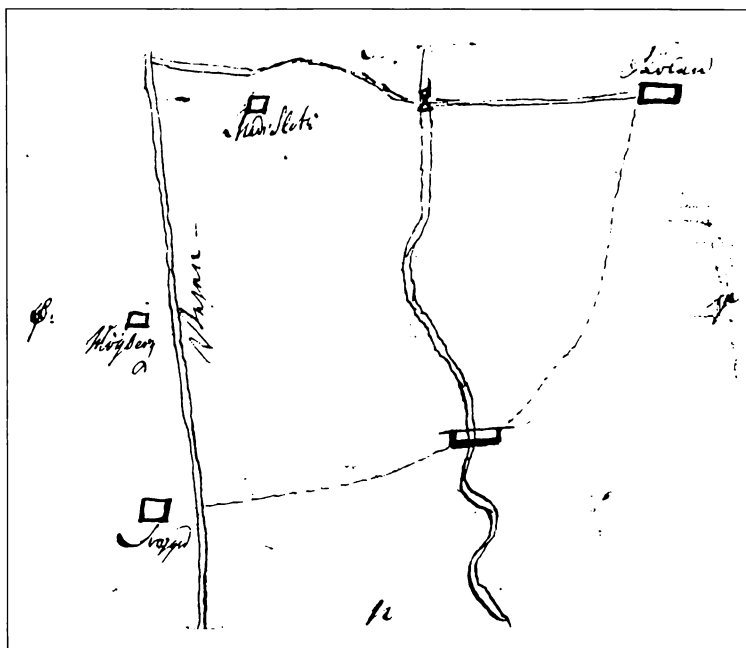
Efter den af Cancelliet approberede plan af 27. januar 1816 skulle børnene fra Sindrup by og fra gårdene Højbjerg, Svejgaard og Gundtoftmøllegård søge til en nyopført skole i Øster Helligsø. I Sindrup vakte denne plan en del modstand, og det fremgår af skoledirektionens korrespondance, at der i efteråret 1817 blev oprettet en såkaldt omgangsskole for disse dele af Sindrup. Som lærer blev ansat en Jens Madsen, der havde bestået den i forordningen af 1814 nævnte prøve.

På dette tidspunkt var Sindrup by, hvad angår skoleforholdene, lagt sammen med Helligsø-Gjettrup pastorat. Beboerne af Sindrup mente derfor, at hele pastoratet burde bidrage til aflønningen af nævnte lærer, og dette gav anledning til nogen uenighed.

8. februar 1819 indsendte fire gårdmænd fra Sindrup, nemlig Chr. Poulsen, Chr. Galsgaard, Jens Christensen og Christen Nielsen, en ansøgning til biskoppen om at få tilladelse til at oprette en skole for Sindrup by. Begrundelsen er for det første, at en ny skole vil være dyr, og at pengene for tiden er små. I Sindrup by er der for tiden 25 børn, hvad der menes at være nok til en skole. Endvidere anføres, at børnene fra Sindrup for at komme til Helligsø må passere Helligsø Å, og dette kan om vinteren være meget vanskeligt.

Ansøgningen sendes først til amtsskoledirektionen, der sender den videre til biskoppen 14. april, forsynet med en påtegning, hvor sindrupbørnernes grunde imødegås.

Det oplyses, at Sindrup by har 79 tønder hartkorn, og at en skole vil koste 350 rigsdaler. Sindrup og Helligsø har tilsammen 316 tønder hartkorn, og en skole for de to byer vil koste 700 rigsdaler. Det bliver

Om Sindrup-børnenes mulighed for på deres skolevej at passere Helligsø Å, blev der ført mange diskussioner. Som en erindring om disse finder vi i skolekommissionens diverse dokumenter dette lille rids over over åen, et par af Sindrup-gårdene og den planlagte skolevej og skolebro. Den stiplede linie markerer en eksisterende vej og bro, her ligger på Sindrup-siden af åen Gundtoftmøllegård. Det bemærkes, at nord er nedadtil på dette rids.

altså billigt, at de to byer står sammen om opførelse af en ny skole.

Vanskelighederne ved at passere Helligsø Å er stærkt overdrevet af sindrupborgerne, og de kan bringes helt ud af verden ved opførelse af en bro og anlæggelse af en vej. Udgangen på denne diskussion blev da også, at den oprindelige plan skulle fastholdes.

Opførelse af Helligsø Skole 1820

Den af Cancelliet approberede skoleplan forelå allerede tidligt på året 1816. Derefter nævnes det ofte i skrivelser, at nu skal Helligsø Skole udflyttes, men arbejdet bliver udsat gang på gang, uden at der gives nogen forklaring på udsættelsen. Endelig, i sommeren 1819, begynder der at ske noget.

27. juli vedtager skoledirektionen, at skolepatronen for Helligsø har så meget arbejde ved opførelsen af den ny skole, at han bør fritages

pligtarbejde ved denne. 24. august skriver pastor Selmer til skoledirektionen og forespørger, hvorledes der skal foreholdes med at stille skolebygningen til offentlig licitation. Det er nødvendigt, at der kastes en brønd, men hvem skal betale denne? Læreren eller skoledistriktet?

Der svares, at licitationen skal foregå som licitation over andre offentlige arbejder med fremlæggelse af approberet tegning og øvrige konditioner. Brønden skal bekostes af skoledistriktet.

Endelig, 4. november, bliver der afholdt licitation. Laveste bud blev givet af Søren Pedersen, Helligsø, også kaldet Søren Snedker. Det var på 600 rigsdaler »courant eller 960 rigsdaler sølvmyndt«. Søren Pedersen har forpligtet sig til at forsyne bjælkerne i skolestuen med en på loftet anbragt kassebjælke, sammebunden med underlagsbjælkerne med jernnagler, og at udstyre køkkenet med behøvede borde, vaskebænk, rækker og hylde.

I brev af 30. december fra amtsprovsten til amtmanden får vi at vide, at brønden allerede er kastet og opsat, og at der er anlagt en forsvarlig vase til skolevej mellem Sindrup by og skolelodden.

Opførelsen af skolebygningen begynder i forsommeren 1820, og der synes lige fra begyndelsen at have været vanskeligheder med tilkørslen af materialer. I en skrivelse af 29. maj til amtsskoledirektionen meddeler entreprenøren, Søren Pedersen, at der er enkelte egenrådige, der gør, hvad de kan, for at standse hans arbejde. Det drejer sig om sognefoged Peder Knudsgård i Gjettrup, som både før og i sædetiden har nægtet at beordre beboerne af sit sogn til at køre materialer til skolen. »Som følge deraf er og bliver mit arbejde hver dag standset; mine karle, som skulde hjælpe, har intet at bestille, og det er og bliver mig en umulighed at opføre skolen af intet. Jeg har købt tømmer, grundsten og mursten, men kun nogle få mursten ere endnu på pladsen«.

Pastor Selmer vedlægger en erklæring, hvori han bekræfter Søren Pedersens oplysninger. Helligsø skole kan umuligt blive færdig til den fastsatte tid, hvis ikke hindringerne ryddes af vejen. Sognefogederne i Helligsø og Ydby sogne har gjort deres pligt og beordret beboerne på arbejde med tilkørsel af materialer, men den »stivsindede og drillende P. Knudsgård« nægter at opfylde sine forpligtigelser.

Amtsprovst Bendix forsyner klagen med en påtegning om, hvorledes, man har løst problemet i Vestervig, og klagen sendes derefter til amtmanden.

Indtægt for Kirkens Lad	Bjergens Skole			Cancelliet for Helligsø Kommune							Kommune for Lad	Udgang						
	Navn	Størrelse i Alen	Størrelse i Tønder	1	2	3	4	5	6	7			8	9				
2 Lad																		
Caroline Nielsen	1 Lad	13 aug	23	21	4	1	1	1	3	3	1	26	1	aug	1			
Caroline Nielsen	1 Lad	21 aug	23	6	4	1	1	1	2	2	3	24	1	aug	2			
Jens Nielsen	1 Lad	13 aug	20	4	1	1	1	3	2	3	24	1	aug	3				
Jens Nielsen	1 Lad	11 aug	15	69	1	3	3	1	2	2	22	3	aug	4				
Ped. Christen	1 Lad	11 aug	17										1	aug	4			
Christen	1 Lad	11 aug	11										1	aug	4			
Jens Nielsen	1 Lad	11 aug	10										3	aug	4			
Jens Nielsen	1 Lad	8 aug	7										1	aug	4			
Caroline Nielsen	1 Lad	9 aug	16	18	3	3	3	3	3	2	2	18	3	aug	7			
Caroline Nielsen	1 Lad	11 aug	20	1	3	3	3	1	2	3	24	1	aug	5				

En del af eksamenslisten fra 20. april 1830.

Udgangen af denne sag kendes ikke, men problemerne er i hvert fald blevet løst på en sådan måde, at arbejdet på skolen hurtigt er kommet i gang. I en ansøgning fra skolekommissionen af 18. august til Cancelliet oplyses, at Helligsø skole nu er opbygget efter den approberede plan. Skolekommissionen ansøger derfor om tilladelse til at bortsælge ved auktion de 3-4 tønder land, hvor de gamle, faldefærdige skolebygninger er beliggende.

Skoledirektionen bekræfter alt dette og anbefaler ansøgningen. Den omhandlende parcel, der ses på kortet i årbogen for 1984, bliver derefter solgt. Køberen er gårdmand Mikkel Christensen, Helligsø.

Den færdige skole

I litteraturlistens arkivalier omtales flere gange en tegning til den nye skole. Det har ikke været muligt at finde denne tegning, og vi må nøjes med de oplysninger, der gives i brandtaksationsprotokollen, da skolen bliver forsikret 11. december 1820.

»Skolehuset opført på byens østre mark og ejes af distriktet. Huset i

øster og vester, 21 fag, 12 alen dyb, opført af grundmur for skolen, og den øvrige bygning, dels af grundmur, dels af bindingsværk med klinede vægge. De 5 fag er indrettet til skolestue, gang og til ildebrændsel, og de øvrige 16 til beboelse for skolelæreren, samt lo, lade, fæ- og fårehus. over 13 fag loft, og i huset fornødne vinduer og døre, samt i skolestuen en stor bilæggekakkelovn. 2 skorstene og bageovn af brændte sten«.

I artiklen i årbogen for 1984 findes en brandtaksation, dateret 8. marts 1817. Det har vist sig, at det er en taksation af den gamle forfaldne skole ved kirken, der her bliver forsikret for første gang.

LITTERATUR:

Historisk Årbog for Thy, Mors og V. Han Herred. 1984, side 77. 1985, side 84.

I Landsarkivet, Viborg.

Skolekommissionens diverse dokumenter. 1815-1841.

Skoledirektionens kopibog 1817-1820.

Indkomne breve til skolekommissionen 1815-1841.

Brandtaksationsprotokol 1800-1820.

De Ydby-folks problemer 1778

Af E. BODDUM, Jeppe Aakjærvej 8, Randers

I en pakke amtsarkivalier i Landsarkivet i Viborg opbevares de årlige indberetninger til amtet om sædegårde og strøgods. De er alle korte og knappe og uden uforholden vidtløftighed – med undtagelse af en enkelt. Det er den fra Ydby sogn 1778. Den er faktisk blevet en smule vidtløftig, for ud over at opremse de forskellige ejendomme med ejere og brugere, hartkorn og landgilde, som det forlanges i forordningen af 11. december 1688, så gøres der uendelig meget ud af at beskrive brugenes dårlige tilstand, hvilket vel så forårsager, at en del selvejere også er kommet med, især når det samtidig kunne anføres, at de havde en del gæld. Og på en hel ekstra folieside munder indberetningen så ud i en slags bønsskrift til kongen med forventet formidling hos amtmanden.

Det er en lang beskrivelse af »elendigheden« i Ydby sogn. Man ønsker næsten alle ikraftværende begrænsninger og forordninger lempe for Ydbys vedkommende, og det er her vidtløftigheden på det landbrugsfaglige synes at tage overhånd. Eller skal vi blot kalde det at søge nye veje. I hvert fald mener man, at det korn, man alligevel fodrer eller feder svinene med, udmærket først kan bruges til at brænde brændevin af. Forfatteren af indberetningen er af den interessante opfattelse, at kornet efter gæringsprocesserne er af næsten lige så stor foderværdi, som forinden, så hvorfor ikke ophæve dette skrækkelige forbud mod brændevins brænden på landet bare et par gange om året – for Ydbys vedkommende

»Dette, at såsom folk kand i visse Sygdoms Tilfælde og Omstændigheder og ved adskillige lejligheder aldeles ikke gandske undvære Dansk Brændevin, og vi har over 4re Mil til nærmeste Kiøbstad; så falder det særdeles Bekostelig for os

derfra at få det Brændevin, som vi behøve til fornøden Brug, ikke at melde om, at når Brændevins Brænden aldeles er afskaffet på Landet, når nødvendig meget Korn forbruges til at fede svin med, som skal slagtes, der ellers kunne være brugt til Brænden og endda haft næsten den samme Nytte til at give bemeldte Creaturer som ellers«.

Det omtalte forbud mod at lave brændevin af dansk korn på landet havde haft en omtumlet tilværelse. I det ene øjeblik var der forbud, i det næste var det lempet eller helt afskaffet for visse dele af riget, men i 1778 har det tilsyneladende været i kraft og altså generet de Ydbyfolk særdeles.

Læsere af årbogen her vil gennem tiderne have læst en del om, hvorledes brændevinsbrænden voldte myndighederne næsten uoverkommeligt besvær i årene fremover, så intet tyder på, at man tog det så højtideligt med at overholde forbudet.

Det er tilsyneladende Christen Knudsen i Dover Mølle, der formår fem andre gode mænd i Ydby til at bede amtmænd og kongehus om så stor gunst, for ud for indberetningens indførelse for gården Dover Mølle, hvorunder anføres som beboer Christen Knudsen, læser man ude i rubrikken om Rettigheder, Friheder og Byrder:

»Møllen er en Gods-Mølle af meget ringe Betydning formedelst den har mangel på Vand. Beboeren ejer 100 Tdr. Hart Korn; men Godset er af den Beskaffenhed, at en del deraf er som ei Kan(d) svare Skatterne og den største Del deraf i Restance med Landgilde til Husbonden, som end også må betale Ekstra-Skat for 11 fattige på bemeldte Gods, hvoraf endog forrentes 2000 Rigsdaler.

Dengang som nu. Man skal beklage sig i god tid. Christen Knudsen havde på det tidspunkt slået sig ned i Dover Mølle, som han en tid ejede foruden endnu en gård i Dover på 6 Tdr og 4 Skp. Hart Korn med 10 rigsdaler i Landgilde. Desuden havde Christen Knudsen i Ydby sogn Holmgård på 7 Tdr. og 1 Fjdk. samt 12 Rd. i Landgilde-afgift samt Højbjerg i Sinnerup 5-6-2-2 og 8 Rd. Ud for den sidste anføres: Beboeren Rester 2 Års Landgilde til Husbonden. Her udover ejer samme Christen Knudsen ca. 35 andre større og mindre gårde og huse fordelt over sognene i Vestervig og Bøvling amter, dog de fleste i Vestervig amt – det, der i dag benævnes som Christen Knudsens Gods – så er det nok velbegrunder, når indberetningens »bønsskrift« indledes med:

»Den allernådigst påbudte månedlige Extra-Skat, der alt mere og mere forringer Sognets Vilkår, udtærer deres Formuer, som hidtil har haft nogen, ja, så meget deshårdere trykke Beboerne, da de ikke alene må betale for dem selv og deres familie, men end og for deres Tjenestefolk, hvilke de ei kan få uden at indgåe at betale deres Extra-Skat, som da bliver en Forhøjelse af Lønnen og sætter både den ene og den anden ved samme i største Forlegenhed«.

Ekstra-Skatten – den tids buket eller påskepakke – kunne jo nok udarte til noget økonomisk alvorligt for en arbejdsgiver på den tid, som det ovenfor beskrives, men der er nok ikke nogen grund til at have særlig ondt af Christen Knudsen. Da han døde pludseligt som 60-årig tre år senere, delte hans børn ca. 25 ejendomme mellem sig og lod Godset forsætte i nogen tid med yderligere ca. ti gårde og deres fæstere – alt så godt som gældsrit.

Men derfor var Extra-Skatten, der var indført ved Rentekammerforordning af 23/9 1762, alligevel en tung byrde for mange. Den gik ud på, at hver eneste person i Danmark, der var fyldt 12 år, skulle erlægge 8 skilling pr. måned eller i alt 1 rigsdaler årligt. En forholdsvis stærk beskatning, når det sammenlignes med, hvad der – som ovenfor omtalt – blev betalt i leje (landgilde) af for eksempel gården Højbjerg i Sinnerup, nemlig 8 Rd. og det vel at mærke uden hoveri eller naturalydelser. Samme gårds handelsværdi blev fastsat otte år senere ved Christen Korsgaards – han havde arvet den med flere efter sin far Chr. Knudsen – og den blev da vurderet til 465 Rd. og 5 Mark. I 1778 kunne samme gård nok kun sættes til ca. 300 Rd., så alt taget i betragtning må det nok siges, at 1 Rd. i årlig skat af en 12-13 års purk, for eksempel en hjorddreng med omkring 2 Rd. i årlig gage, var stærke sager og en i flere måder anvendelig størrelse til sammenligning med nutiden! Og man må ikke glemme, at den besiddende del af landbobefolkningen, godsejere og selvejere med flere, jo her udover også skulle svare andre afgifter og skatter.

Men de Ydbyfolks plager var skam ikke slut hermed, for man skriver videre:

»Det forbud mod småe Studes og Kvægs Udførsel særdeles hindrer og standser Handelen med Fæe-Creaturer. Denne egn er – Gud være Lovet – velsignet med en god del Ungfæe og Stude, som også er det meste og næsten det eneste, hvorfra den største Del af Beboerne, som intet korn kan sælge, skulle have deres

fornødne udgifter, men da samme er i så særdeles ringe pris, og det som værre er, der er ingen Aftræk herpå, det sætter Beboerne i største Mangel for Penge til Udgifterne, og desuden forårsager Kedsommelighed hos en Del til at opfede ungt Kvæg, som ellers ske kunde«.

Forbudet mod udførsel af kreaturer er en følge af den i midten af 1700-tallet i Danmark omsiggribende alvorlige kvægpest. Det var en regulær pest, en blodsygdom, der ret omgående førte til, at kvæget døde i hobetal. Sygdommen må ikke forveksles med den nu kendte mund- og klovsyge. Fra Sortehavs-egnene kom den til det sydlige Danmark og Sjælland og bredte sig i løbet af nogle år til Jylland, men standsede og kom så vidt vides aldrig rigtig til Sydthy og altså heller ikke til Ydby sogn. Det lyder derfor lidt mærkeligt, at der ikke skulle være priser og afsætning, når man tænker på den enorme udrensning, der må være sket i kvægbestanden i årene forud i det øvrige land. Men selvfølgelig, var man afskåret fra eksporten sønderud, var opdræt af stude nok ikke det, det senere blev til.

Og så slutter man af med – som det jo hørte sig til i enevældens Danmark – af falde lidt på knæ for amtmand og kongehus, idet man sammendrager ønskerne og skriver:

»Ville vores allernådigste Konge have den Nåde for os, at lette vore Byrder med allernådigst at ophæve den påbudne månedlige Extra-Skat; at tillade Bønder-Studes Udførsel imod en tålelig Erliggelse, og tilstæde os, som er så langt boende fra Kiøbstæderne, et par gange om Året at brænde Brændevin til fornøden Brug i vore Huuse, kunde derved især med de ovenmeldte tvende første poster, manges velsærd reddes fra Undergang, manges hårde Vilkår lindres, og alle Hjerter opfyldes med Glæde og Taknemmelighed mod Gud og Kongen. Gud bøj Kongens Hjerter dertil!!! Og er det hermed vores underdanige Bøn og Begjæring Deres Højvelbårenhed Hr. Conference Råd, Ridder og Amtmand HAUCH nådigst ville behage at forestille Hands Majestæt ovenneldte vores tunge og trange Omstændigheder, og ved sådan Deres højformående Forestilling at understøtte vores Allerunderdanigste Ansøgning om Hands Majestæts Nåde imod os i ermeldte Tilfælde.

Ydby sogn den 5te Maj 1778.

På egen og øvrige anførte Sognets Beboeres Vegne underskriver underdanigst:

Christen Knudsen.

Kristen Lauridsen.

Anders Madsen.

Søren Sørensen.

Mads Pedersen.

Jens Pedersen.«

Om indberetningens klage eller bønsskrift nogen sinde nåede frem til Christian den Syvende eller Høegh-Guldberg vides ikke med sikkerhed, men det er lidet sandsynligt, idet journalerne vedrørende amtets korrespondance i tiden efter ovennævnte dato er behørigt eftersat uden resultat. Det vides derfor endnu ikke, om der blev indført specielle foranstaltninger for Ydby sogns vedkommende. Det gjorde der nu nok ikke, og de Ydbyfolk har nok klaret sig endda — det er de fortsat gode til.

Men amtmanden lagde indberetningen om Strøe-godsets Omstændigheder i Ydby Sogn på sin plads i arkivpakken — og det var et held for os.

Med Christen Kold på seminarium

*En undersøgelse af Kold og hans klassekammeraters
ophold på Snedsted Gymnasium 1834-1836*

Af POUL SKAANNING, Grønnevej 15, Glamsbjerg

For 150 år siden, i slutningen af september måned 1836, dimitterede Snedsted Seminarium et hold på 17 færdiguddannede seminarister. Iblandt disse befandt sig min oldefader Peter Christian Schonning, hvis liv, jeg ud fra slægtshistoriske interesser var i færd med at udforske. Jeg spærrede øjnene op, da jeg på listen over dimittender¹ fik øje på navnet Christen Mikkelsen Kold, som jeg indtil da hverken havde haft nogen særlig interesse for eller viden om. Jeg fik da den tanke, at man med en sådan berømthed på holdet måtte kunne komme ham og hans kammerater betydeligt nærmere ind på livet end det almindeligvis er tilfældet med fortidens mennesker.

Denne artikel er resultatet af denne ide. I det følgende vil jeg forsøge at give så bred en skildring af seminaristernes liv i Snedsted som muligt. Ikke bare Kolds. Jeg opdagede snart et særligt problem: Det er næsten udelukkende grundtvigianere, der har beskæftiget sig med Kold med det resultat, at store dele af dem gentager de samme myter og legender, der gør det besværligt at komme ind på livet af mennesket Kold. Dog tror jeg, at min indfaldsvinkel har været frugtbar. Selvfølgelig gør Kolds stærke personlighed sig gældende overalt. Hans tilstedeværelse går sandelig ikke sporphøjt hen over Snedsted. Tværtimod. Men samtidig må han som alle de andre beskæftige sig med almindelige problemer, såsom at skaffe penge til opholdet, finde sig til rette i et logi, finde ud af, hvad han vil stille op med sin pige, vil han være kammerat med de andre, eller vil han prøve at omvende dem?

I det følgende vil jeg forsøge at anskue Snedsted Seminarium

1834–1836 med seminaristernes øjne og kun medtage andet stof i den udstrækning, det er nødvendigt for at forstå deres situation. Således vil man ikke finde nogen dybtgående behandling af forskellen på Grundtvigs og Brammers pædagogiske synspunkter eller af vækkelsesbevægelsens forsøg på at »overtage« seminariet.

1836-dimittenderne

De 17,¹ der fik overrakt deres eksamensbevis af forstander G. P. Brammer i slutningen af september 1836 var alle jyder, en enkelt fra Sønderjylland, alle de andre fra det nordlige og vestlige Jylland. De var af udpræget landlig oprindelse, har givetvis talt dansk med bred jysk dialekt. Frederik VI havde jo besluttet, at seminariet var bestemt for »indtil 15 subjekter af bondestanden«. Med undtagelse af Christen Kold, hvis fader som bekendt var skomager i Thisted, og en anden, der var søn af en toldbetjent i Aalborg, kom alle fra sognene. Fire har angivet, at deres fader var lærer, otte at han var landmand (fordelt på fire gårdmænd og fire husmænd), og endelig har tre ikke opgivet deres faders erhverv.

Næsten halvdelen, nemlig otte, kom fra Thy eller Hanherred, heraf kom to fra Snedsted og en fra nærmeste omegn, tre var vendelboer, to vestjyder, en fra Salling (oldefader), en fra Sønderjylland og som nævnt en fra Aalborg.

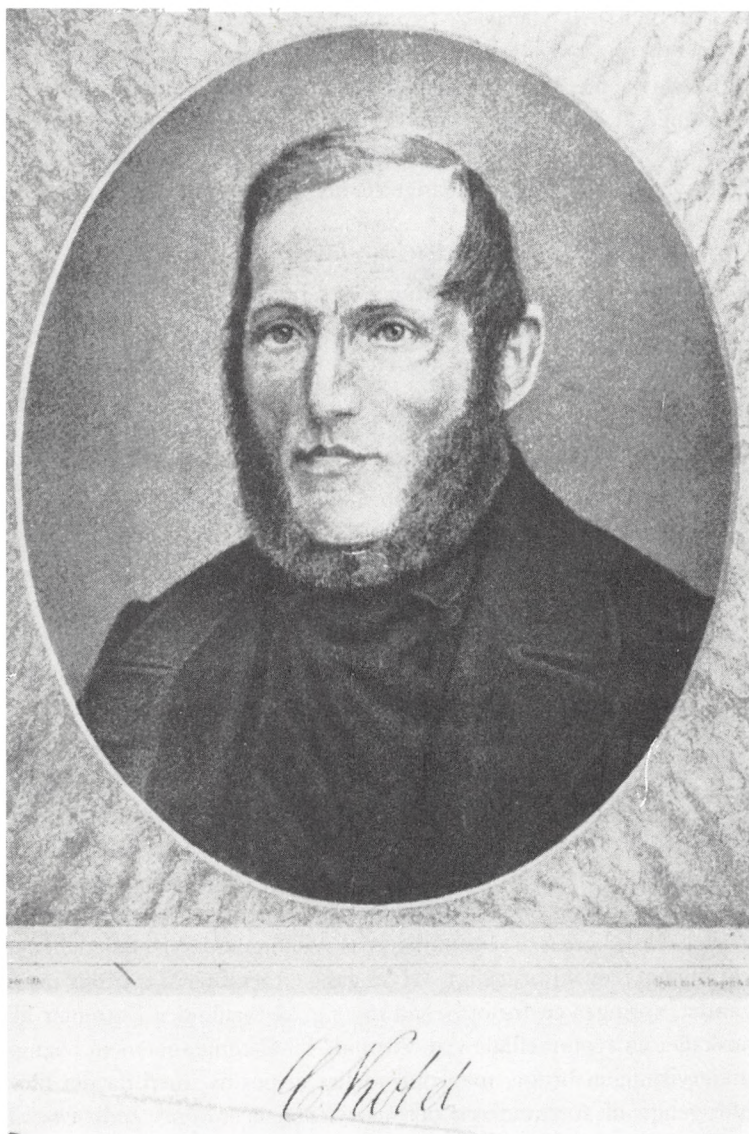
Materialet oplyser ikke, om nogen var faldet fra undervejs, eller om nogen var siet fra ved optagelsesprøven i 1834. Frafaldsprocenten er ukendt, men nogen har nok givet op.

Aldersmæssigt var der nogen spredning. Den yngste var ved optagelsen 17 år, så han stod altså med en lærereksamen som 19-årig. Den ældste var 32, da han blev færdig. Flertallet var godt 20 år ved dimissionen.

Med hensyn til eksamensresultaterne kunne man opnå 1., 2. eller 3. karakter. Det var yderligere graderet sådan, at 1. karakter var delt i »udmærket duelig« og »meget duelig«, 2. karakter mellem »meget duelig« og »bekvem« mens 3. karakter havde betegnelsen »ej uduelig«. I 1836 gik det sådan, at ingen opnåede udmærkelse, men ikke færre end 13 fik prædikatet »meget duelig«; heriblandt var Kold, fire måtte nøjes med 2. karakter og ingen fik betegnelsen »ej uduelig«. Altså en årgang med samling på midten.

Beskæftigelsessituationen ser ud til at have været vanskelig for lærere

i 1836. Kun fire blev »revet væk« af ivrige skolekommissioner i løbet af det første år efter eksamen, typisk nok alle fire folk med 1. karakter. De andre måtte prøve at skaffe sig et job som huslærer hos velhavere, der normalt ikke betalte store lønninger. Tre mere havde dog fået fast

ansættelse i 1840, yderligere tre var kommet med i 45, fire ved vi ikke noget om, og de to sidste kom så med i henholdsvis 1847 og 1848. Her er Kold ikke medtaget, da hans karriere går den offentlige skole forbi.

Mange af de skolelærere, der udgik fra Snedsted i trediverne var alvorlige kristne, der med iver deltog i den tidlige vækkelsesbevægelse i Nordjylland.² Også 1836-årgangen er her med i stor udstrækning.

Bygning og undervisningsfaciliteter

Da de nye seminarister i slutningen af september 1834 nåede frem til Snedsted i hestevogne, fandt de deres kommende arbejdsplads liggende i præstegårdshaven. Det var en ikke særlig stor rektangulær bygning³ i to etager og under stråtag. Der var tre indgangsdøre, men den ene var forbeholdt forenderen. Gik de ad en af de andre ind igennem en forstue, kom de ind i det første af underetagens to klasseværelser. Her var der murstensgulv, lange bænke og tilsvarende flade borde, og her kom de senere i gang med at øve sig i undervisningsfærdighed på Snedsted-børnene. I det andet, der kaldtes øverste klasse, og hvor der var bræddegulv, men ellers borde og bænke som i det første, blev de undervist, og her drev forstanderen, der tidligere var præst, også konfirmandundervisning. Ovenpå var der indrettet to små lejligheder til de to underlærere Algreen og Pfaff, der begge var ungkarle.

Et vigtigt fag var praktisk landbrug. Det havde stor betydning for deres fremtidige indtjeningsmuligheder, og seminariets første forstander havde udskilt præstegårdsjord til formålet. Gymnastikundervisningen foregik i præstegårdshaven. Denne undervisning havde dengang et mere militant præg end i dag, og seminariet havde da også anskaffet et antal sabler og geværer, der brugtes ved eksercitsen. I haven var der gravet et lille bassin til seminaristernes svømmeundervisning, men det var hurtigt blevet ubrugeligt. »Hver gang en seminarist springer ned i vandet, springer en frø op«, hed det sig, så forstander Brammer fik anskaffet en svømmeflåde ved Vilsund. Til akkompagnement i sangundervisningen brugte man oprindeligt et positiv, men da det blev ubrugeligt, fik forstanderen det erstattet med et orgel. Indøvelse af koralerne var af stor betydning for den kommende indtægt. Hvis man var så heldig foruden skoleholder også at blive kirkesanger, var man økonomisk langt bedre stillet end ellers. Derfor blev det altid nævnt på eksamensbeviserne, om man kunne forestå kirkesang. Desuden havde seminariet i tidens løb erhvervet et herbarium, en samling minerealer

og en elektrificermaskine, som dog vist kun blev trukket frem med meget store mellemrum.

Tre lærere – plus en

Af seminarits lærere var forstander G. P. Brammer langt den mest betydningsfulde både som åndelig autoritet og som nærmest enevældig magthaver på stedet. Ganske vist eksisterede der en direktion, hvor også amtmand og biskop havde sæde. De ankom kun en gang om året til seminariet, nemlig når der holdtes afsluttende eksamen, mens Brammer var der hver dag. Den første elev, vi skal høre udtale sig om Brammer er C. C. Møller, der studerede 1829-1831 og derfor var der ved ansættelsen 1830:

»Brammer blev straks en mand efter vort hjerte: han havde en mageløs gave til at benåde os for undervisningen og for vor fremtid, omgikkes os med mildhed og venlighed, og den gamle tone på seminariet blev snart fortrængt.«⁴

Når et lærerembede blev ledigt i Nordvestjylland, var det almindeligt, at skolekommissionen skrev til Brammer og bad ham om et godt råd om, hvem de skulle ansætte. Så hvis man ikke ligefrem hed Christen Kold, har man nok i almindelighed været betænkt på at stå sig godt med forstanderen. Den næste udtalelse skyldes H. C. Fugl, der tog eksamen i 1837 og altså har opholdt sig på seminariet samtidig med Kold:

»Når Brammer var på seminariet, optrådte han med stor myndighed. Når han talte til eleverne eller bemærkede et eller andet ved dem, tav de og trak sig beskedne tilbage.«⁵

Den tredje er Christen Brøgger, seminarist 1839-1841. Han placerer sig midt imellem de to andre:

»Forstanderen på seminariet var Brammer, som siden i mange år var biskop i Århus. Han var en udmærket dygtig præst og lærer, myndig i al sin embedsgerning. Udenfor den var han mild og kærlig, hvorfor han både var frygtet og elsket.«⁶

At den sidste af eleverne omtaler Brammers fremragende egenskaber som præst er ikke tilfældigt. Seminaristerne hørte med til menigheden, og det er nok sjældent, at nogen udeblev fra gudstjenesten. Det var der heller ikke så megen grund til, for han var nemlig en fremragende teolog,⁷ der havde bestået teologisk embedseksamen med udmærkelse.

Han havde tænkt at gøre videnskabelig karriere, men blev så grebet af Grundtvigs forkyndelse. Han deltog på Grundtvigs side i kirkekampen mod rationalisterne, men slog om, da mesteren beskyldte ham for at være selvoptaget. Han kunne heller ikke følge Grundtvig i hans syn på trosbekendelsen som et »lidet ord af Herrens egen mund«. Brammer anså Grundtvigs standpunkt på dette område for katolsk, men da det var uhyre vigtigt for grundtvigianerene, og da det blev almindelig overtaget af de vakte lægmænd i de gudelige forsamlinger, blev Brammer efterhånden af disse betragtet som en frafalden.

Da han kommer til Snedsted i 1830, er han dog stadig så meget grundtvigianer, at han som præst indleder en vækkelseskampagne med stor succes og som lærer gør en hidtil ukendt brug af »det levende ord«.⁸ Måske er han og ikke Christen Kold den virkelige pioner for de grundtvigske ideer på det pædagogiske område. Måske er han og ikke Grundtvig Kolds virkelige læremester. Vi må regne med, at den grundtvigske historieskrivning har gjort sig umage med at nedvurdre Brammer. Men hvis ikke Brammer var grundtvigianer, hvad var han da?

Han nærmede sig mere og mere til biskop Mynsters højkirkelige standpunkt, der betonedede betydningen af de kirkelige embeder, og han har givet med mishag set lægmandsbevægelsen rykke frem uden gejstlig medvirken i disse år.⁹

Men foruden forstanderen var der også to underlærere, og dem har Brammer givet et portræt af i sine erindringer, hvor han skildrer sin og familiens ankomst til Snedsted:

*»Samme dags aften — en af de første dage i august måned 1830 — kom vi til Snedsteds gamle, just ikke hyggelige ei heller rummelige præstegård. Provst Niels Bentzon var tagen til sit nye embede som sognepræst i Ringsted, men hans frue og plejedatter samt to unge mænd modtog os. Disse var de seminaristisk dannede, konstituerede underlærere ved seminariet; den ene af dem Peter Pfaff, havde ikke noget seminaristisk præg, hvad derimod i høj grad var tilfældet med den anden, P. K. Algreen, fra hvem jeg i Nakskov havde modtaget et insimulant brev. Det lod ikke til, at Pfaff havde nogen kundskab derom; hvoraf jeg gjorde den slutning, at der ingen fortrolighed fandt sted imellem mine tilkommende medarbejdere«.*¹⁰

Et par kommentarer til dette citat er nødvendige. Brammer, der ved sin ankomst til Snedsted var 29 år, skrev sine erindringer i en høj alder

som pensionist i Vejle. Det må bero på en erindringsforskydning forårsaget af det senere uvenskab mellem de to mænd, når han påstår, at den 23-årige Algreen skulle have sendt ham en »insinuant« lykønskning i anledning af hans udnævnelse. Den slags gør man ikke, når man får en ny chef. Desuden er både Algreens lykønskning og Brammers svar bevarede, og begge er hjertelige.¹¹ Rigtig er derimod Brammers konstatering af, at der herskede et dårligt forhold mellem Algreen og Pfaff. Og det udviklede sig værre og værre. Brammer indbød nemlig Algreen til at spise ved sit bord, en ære, der ikke tilflød Pfaff, som slet ikke var nogen intellektuel type.

Brammer, der i hvert fald ikke var grundtvigianer i folkelig forstand, omgikkes nemlig hverken sine sognebørn eller sine elever, og i sin selvvalgte isolation var han glad for at kunne omgås Algreen og dennes gode ven, pastor J. K. Sørensen i Sønderhaa, den eneste præst i Thy før Brammer, der ikke var rationalist. At de to venner straks bøjede sig i teologiske spørgsmål for Brammers autoritet var en selvfølge. Men det kom ikke til at vare ved, navnlig ikke med hensyn til trosbekendelsen. De blev begge ivrige grundtvigianere.

Som seminariets andenlærer underviste Algreen i 1890'erne i dansk, matematik og fædrelandshistorie, men ikke i hovedfaget religion, som Brammer selv tog sig af. Han havde dog stedse stor lyst til at påvirke sine elever i religiøs retning, hvilket Brammer fuldt ud billigede. Men i 1835 begyndte han til mishag for Brammer at holde andagtsmøder med enkelte religiøse elever i sin lille lejlighed under seminariets tag, og hvad værre var, kancelliet fik kendskab til, at han også havde deltaget i offentlige gudelige forsamlings, og dette medførte hans afsked i 1838. Da de vakte anså Brammer for hovedmanden bag Algreens afskedigelse, blev han nu ikke længere betragtet blot som en frafalden, men nærmest som en forræder mod den gode sag. Under afskedigelsesproceduren har Brammer givet følgende bedømmelse af sin medarbejder:

»Algreen besidder en for seminarister ualmindelig dannelse, da han ikke alene er udmærket ferm i alle de fag, som er genstand for seminarieundervisningen, men endog har gjort gode fremskridt i elementerne af latin, tysk og geometri. Der har ikke været ført anden anke over hans forhold end den, der foranledigede det Kgl. d. Kancelli til at opsiges ham hans tjeneste ved seminariet: at han nærrede en for dets tarv betænkelig lyst til at deltage i og udbrede gudelige forsamlings uden for kirken.¹²

Tredjelæreren Pfaff bliver beskrevet af en af sine elever¹³ som livlig og med gode pædagogiske evner. Han

»skændte aldrig, men gjorde grin med sinkerne; han var et verdensmenneske, holdt af smukke kvinder og var lidt egennyttig, altid gemytlig, selv når han snød os med bøger og skrivematerialer, som vi købte hos ham«.

Da Snedsted Seminarium i 1848 flyttede til Ranum, fulgte Pfaff ikke med, han tog i stedet imod en årlig pension på 200 rigsdaler, fik senere et lille lærerembede i Kostræde i Køng. Brammers efterfølger L. C. Müller skrev om ham:¹⁴

»Pfaff er en dannet mand, et godt hoved, har udmærkede evner til at undervise og er en særdeles god lærer i geografi. Han forstår at gøre sit foredrag interessant, vække elevernes lærelyst og at omgås dem således, at de villig gør sig flid under ham. Som lærer i skrivning udretter han omtrent, hvad der kan udrettes . . . Prof. Bay erklærede, at her udrettedes i sang og musik alt, hvad man kunne forlange«.

Selvom de to udtalelser viser samme tendens, er der også lidt kritik hos eleven: egennytte, og hvad med sinkerne, kunne de også lide ham, og sæt den anekdotefortællende Pfaff mødte en elev, der havde gennemgået en religiøs omvendelse, og som ikke var bange for at vise sit sindelag i handling.

Men hele lærerstaben er nu gennemgået. Det var kun de tre. En forstander og førstelærer, der på en gang var uhyre myndig, venlig og kompetent. En meget religiøs andenlærer, et vidunder af intelligens, men samtidig let påvirkelig, veg og uerfaren, og – som hans modstykke – en jovial, udadvendt tredjelærer, verdensklog og spottende, som gav pokker i de andres religiøse spekulationer og udgydelser.

Desuden var der halvvejs en fjerde, nemlig den gamle og efterhånden affældige skoleholder Kjæhr,¹⁵ der forestod øvelsesskolen. En meget vigtigt arbejde i dag, men dengang noget upåagtet. Vi ved ikke meget om ham. Hans efterfølger åbnede sit hjem for seminaristerne om aftenen og lod konen – mod betaling – servere kaffe for dem. Måske var det Kjæhr, der startede den aktivitet? Ellers en anden. Et eller andet sted måtte de have, hvor de kunne søge sammen i fritiden.

200 rigsdaler var prisen

Når en ubemidlet bondeknøs fandt ud af, at han gerne ville tage skolelærereksamen på Snedsted Seminarium, rejste sig en række van-

skeligheder. Han måtte have eller skaffe sig en vis fond af viden for overhovedet at komme ind. Der måtte skaffes penge, da han ikke kunne påregne nogen væsentlig indtægt i de to år, studiet varede. Det var netop for at imødekomme socialt dårligt stillede seminarister, at undervisningstiden i Snedsted/Ranum var normeret til to år, mens den på øernes seminarier var tre. Uden denne dispensation, der først ophævedes i 1856, ville mange seminarister ikke have haft mulighed for at gennemføre studiet. Skulle man låne penge, var man henvist til at gå til private velyndere, og hvorfra skaffedes sådanne, hvis man ikke netop var i familie med dem?

Her skal gives nogle eksempler på, hvordan vanskelighederne blev overvundet. Først C. C. Møller¹⁶, der trods ulyst til landbruget følte sig moralsk forpligtet til at tage hjem til moderen ved faderens død for at dyrke jorden for hende. Men en mand, som han dårligt nok kendte, gav sig i snak med ham om hans fremtid:

»Ja, din moder kunne jo nok få en anden til at gøre det arbejde, du gør, og så ufornuftig er hun jo dog ikke, at hun vil, du skal ødelægge din fremtid for hendes skyld«.

Da Møller nævnte de økonomiske problemer, tilbød manden på stedet at hjælpe ham med et lån. Også hans gamle lærer, selv tidligere Snedsted-seminarist, hjalp ham ved i vinterhalvåret at lade ham gå til forberedelse hos sig »uden nogensomhelst godtgørelse«. Han forsøgte at få seminariet til at lade ham nøjes med et års studium, men her vendte man det døve øre til.

Christen Brøgger,¹⁷ der startede i 1839 og dimitterede i 1841 fortæller:

»Fiskeriet blev ringere med hvert år, og skønt mine forældre ikke godt kunne undvære mig, blev det bestemt, at jeg skulle vælge en anden vej end det dårlige fiskeri. Til at komme i håndværkerlære var jeg blevet vel gammel, søfarten havde jeg ingen lyst til, og da jeg stedse havde haft lyst til at læse, blev det bestemt, at jeg skulle være seminarist . . . Den 1. oktober 1839 begyndte jeg at læse til seminarist eksamen. Jeg havde selv 100 rigsdaler, jeg havde opsparet. Resten, 100 rigsdaler, måtte jeg låne, og mine forældre hjalp mig med klæder. Men der skulle holdes sparsommeligt hus, når man skulle hjælpe sig med 200 rigsdaler. Jeg gjorde det«.

Senere lærer C. P. Clausen, Østerhalne¹⁸, havde en meget streng barndom, fordi hans fader døde, da han var tre år gammel. Hans

moder giftede sig med en gårdejer, der forøgte ejendommen ved forskellige udsvævelser og døde som en fattig mand. En tredje ægte-mand døde efter halvandet års ægteskab, og moderen levede derpå i 37 års enkestand i yderste armod. At Christen alligevel kom på seminariet skyldtes, at der efter hans faders død var hensat 125 rigsdaler til ham i Overformynderiet,

»så min stiftfader ikke kunne få fat i dem, men han havde selvfølgelig renterne. At beløbet ikke forsløg til et toårigt ophold er en selvfølge, men gode mennesker (fremmede og uvedkommende) hjalp mig med resten, 60 rigsdaler tillåns«.

Derimod fik hans forberedelse et uheldigt forløb:

»1840, 1. maj kom jeg til lærer Søndergaard i Heltborg, der havde lovet min moder at forberede mig; men da jeg var for fattig til at kunne betale for mit ophold, måtte jeg arbejde, først for min føde, dernæst for hjælp til klæder og endelig for min lære, så det blev til lutter arbejde og liden, snarere ingen tid levedes til at lære noget uden, hvad jeg halvtvejs stjal mig til. Lærer Søndergaard havde samlet sig en efter den tids forhold betydelig formue, havde en gammel kone og ingen børn; men hans gerrighed sagde ham, at der i mit legemlige slid sad en hel kapital, og han udnyttede den så grundigt, at jeg til min grav lider under følgerne af overanstrengelse i hans tjeneste«.

I »Af en gammel Thybodegns optegnelser«¹⁹ fortælles om Lausts hjemsendelse fra militæret. Han havde bare ikke noget hjem. Han fik da den tanke at søge til sin tidligere husbond, der tilfældigvis havde brug for en karl og fæstede ham for et år.

»Lars Lund var ugift, men havde en invalid søster som husholderske. Hun var godt begavet og interesserede sig meget for læsning og boglige sysler, så på de områder havde hun interesser fælles med Laust. Det endte med, at de blev forlovede i al stilhed. — Men efter forlovelse skulle jo gerne følge giftermål, og han havde intet som helst at gifte sig på! De blev enige om, at han måtte se at komme på seminarium og tage lærereksamen, og hertil kunne hun i nogen måde hjælpe ham økonomisk«.

Da hun senere hævdede forlovelsen, ophørte naturligvis den økonomiske hjælp, og han blev kastet ud i både en moralsk og økonomisk krise, så han måtte tage sig alvorligt sammen for at gennemføre.

Naturligvis var mange forældre i stand til at finansiere deres sønners uddannelse. Det var jo de stigende kornprisers tid.

Men hvad med Kold? Hvordan finansierede han sit studieophold i Snedsted? I de tre år, der gik forud for seminarietiden, fra han var femten til han blev 18 år, var han huslærer på en herregård ved navn Koustrup. Her underviste han børnene og arbejdede i haven for en løn af 11 rigsdaler om året.

Kold syntes, at denne løn var alt for lille. Han fandt også, at hans medtjenere fik for lidt i løn, og det sagde han til dem. Men da husbonden hørte det, tog han Kold strengt i skole, fordi han udbredte »revolutionære ideer blandt tjenestefolkene«. Kold forstod ikke dette udtryk, og han gik straks til præsten og bad om en forklaring, hvilket han også fik. Senere nævnte Kold ofte dette, når han talte til de unge. Han bad dem være varsomme med at kræve høj løn, når de ikke ville arbejde strengt«. ²⁰

Ad denne vej kunne det jo have lange udsigter med finansieringen af to års seminarieophold, men hans før så fattige fader var efterhånden ved flid og sparsommelighed kommet til en vis velstand, og han kunne hjælpe ham. Han havde nemlig, i mangel af en sparekasse, sat en række små kobberkedler hen under sin seng, een for hvert af sine børn, og i dem var der i årenes løb samlet en nøds killing, som blev taget frem, når et af børnene kom ud i verden og trængte dertil. I Christens kedel skal der have været mellem et og to hundrede rigsdaler, da den kom for dagen. ²¹

Til optagelsesprøve hos Brammer

Endnu en forhindring skulle overvindes, før man var seminarist: optagelsesprøven. Egentlig gik »normalplanen« ud på, at man gik til forberedelse i fire år hos en seminarieuddannet lærer for at samle de nødvendige forkundskaber hos ham. Den er ganske givet også blevet praktiseret, bl.a. af nogen af de mange lærersønner, der søgte seminariet. Men det var de færreste, der var så godt forberedt, og Brammer vidste godt, at det var nødvendigt at fare med lempe.

Når man havde taget sin beslutning og tilmeldt sig, mødte man midt om sommeren, aflagde prøve, bestod sandsynligvis prøven og rejste så hjem igen, hvor man – afhængig af ens placering i samfundet – holdt ferie, fortsatte sit arbejde eller – hvis Brammer havde brokket sig for meget – helligede sig sine forberedelser. Så kunne man vende tilbage til Snedsted i slutningen af september, få at vide, hvor og sammen med hvilken kammerat, man skulle bo. Kort sagt, man var i første klasse.

Hos familien Brøgger²² kom der uorden i planen. Det skyldtes, at hans fader i vinteren 1838-1839, mens sønnen gik til forberedelse hos en lærer Møller, hørte rygter om, at der skulle udskrives mange søfolk til krigsflåden. Faderen skrev da fluks til Brammer, om sønnen måtte komme til optagelsesprøve i februar.

»for blev jeg optaget, mente han, at jeg kunne blive fri for at komme til orlogs, da seminarister den gang var fri for at komme i kongens tjeneste . . . At jeg blev optaget, var ikke mine kundskabers skyld, for jeg var meget tynd i papirerne; men seminarieforstanderen havde en svoger, et ungt menneske, som tilfældig var i præstegården, og som jeg traf i gården, da jeg kom. Han kendte mig og mine forældre godt og var somme tider kommet i mine forældres hus. Da jeg fortalte ham mit ærinde og ytrede frygt for, at det ikke ville gå godt, trøstede han mig med, at han nok skulle tale min sag hos sin svoger. Det gjorde han så godt, at jeg blev optaget. Jeg lovede rigtignok Brammer, der sagde mig, at jeg kunne for lidt, at jeg skulle stræbe at læse, til jeg kom på seminariet, for ellers, sagde han, kom jeg til at gå i tre år. Men jeg holdt det ikke, og det var ikke min skyld, for jeg måtte blive hjemme og hjælpe fader, der ikke havde råd til at holde karl; da jeg kom på seminariet, var jeg den dårligste af alle eleverne og fik den tredje plads fra det nederste«.

Også Christen Kold har fortalt om sine oplevelser ved optagelsesprøven.²³ Vi kommer ind, hvor han fortæller om sin tilværelse på Koustrup:

»Senere blev jeg huslærer på en herregård. Om aftenen sad jeg i folkestuen og lærte tjenestefolkene Holbergs komedier, den ene skulle være Perrille, den anden det, og den tredje det. Jeg lærte enhver især de ord, de skulle sige, og det var uhyre morsomt, enten vedkommende sagde det rigtigt eller fejl. Endvidere læste jeg Holbergs Peder Pårs og fordi jeg er jyde, kunne jeg fornøje mig ved den satiriske poesi, thi den har hjemme hos mine landsmænd, hos thyboerne.

Således gik det, til jeg blev 18 år, da kom jeg på seminariet i Snedsted, hvor pastor Brammer var forstander. Da jeg kom til optagelseseksamen, spurgte han mig, om jeg kendte de messianske spådomme; dertil svarede jeg: Spådomme ved jeg nok, hvad er, men messianske ved jeg ikke hvad er. Dette syntes han var noget forskrækkeligt. Så sagde han, det er spådomme om Messias; ja, svarede jeg, så kendet jeg nok nogle af dem. Jeg tog tre af de første, men så vidste jeg ikke flere. Derpå spurgte han mig: har du læst nogen i Biblen? Ja, svarede jeg, jeg har engang læst noget i den for min moder, da jeg var lille; men det var heller ikke til måde. Men hvad har du da ellers læst? spurgte han. Jeg har læst

Holbergs Peder Pårs, og det svar gjorde det ikke bedre, så det tegnede ikke til, at jeg kom ind, men Algreen sagde: vi vil optage ham alligevel, for det er en aparte fyr, og jeg slap da ind på seminariet og kom til at sidde allernederst; jeg tænkte, det er egentlig uret, thi du er ligeså klog som alle de andre«.

Denne betragtning om optagelsesprøven i Snedsted er et uddrag af Christen Kolds erindringer holdt som tale på det grundtvigianske vennemøde i København i 1866 på opfordring af Grundtvig selv. Den gamle og hele den grundtvigske inderkreds var til stede, og beretningen viser, hvordan Kold ønskede sin gerning opfattet. Den er et godt eksempel på hans tørre lune og er sikkert blevet modtaget med jubel. Men hvis vi vil have et indtryk af sandhedsværdien, møder vi den vanskelighed, at vi ikke har andre beretninger om optagelsesprøven. Vi kan kun analysere rollefordelingen mellem de tre personer. Brammer er den lærde pedant helt ude af trit med, hvad man med rimelighed kan spørge en attenårig ungersvend om. Algreen holder sig klogt tilbage under selve udspørgningen, men er reelt den, det til sidst under tilsidesættelse af Brammer optager Kold. Den grundtvigianske parti-historiker Frederik Nygaard kommenterer da også:²⁴ »Men det kendes tillige, at Algreens myndighed den dag var den stærkeste«. Algreen er altså fremstillet som en Johannes Døber-skikkelse, der introducerer mesteren til hans kommende gerning. Og Kold selv står i sin yndlingspositur som den, der på sin djærve facon sætter akademikeren til vægs. Og hvilken akademiker. Brammer den frafaldne, der havde afskediget Algreen. Som det vil forstås, anser jeg sandhedsværdien for meget begrænset.

Seminaristernes indlogering

Vel ankomne til Snedsted skulle seminaristerne have et sted at bo. I den lille seminariebygning var der ikke plads. Og der boede i forvejen de to unge lærere Algreen og Pfaff, så seminaristerne måtte indlogeres hos privatfolk i Snedsted og omegn. Brøgger²⁵ fortæller, hvordan han og en kammerat, der hed Nielsen, som han for øvrigt ikke brød sig meget om, da han anså ham for vigtig, kom til at bo hos en gårdmand i Gjersbøl.

»Han var gnaven, når han syntes, vi spiste for meget, og mumlede noget om, at det ikke kunne betale sig at have »dem seminarister«, men hans kone var meget flink. Til daglig holdt hun lige meget af os begge, men når hun havde en lille hun i rebet, var jeg hendes bedste ven og blev så kaldt ned og fik æbleskiver og

kaffe. Det sidste år var Steensgaard og jeg sammen hos en mand i Snedsted. Her drak manden, og somme tider fik han i sinde, når han kom fuld hjem fra Thisted, at slå konen, som så kom til vor dør og råbte: »Kaal! Kom nier! Pier vil slå mæ!« Jeg kunne altid stille Peder tilfreds, når jeg drak en dram med ham eller fortalte en eller anden fersk historie for ham. Vi var så perlevenner. Jeg fik ham i seng og fik Kirsten til at holde mund. Til daglig brug levede de fredeligt nok«.

Kulturchok

Kold²⁶ boede sammen med en anden seminarist (Schourup) i en gård lidt udenfor byen. En søn i gården, Niels Kaagaard, gik samtidig på seminariet i samme klasse som de to andre.

En dag, han kom hjem, sagde han til sin fader: Nu har jeg lært to sprog. – Hvad er det for to, spurgte denne. Mit daglige sprog og så seminariesproget, lød svaret. Samme Niels kom undertiden med Kold hjem til Thisted. Han brugte skrå og spyttede langs hen ad gulvet. »Æ spytter meget«, sagde han til forfærdelse for Kolds søstre. I det hele taget syntes disse, at de fleste af seminarieeleverne så noget »udykede« ud. Da Niels Kaagaard havde taget eksamen med »ej udelig«, udbrød han i sin enfold: »Havde jeg dog ikke fået det »ej med«.

Egentlig burde man jo ikke ødelægge en god historie, men som man vil huske fra indledningen, fik ingen eksamen med 3. karakter i 1836, så Niels Kaagaard har nok bare sagt en vits, som ikke er blevet forstået af historikeren.

Også for Christen Brøgger²⁷ var mødet med seminariet et kulturchok.

»Jeg var dårlig forberedt og var en af de ringeste, og det løb rundt i hovedet på mig, når jeg hørte, hvor meget der skulle læres, og hvor lidt jeg kunne forstå. Især var grammatik med alle de latinske benævnelser svært for mig at begribe; men jeg var vant til at våge, og når mine kammerater lagde sig til at sove, så tog jeg fat med lyst, og jeg takkede vor Herre, der havde styret det således for mig, at jeg var kommet på seminariet. Henved jul kunne jeg godt følge med og var ved, især i læsefagene, at vinde forbi flere af eleverne i klassen, og da vi nåede foråret, var jeg vis på at blive færdig i to år . . . Hvad jeg døjede mest med at lære var sang, for jeg havde, som lærerne så tit sagde mig, dårligt »gehør«, og jeg måtte ofre megen tid på at lære koralerne. Men så var der en Vestergaard, som var god til at synge, men dårlig til alt andet. Han lærte mig koralerne, og så hjalp jeg ham med det andet, og jeg fik dem da nogenlunde lært. Den første tid rystede lærerne på hovedet, når jeg skulle frem, men da de så, jeg gjorde mig umage,

vandt jeg deres yndest, og alt gik godt; da vi havde eksamen det første år, blev jeg den tredje bedste og blev nummer tre, da vi kom i anden klasse . . . Jeg var glad, kan du tro, som læser dette. Nu ville mine forældre blive glade, og frem for alt ville min Stine blive glad«.

Stine var, som man kan slutte af den sidste bemærkning, hans forlovede. Han fortæller, at han kun en sjælden gang skrev brev til hende, »for et brev kostede 32 skilling fra Snedsted til København«. Så den forlovelse holdt ikke, hvad enten årsagen til bruddet skyldtes Brøggers sparsommelighed, eller der var andre ting i vejen. I hvert fald var han i en ferie på besøg i en kammerats hjem og stiftede her bekendtskab med søsteren. Det udviklede sig senere til ægteskab, så nu var seminarievenskabet også blevet til svogerskab.

Christen Kolds ungdomskrise

I de to første måneder på seminariet gik også Kold²⁸ rundt og var med sit eget udtryk »forknyt«. Han forstod ikke, hvad læreren sagde, hvor meget han end lyttede. Hans fader købte et ur til 12 rigsdaler til ham for at live ham op, men uden resultat.

»En dag holdt Brammer en prædiken og opkastede det spørgsmål til de tilstedeværende: er du en kristen, og hvilken bestemmelse han gav eller ikke, skal jeg lade være usagt, men jeg sagde til mig selv: Du er det da ikke, og når jeg nu var en dårlig seminarieelev og heller ingen kristen, så kan De nok skønne, at udsigterne var mørke«.

På vennemødet beretter han så videre om, hvordan den fynske vækkelsesprædikant Peter Larsen Skræppenborg bragte ham ud af den fortvivlede situation ved sit vidnesbyrd, at Gud elsker menneskene, at Gud var ingen politimester eller streng skolemester, at også han Kold var elsket af Gud.

Oplysningen om Kolds omvendelse ved Skræppenborg har sat de grundtvigianske historikere i en vis forlegenhed, thi Kold sagde ikke et ord om *hvor* eller *hvornår*, den vigtige begivenhed fandt sted, undtagen at han var forknyt i et par måneder efter seminarieårets start. Den dygtigste af dem, Frederik Nygaard²⁹ opstillede så følgende hypotese som lynhurtigt blev til sandhed:

»Da var det vistnok i juleferien 1834-35, at Kristen Kold var med en af sine kammerater fra seminariet i besøg i dennes hjem i Salling . . . I vinteren

1834-1835 holdt Peter Larsen også gudelige forsamlinger i Salling. Ved denne lejlighed må Kristen Kold have hørt det indtrængende og varme, umiddelbare kristelige vidnesbyrd, som den fynske lægprædikant havde at bære frem«.

Ved at skyde Peter Larsens vækkelse frem til kun tre måneder efter seminariets start opnåede Nygaard at svække muligheden for, at Brammer kan have øvet en virkelig dybtgående indflydelse på Christen Kold.

Men teorien kan af flere grunde ikke være rigtig. Først og fremmest, fordi han ikke er blevet vakt religiøst før, men efter at han gennemlevede sin store kærlighed til Else Henriksen. Historien om Christen og Else er fortalt indgående af N. Sodbjerg³⁰ og skal ikke genfortælles her. Men begyndelsen og afslutningen på deres tragiske kærlighed er af stor betydning for et forsøg på at datere Kolds religiøse omvendelse.

Sodbjerg skriver nemlig:

Efter sin konfirmation kom hun til at tjene i Hassing præstegård, og i 1835 kom hun til Snedsted, hvor Kold vel lærte hende at kende«.

Hvis det er rigtigt, at Kold først traf Else i 1835, kan han ikke være blevet vakt til asketisk bodskristendom i forvejen. Sodbjerg fortæller nemlig om glade og lykkelige stunder, hvor Kold inviterede sin kæreste med hjem til Thisted, spillede violin om aftenen her for Else og sine søskende, og dansen gik lystig i den lille lave stue. Og Sodbjerg fortsætter:

Hans kammerater på seminariet skrev en vise om hans stor lykke, og deri hed det:

»Stammen af gamle Kold er Elses værn og vold«.

Ikke just den helt store poesi efter det overleverede at dømme, men til gengæld så meget mere velment. Og vi kan slutte, at Kold har været vellidt i kammeraternes kreds og været en, som de andre har set op til. Men på et eller andet tidspunkt er lykken ophørt. Han er blevet grebet af religiøs fanatisme, og hun måtte sige til ham: »Som du er, kan jeg ikke blive«. Hun hævede forbindelsen. Nu var hendes Christen blevet en ganske anden. Ikke alene ville han ikke følge sin pige til dans og legestue, men på sin missionerende facon prøvede han også at omvende hende.

Vi kan vente lidt med spørgsmålet om, hvornår Christens omven-

Directionen for det Kongelige Skolelærer-Seminarium i Snedsted og Lærerne ved famme

gjøre vitterligt: at Seminarist

Peter Christian Schønning

af _____ Amts _____ Lægd, har ved Dimissions-Examen den 20de, 21de og 22de Septemder 1836, i Overensstemmelse med vedföicde Characteer-Liste og Reglementet for samtlige Seminarier, erholdt Hovedcharacteren:

Duelig

Kirkesang kan han — godt — forstaae.

Hans Opførsel under Opholdet paa Seminariet har været *exemplarisk*.

Vi have det Haab, at han vil kunne stifte — — *megen* — — Nytte i det Embede, hvortil han er dannet, naar han *med Oprioglighed, Alvor og Laad* *hver vare sig selv*, følger den Underviisnings Methode, som er ham anviist, og opfører sig, som det egner og anstaaer en brav Skolelærer.

Den 20de, 21de, 22de og 26de §. i det speciellé Reglement, af hvilken Copie er vedheftet, og övrige Pligter, som han ved Anordningerne ere paalagte, har han at holde sig efterrettelig.

Det Kongelige Skolelærer-Seminarium i Snedsted, den 26de Septbr 1836.

In fidem protocoll.

*Hammes,
Seminariforstander.*

delse fandt sted og i stedet prøve at få et indtryk af ham efter ændringen. Frederik Nygaard fortæller afvæbnende:³¹

»Det var ikke helt fri for, at der fulgte noget sværmeri med Kolds kristelige vækkelse. Han gik således i de dage, for at ligne de apostolske kristne, på bare ben til Thisted. Da han vandrede ned ad gaden, kastede drengene sten efter ham. De kastede også sten på hans faders hus«.

Selv siger han på det grundtvigianske vennemøde i 1866:³²

»Tidligere troede jeg, at Gud var en politimester, en streng skolemester, som passede på, når vi gjorde ondt, for at han kunne give os et godt ørefigen, men nu gik det op for mig, at Gud elskede menneskene og mig, og så fornåm jeg, at jeg også elskede menneskene, det var vel i en ringere grad, men jeg elskede dog mig selv og glædede mig ved, at Gud elskede mig . . . Jeg gik ud i byen til mine gode venner og fortalte dem denne mageløse nyhed; jeg vidste næppe, hvad jeg sagde, men det fik jeg dog sagt, at Gud elskede mig og os alle, skønt vi var syndere. På nogle steder, hvor jeg kom, hørte man på mig med ro, på andre steder sagde de: det stakkels menneske! Han har mistet forstanden. Imidlertid hjalp Algreen mig så meget til rette, at han sagde, at jeg ikke havde mistet forstanden, det var de andre, der ikke var kommet til deres forstand«.

Givet er det, at da Kold får sit religiøse gennembrud, er det Algreen, der er den fortrolige ven, der kan trøste ham mod verdens ondskab og bagtalelse.

Men foruden Algreen var også kollegaen, regne-, sang- og gymnastiklærer Pfaff interesseret i Kolds religiøse udvikling, men på en afgjort negativ måde. Poulsen-Dal, der senere blev Kolds nære medarbejder i Ryslinge, og som var elev i Snedsted en halv snes år efter denne, har fortalt, at Pfaff stadig diskede op med historier om Kolds særhed. Således huskede Poulsen-Dal, at han havde sagt, at Kold var »hellig«, at han var gået op til amtmanden i Thisted og havde talt ham hårdt til, fordi han ikke også var hellig. Kold var også gået ned til havnen og havde bedt fiskerne lægge deres garn ud på fjorden, og »de skulle fange mange fisk«.³³

Det må, på baggrund af disse beretninger, være muligt at drage den nøgterne slutning, at Kolds omvendelse må være foregået ved sommer-tide. Apostolisk kristendom iført bare fødder er ikke mulig på andre årstider under de danske klimatiske forhold.

Til andagt under seminariets stråtag³⁴

I sommeren 1835 havde Algreen deltaget i en konventikel eller en

gudelig forsamling i København. Vel tilbage i Snedsted begyndte han at se sine elever an i håb om at finde ligesindede iblandt dem. Interessant er det, at Kold åbenbart ikke var et »emne« på dette tidspunkt. Han blev slet ikke spurgt, så vi må antage, at hans kærlighed til Else blomstrer, og at han er en af Brammers trofaste disciple. Derimod øjnede Algreen »en stille kristelig ven« ved navn Nielsen, der oven i købet var enig med ham om den grundtvigske opfattelse af trosbekendelsen. Desuden var der to sønderjyder, heraf en fra Kolds klasse, og disse fire mødtes i Algreens lejlighed, hvor de læste en af Grundtvigs prædikener, sang nogle salmer og »bad så godt de kunne«. Der blev holdt en tre—fire andagter af nogenlunde dette indhold, altså uden diskussion, så skulle Nielsen og den ene sønderjyde til eksamen. Ved det nye seminarieårs begyndelse, i oktober 1835, sad så Algreen og sønderjyden, der hed Sørensen, og savnede deres hyggelige andagter.

Men netop på dette tidspunkt tog Brammer initiativ til at holde bibellæsning for sin kone, nogle konfirmander og enkelte sognebørn, men typisk for Brammer uden deltagelse af seminarister. Algreen gik da til Brammer for på egne og Sørensens vegne at søge optagelse, men blev uden begrundelse afvist. Scenen viser, hvor skarpt de to nu stod over for hinanden, navnlig når man betænker, at de spiste ved samme bord, men der fulgte de også hyppigere og hyppigere husrådet om at tie, når du er uenig med den, du er i stue med.

Da Algreen kom ud fra samtalen med Brammer, mødte han en elev Krogsgaard, som han mente at have iagttaget »noget gudeligt hos og inviterede ham og hans klassekammerater Schou og Kold til andagt den efterfølgende lørdag. I det næste lille årstid mødtes Algreen og de fire klassekammerater i lejligheden under stråtaget til gudelige forsamlinger eller konventikler.

Fra sommeren 1836 skete der en væsentlig ændring i mødernes karakter, idet deltagerne i stedet for hele tiden at læse op, nu og da afbrød med smådiskussioner. Man får indtryk af gennem denne beretning, som Nygaard har fået af Algreen selv, at mødernes uskyldige karakter udtrykkeligt pointeres. Det er væsentligt at betone, at et hovedpunkt hele tiden var en understregning af det grundtvigianske dogme om dåbspagt og trosbekendelse.

Sommeren 1836 blev varm på Snedsted Seminarium. Da begyndte nemlig Kold og hans venner at missionere blandt de andre elever for de grundtvigske synspunkter. En dag gav Kold sig til at snakke dåbspagt

med Brammers yndlingselev. Da han ikke ville give dåbspagten samme høje status som Kold, blev han spurgt om, hvad han da ville grunde sin kristentro på. Kammeraten fandt ikke noget svar, »men løb til Brammer og beklagede sig over, at han var kommet til kort«. Brammer skældte ham ud, fordi han ikke kunne svare på elementære spørgsmål om sin kristentro, så langt henne i lærerstudiet, men forsynede ham med argumenter til næste gang. Man kan nu sige, at en diskussion mellem Brammer og hans tidligere tro discipel var begyndt, men kun direkte på grund af hans reservede væsen. Alligevel kom der et svar den næste dag. Da var det nemlig søndag, og i sin prædiken kom han ind på trosbrkendelsen og »meget andet, som kun de fire á fem personer kunne forstå, hvorhen sigtede«. Algreen fortsatte:

»Og fra den tid hørte vi sjælden en prædiken, uden at der kom noget særegent til os, f.eks. om at udlægge menneskeord (d.v.s. Grundtvigs prædikener) i stedet for Guds ord, om unge uerfarne kristne, som af hovmod ville formane og lære andre, om dem, som gav sig af med læreembedet uden at have kald dertil o.s.v.«.

De fem havde et meget generende vidne til deres konventikelforsamlinger, nemlig den vittige og gemytlige Peter Pfaff, der jo også havde en lille lejlighed under seminariets stråtag. Det kom til ophidsede opgør, hvor Pfaff rettede beskyldninger mod de fem for hovmod og dovenskab, og Algreen kaldte han »fordærveren«. Han begyndte at gå til Brammer med sine iagttagelser, der selvfølgelig let kunne blive til løse rygter. Blandt andet fortalte han, at Algreen havde givet de andre det hellige sakramente. Og Brammer tog så megen notits af historien, at han spurgte fremtalte yndling blandt eleverne, om det var sandt. Eleven var fornuftig nok til at sige, at det troede han ikke, og Brammer gik ikke videre.

Forholdet mellem de to mænd var nu yderst anspændt. Algreen spiste dog stadig ved Brammers bord, men der blev næppe udvekslet mange ord. Brammer var specielt irriteret, fordi Algreen, der i flere år havde været en ivrig læser af Jacob Lindbergs Nordisk Kirketidende, begyndte at låne bladet ud til sine konvertikelbrødre. For os en såre uskyldig ting, men ikke dengang. Nordisk Kirketidende var grundtvigianismens kamporgan, og det blev senere en artikel heri, der kom til at fælde Algreen som seminarielærer.

Målet var nu fuldt, og Algreen gik til Brammer og bad om en samtale. Her blev modsætningerne punkt for punkt gennemgået. Al-

green ville ikke finde sig i Pfaff's »krøniker« og gjorde nøjagtigt rede for, hvad der foregik ved forsamlingerne. Brammer havde tre indvendinger med konvertiklerne: man diskuterede, man fremsagde trosbekendelsen højt, og man bad bønner højt. Desuden fremførte Brammer sine øvrige anker mod Algreen: Han udlånte Nordisk Kirketidende til seminarister, *han trak de seminarister til sig, som Brammer havde opvakt*, og han gjorde seminaristerne bekendt med sin mening om trosbekendelsen.

Den sætning, som her er gengivet med store bogstaver, fortjener en kommentar. Om Brammer lige så godt kunne have brugt entalsformen, *tør jeg ikke sige*, men det er givet, at Christen Kold er omfattet af den. Brammer føler virkelig, at *han* har vakt Christen Kold til personlig kristendom, at Kold er *hans discipel*, som vækkelsesfolkene nu har røvet fra ham.

Det må nu stå aldeles klart, at Christen Kold i sommeren 1836 har fået et religiøst gennembrud, der ganske har vendt op og ned på hans tilvante normer og værdier. Hvis der har været en ydre udløsende faktor, kender vi den ikke. Og hans omvendelse har vendt op og ned på hans forhold til dem, han kendte. Nogle få kristelige venner er rykket ham nærmere, men langt flere har taget afstand, og hans forhold til Else kom ind i en ulægelig krise, hvis hun ville bevare sin integritet.

Det ser ud til, at samtalen mellem Brammer og Algreen rensede luften. Forholdet mellem dem blev igen tåleligt, men uden den hjertelighed, der havde kendetegnet det i begyndelsen. Det var ikke Brammer, men kancelliet, der afskedigede Algreen i 1838, da det fik nys om fra en artikel i Nordisk Kirketidende, at Algreen deltog i *offentlige* konventikelforsamlinger. Men mange grundtvigianere troede hårdnakket, at Brammer stod bag.

Hvem omvendte Christen Kold?

Der er intet, der tyder på, at Christen Kold ved sin ankomst til seminariet var særlig religiøs, men da han forlod det, var han forvandlet. Som religiøs fanatiker var han nu parat til at ofre alt på den yderliggående grundtvigianismes alter, karrieremuligheder i den skole, som hans vellykkede eksamen gav ham, kærligheden til Else Henriksen. Hvordan denne forvandling kom i stand, er et spørgsmål, som vi ikke kan besvare. Men vi har måske alligevel visse holdepunkter. Her er mulighederne: Peter Larsen Skræppenborg, G. P. Brammer, P. K. Algreen og egne religiøse grublerier sat på spidsen af forholdet til Else.

For lægmandsprædikanten Peter Larsen taler kun Kolds ord på vennemødet i 1866. Ingen anden kilde har nogen antydning herom. Hans egne ord er naturligvis også væsentlige i så intim en sag, så lad os kigge nøjere på dem:³⁵

»Imidlertid var jeg gruelig forknytt i de to første måneder, så forknytt, at min fader fandt det nødvendigt at købe et ur til 12 rigsdaler for at oplive mit mod. Det var imidlertid noget andet, der skulle oplive mig, og De kan ikke tænke hvad det var, det var Peter Larsen Skræppenborg . . . «.

Her siger Kold faktisk, at ingen i den grundtvigianske inderkreds kan forestille sig, hvem der stod for en så væsentlig begivenhed, som den religiøse vækkelse af bevægelsens ypperste medlem efter mesteren selv. Peter Larsen måtte vel have omtalt sagen for sin fortrolige. Men nej, meddelelsen kommer som en bombe på vennemødet. Sandheden er, at Kold har brug for en myte. Han kan i denne forsamling under ingen omstændigheder fremstå som Brammers discipel. Brammer var stemplet som den frafaldne grundtvigianer, manden, der stod bag afskedsbegivenheden af Algreen.

Brammers discipel, det var præcis det, han var, ligesom så mange andre Snedsted-seminarister. Søndag efter søndag har Kold i Snedsted kirke lyttet til Brammers vækkelsesprædikener, baseret på en langt dybere teologisk viden end den, lægmandsprædikanten kunne mønstre. Hvem ved, måske er det virkelig Brammers spørgsmål: er du en kristen? som Kold nævner, men bagatelliserer på vennemødet, der har vakt ham.

Men Brammers religion var præget af inderlighed, ikke fanatisme. Kom fanatismen. Kom fanatismen da fra Algreen? På ingen måde. Snarere tværtimod. Indtil Kold kom til, foretog gruppen sig intet andet end oplæsning, stille bøn og lidt salmesang. Det er Kold, der fremkalder diskussioner, det er ham, der begynder at missionere blandt kammeraterne.

Såvidt jeg kan se, har vi med hensyn til Kolds religiøse fanatisme kun den fjerde mulighed tilbage: religiøse grublerier aktiveret af Brammers vækkelse og det erotiske forhold til Else Henriksen. Men at gå videre ad den vej vil jeg overlade til dybdepsykologerne.

Mens Kold endnu gik på seminariet, opnåede han sine første resultater som sjælefisker: hele to elever fra klassen tilsluttede sig gruppen, så nu var de seks ud af sytten. Det var også hen imod

slutningen af seminarietiden, han vovede den direkte konfrontation med Brammer. Denne havde i skriftlig dansk givet som opgave »at beskrive en kristens opvækkelse«. Naturligvis måtte Kold tage udfordringen op. I sit svar koncentrerede han sig om de grundtvigske hovedartikler om dåbens nåde og kraft. Stillet overfor dette frontalangreb reagerede Brammer meget behersket. Imod sædvane ville han kun give stilen karakter »for formen«. Bagefter talte han med Kold i enrum om, at han nok kunne mærke, at Kold allerede var kommet så vidt, at han ikke for det første lod sig overbevise om det rigtige, men at han, Brammer, både ønskede og håbede, at denne besindelsens tid engang ville komme.

Med Christen Kold på Snedsted Seminarium

En af de kilder, der er mest benyttet i det foregående, er lærer Christen Brøggers optegnelser om sit ophold på Snedsted Seminarium. Han fortæller nemlig levende om ganske almindelige menneskers dagligdag, og det er sjældnere end man skulle tro. Men i grunden repræsenterer han en nødløsning på det, som var opgaven, at give et bredt billede af seminarietilværelsen i de to år, da Christen Kold gik der 1834-1836. Han dimitterede nemlig i 1841. Alligevel vil jeg gerne citere Brøgger endnu en gang, for her siger han noget, om den ånd, der herskede på forstander Brammers tid:³⁶

»Der var en god ånd på seminariet, småspilopper blev jo drevne, og nogle måtte holde lyset; det kunne ikke være anderledes, hvor der var henved 40 mennesker sammen, og vi var altid enige om at dølge med hinanden, om det somme tider gik lidt over strengen. Mange kære minder fra samlivet med eleverne på seminariet har jeg og vist de fleste andre også.«

Vi får vel tro, at den samme gode ånd har rådet på Christen Kolds tid. I hvert fald er der ikke noget i kildematerialet, der modsiger det, og alt tyder på, at Kold indtil sommeren 1836 er faldet godt ind i kammeratskabet, ja, at han har været meget populær, måske ligefrem en leder-skikkelse iblandt dem. Det er nærliggende at antage, at han har mistet denne position efter sin omvendelse og navnlig efter, at han er begyndt at missionere iblandt dem. Vi ved kun, at han vandt to af sine klassekammerater over i de helliges kreds, men tryk avler modtryk, så han har nok også mistet venner. Og i hvert fald er den vittige Pfaff begyndt at anse ham for en særling, en skydeskive for vittigheder. Vi

befinder os her på formodningernes område. Til gengæld er der bevaret et par småtræk om ham fra 1836, men vist endnu fra hans gode tid:

»En dag var eleverne ude på marken til gymnastikøvelser og eksercits. Kold, der da var i øverste klasse, var den dag kommandant. Sektionen stillede ved siden af nogle dybe, udtørrede mergelgrave. I stedet for at kommandere: »højre om, marsch«, siger han: »venstre om, marsch« — og til stor fornøjelse for hele afdelingen marscherede den ned i de dybe grave. Da smed Kold sablen langt bort og gik hjem til seminariet med det udbrud, at nu skulle man aldrig mere få ham til den bestilling«.³⁷

»Man« i sidste linie er måske gymnastiklærer Pfaff, som muligvis også er hovedkilde for den tidligere Snedsted-seminarist, lærer Poul Henriksen i Flade, som i 1837 kaster sig ud i en rasende polemik mod »den halvtossede seminarist« Kold i anledning af hans vækkelsesforsøg på Mors. Han søger her at fremstille Kold som en verdensfjern og uvidende person:

»Vel kender han intet til denne verden og dens tildragelser: om Hildebrand og Napoleon døde i Skive eller Thisted, det ved han ikke, og

om runkelroer er metal,

der graves op af kviksølvgrubber,

om pløjes eller harves skal

først, før man ærter får i stubben —

Det ved han endnu mindre, og da en rejsende besøgte seminariet og spurgte ham, om hvortil en elektriser-maskine, (der stod i en krog og bar kendelige mærker af, at ingen mere lagde mærke til den), nu brugtes, så kom dette spørgsmål ham vel lidt utilpas, thi han fandt ikke svaret derpå i sine bøger, men han fattede sig dog og svarede: »Nej! dem af os, som har skæg, sender deres barberknive til Thisted for at få dem slebet«, hvilket svar ikke lod noget tilbage at ønske . . .«.³⁸

Men uanset Poul Henriksens og Peter Pfaffs synspunkter tog Christen Kold i slutningen af september 1836 lærereksamen med karakteren »meget duelig« og med udmærkelse i religion. Forstander Brammers noble karakter fornægtede sig ikke, men han var nødt til på eksamenbeviset at tilføje, at han havde nogen tilbøjelighed for »usundt sværmeri«.³⁹

»Min Else har slået op med mig«

Efter sin eksamen tog Kold plads som huslærer hos provst J. K. Sørensen i Solbjerg, og det var først på dette tidspunkt, at forholdet til

Else Henriksen gik helt i stykker.⁴⁰ I et brev til Algreen gør han rede for, hvordan Else endelig slog op med ham. Hans følelser for hende er stærkt blandede, men man får indtrykket af en stærk lettelse over, »denne min syndige kærlighed« er forbi, at det er ham, der har fremprovokeret bruddet, mens hun har kæmpet til det yderste for at en kærlighed, der var blevet umulig, alligevel kunne overleve. For ham var religionen nu eneafgørende:

»Vi fulgtes endnu et stykke, hvor jeg talte med hende at hun skulle sørge for sin sjæls frelse . . . Hun ville give mig gaver tilbage, men nej . . .

Efterskrift

Til allersidst må jeg beklage, at oldefader Peter Christian Schonning ikke dukkede frem af historiens mørke hverken som en af de hellige, dygtige eller på anden vis bemærkelsesværdige. Men han får alligevel det sidste ord i denne artikel. Han blev nemlig efter eksamen huslærer hjemme i Salling hos provst Jens Møller med den opgave at undervise børnene, og et af disse, Frederik Benedikt Møller, huskede han endnu i sin høje alderdom, da han skrev sine erindringer:

*»Den første lærer, vi havde, var en søn af skolelæreren, Peder Schonning. Han var meget vigtig. Han havde et chatol med et spejl i; når han sad ved det med ryggen til os, der sad med vore skriftlige arbejder og ofte gjorde kommers, råbte han med dyb bas: »Jo, jeg ser ham godt«, og så tilføjede han den for os så uforklarlige passus. »Hører han måske til konventikelbrødrene??«.*⁴¹

KILDEHENVISNINGER:

1. Kvolsgaard, s. 60-61. Desuden kopi af Peter Christian Schonnings bevis.
2. Pontoppidan-Thyssen, s. 38-42.
3. Kvolsgaard, s. 1-4.
4. Hey, s. 28 ff.
5. Nygaard: Christen Kold, s. 41 ff.
6. Brøgger, s. 128.
7. Engberg, s. 28 ff.
8. Egon Kristiansen.
9. Brammer: Gudelige forsamlinger.
10. Brammer: Ungdomsliv.
11. Nygaard: Kristen Kold, s. 26 note 15.
12. Her citeret e. Kvolsgaard, s. 5.
13. Brøgger, s. 128.
14. Kvolsgaard s.9.
15. Kvolsgaard, s. 4.
16. Hey, s. 121 ff.
17. Brøgger, s. 121 ff.
18. C. P. Clausen, s. 7 ff.
19. Nedergaard, s. 229.
20. Austild, s. 22.
21. Begtrup, s. 12.
22. Brøgger, s. 121 ff.
23. Kristen Kolds levned, s. 77 ff.
24. Nygaard: Kristen Kold, 29.
25. Brøgger, s. 127 ff.
26. Nygaard: kristen Kold, s. 30 ff.
27. Brøgger, s. 124 ff.
28. Kolds levned, s. 78.
29. Nygaard: Kristen Kold, s. 33.
30. Sodbjerg, s. 278-82.
31. Nygaard, s. Kristen Kold, s. 33.
32. Kolds levned, s. 79.
33. Nygaard: Kristen Kold, s. 40.
34. Kilde til hele afsnittet er Nygaard: Kristen kold, s. 34-45.
35. Kolds levned, s. 78.
36. Brøgger, s. 128.
37. Nygaard: Kristen Kold, s. 43. Beretning af Snedstedpræsten K. Christens.
38. Citeret efter Engberg, s. 17 ff.
39. Kvolsgaard, s. 61. Nygaard: Algreen og Sørensen, s. 62.
40. Engberg, s. 60-61.
41. Frederik Benedikt Møller: En gammel præst fortæller, s. 17 ff.

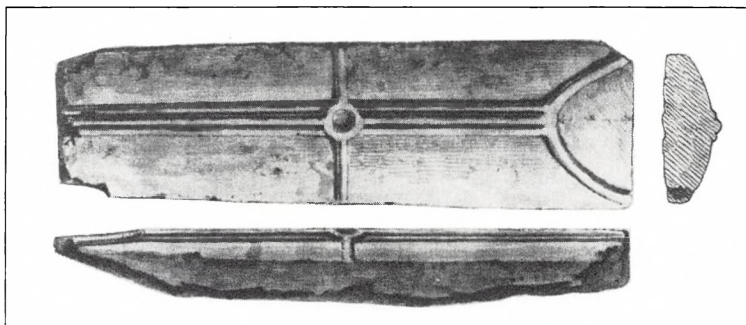
BENYTTET LITTERATUR:

1. Andreas Austild: Christen Kold (1928), cit. Austild.
2. Holger Begtrup: Christen Kold (1916), cit. Begtrup.
3. G. P. Brammer: Et par ord om gudelige forsamlinger udenfor kirken (1837), cit. Brammer: Gudelige forsamlinger.
4. G. P. Brammer: Ungdomsliv (1884), cit. Brammer, Ungdomsliv.
5. Aflærer og kirkesanger Christen Sørensen Brøggers optegnelser. Fra Himmerland og Kjær Herred, 6 (1927-29), cit. Brøgger.
6. Lærer C. P. Clausen, Østerhalne: Fra Himmerland og Kjær Herred, 14, 1945–46, cit. C. P. Clausen.
7. Hanne Engberg: Historien om Christen Kold (1985), cit. Engberg.
8. Alfred Hey: Christensen Møller (1891), cit. Hey.
9. Højskoleforstander Kristen Kolds levned fortalt af ham selv. For folkeoplysning (1870), cit. Kolds levned.
10. Egon Kristiansen: Snedsted Seminariums kirkelige og folkelige betydning for egnen. Historisk Årbog for Thy og Mors (1878), cit. Egon Kristiansen.
11. Frederik Benedikt Møller: En gammel præst fortæller (1953).
12. C. M. C. Kvolsgaard: Seminariet i Snedsted og Ranum (1898), cit. Kvolsgaard.
13. Ejnar N. Nedergaard: Af en gammel Thybodegns optegnelser. Historiske årbøger for Thisted Amt, 16 (1962–64), cit. Nedergaard.
14. Frederik Nygaard: Kristen Kold 1. (1895), cit. Nygaard, Kristen Kold.
15. Frederik Nygaard: P. K. Algreens og provst J. K. Sørensens levnedsløb (1883), cit. Nygaard, Algreen og Sørensen.
16. Pontoppidan-Thyssen: Vækkelsernes frembrud i Danmark i første halvdel af det 19. århundrede, 6, cit. Pontoppidan-Thyssen.
17. N. Sodborg: Else Henriksen. Historisk Årbog for Thisted Amt, 9, (1941-43), cit. Sodborg.

Romansk grav og billedsten på Kettrup Kirkegård

Af J. MØRK ANDERSEN, Klim.

Da Nationalmuseet i 1940 udgav sit bind XII af »Danmarks Kirker«, Thisted Amt, lå der endnu på en stenbunke på Kettrup Kirkegård i V. Han Herred en ligsten fra middelalderen som beskrevet i bogen. Samme ligsten var i 1880 blevet opmålt og tegnet af professor Magnus-Petersen, der var med på en såkaldt »antiquarisk« rejse for Nationalmuseet. På det tidspunkt lå stenen syd for kirken. Det var en romansk gravsten fra 1100-1200-tallet med let buet overflade, og omridset var svagt trapezformet, omkring 186 cm lang, 55 cm bred ved hovedenden og 48,5 cm bred ved fodenden. Som tegningen viser, var den udsmykket med rundstave hugget i lavt relief (basrelief), der ved stenens bredeste ende delte sig i en to-grenet buet gaffel symboliserende Golgathahøjen med kors. Stenen er i dag forsvundet og efterlyses hermed.

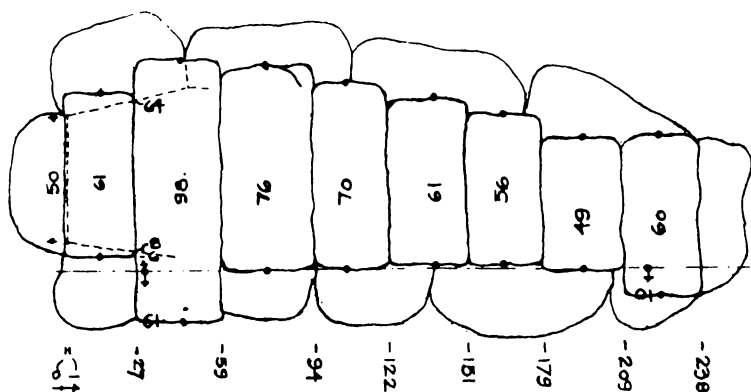
Den forsvundne romanske gravsten på Kettrup Kirkegård, tegnet af Magnus-Petersen.

Under nedlægningen af en varmeledning på Kettrup Kirkegård i 1966 fandtes ca. 15 meter nord for våbenhuset enstensat grav. Da man var klar over, at den var af betydelig ælde, blev den undersøgt, opmålt og beskrevet af Nationalmuseet ved Erik Skov. Graven, der var an-

bragt øst-vest, var sat i tilhugne granitkvadre, der var overdækket med aflange tilhugne overliggere. Den vestligste af disse blev løftet, så man kunne se ned i graven, hvori der fandtes et velbevaret og uforstyrret skelet af en velvoksen person. En nærmere undersøgelse af dette blev ikke foretaget, og efter fotografering blev graven igen lukket og tilkastet. En serie fotografier fra gravens undersøgelse er nu ophængt i våbenhuset.

Erik Skov daterer graven til romansk tid, og da kvadrene ikke bar spor af at have været anvendt før i en mur, antyder dette måske, at begravelsen har fundet sted under eller ret snart efter kirkens opførelse.

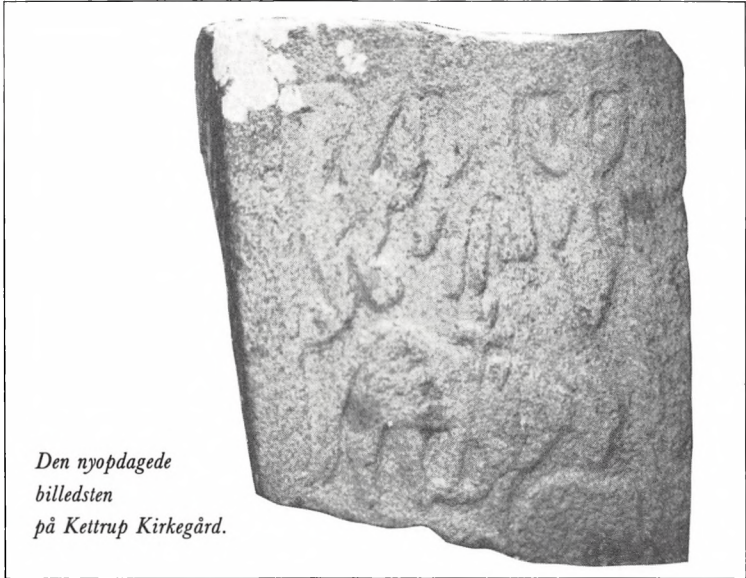
At der således på Kettrup Kirkegård fandtes både en romansk grav og en romansk ligsten berettiger os næppe til at antage, at den forsvundne ligsten oprindeligt har ligget over denne grav, men tanken kan ikke afvises.

Erik Skovs skitse af romansk grav med nummererede sten.

Pastor Rich. Christensen, Kettrup, henledte under et besøg på Kettrup Kirkegård min opmærksomhed på en »gravsten« anbragt på et gammelt familiegavsted ved det søndre kirkegårdsdige. Ved senere nærmere undersøgelse og fotografering viste stenen sig betydeligt mere interessant end først antaget. Det er en kvadersten af rødlig granit, og den måler 48 til 60 cm i højden, 50 cm i bredden og ca. 25 cm i dybden. Set forfra virker den omtrent kvadratisk, dog er den nederste afgrænsning skæv og mangler kantindramning, så denne kant er muligvis slået af. Det er en billedkvader til indmuring enten inde i eller udenpå kirken. Svage mørtelrester på siderne af stenen tyder da også på, at dette har været tilfældet. På forsiden af kvadren, der er plan, er

»billederne«, hugget i basrelief, nu ret utydelige. Ved god belysning på våd sten kan billederne dog tydes.

Der er fire figurer: En, der fylder den nederste halvdel og tre på den øverste halvdel. Hele billedet er indrammet af en 7-8 cm bred kant af samme højde som figurerne. Denne kant er kun afbrudt fornedet, måske slået af, måske for at give plads til benene af den nederste figur, som er et såkaldt »Gudslam«, et motiv hyppigt anvendt i middelalderen. Det kan henføres til Johannes Evangelium I,29, hvor Johannes Døberen siger: »Se, det Guds lam, der bærer verdens synd!«.

Gudslammet, »Agnus dei« også kaldet Kristuslammet eller Korslammet, er altså et symbol på Kristus. Det kendes blandt andet fra talrige afbildninger i sten fra romansk tid her i landet, traditionelt afbildet som et lam, (her dog mere lig en kalv), der med det løftede højre forben bærer den lange stang af et kors, som ses over ryggen. Ved nærmere eftersyn viser der sig på denne figur, hvilket er enestående, endnu et kors på lammets højre flanke, et såkaldt Skt. Georgskors meget lig et Malteserkors, måske en mindelse fra korstogstiden.

Motivmæssigt og kunstnerisk må denne billedsten henføres til den romanske tid (1100-1250 efter Kristus), og den passer da også fint ind i de romanske stenarbejder, som er rigt repræsenteret i Thy og Han

Herrederne. Motivet findes således på et tympanon, der oprindeligt har siddet som gavlfelt over syddøren på Tømmerby Kirke. Nu er det anbragt i østvæggen af koret på Lild Kirke. Også i Vesløs Kirke på Hannæs findes korslammet på et tympanon indsat over våbenhusdøren. Endvidere i Vestervig Kirke ligeledes som tympanon over en præstedør, i Gjøl Kirke på sydportalen og endelig i Bjergby Kirke i Vendsyssel.

Korslammet på tympanon i Lild Kirkes kor, oprindeligt anbragt over Tømmerby Kirkes syddør.

Over korslammet ses en hånd, der rækker ned fra oven. De fem fingre er tydeligt angivet med tommelen til venstre, det må formodes at det er en højre hånd, der altså er set fra håndfladen. Det er endnu et velkendt symbol, der også er meget anvendt i romansk tid: Guds hånd, der rækker fra himlen.

På hver side af Herrens hånd ses en figur, der måske er symbol, måske kun dekoration. Til højre ses en symmetrisk figur, firben-lignende eller måske en plante. Til venstre for hånden ses en asymmetrisk figur, der ikke umiddelbart ligner noget kendt motiv, og hvis nærmere tydning ligeledes er åben for fortolkning.

Guds hånd, symbolet på Herren, rækkes ned fra himlen. Motivet er langt fra så almindeligt brugt som gudslammet. Kun to afbildninger i sten er mig bekendt i Nordvestjylland. En indristet, glorieomkranset hånd findes på en kvadersten i Flade Kirke på Mors. Men først og fremmest den berømte »gravsten« i Tømmerby Kirke, hvor man ser en

arm med hånd, der holder en oblat eller lignende mellem tommel- og pegefinger, og hvor der ydermere på latin står skrevet, at det er »Gud Herrens højre«.

Grausten med Guds højre hånd. Stenen i Tømmerby Kirke er her set fra begge sider.

At finde symbolerne på både Faderen og Sønnen på den samme billedsten er så interessant, at man uvilkårligt blandt de andre to figurer spejder efter det tredje led i Treenigheden, nemlig duen, symbollet på Helligånden. Men selv uden denne detalje vil kvaderen utvivlsomt endnu en gang henlede opmærksomheden på Nordvestjyllands romanske stenkunst.

Billedkvadren er i dag så sløret i sine billeder, at en opmaling af figurerne ville være en gevinst, så meget mere som det må formodes, at billedsten, døbefonte og lignende også oprindeligt har været malet i klare farver for at skabe kontrast og dybde i billedet. En anbringelse af stenen under mere betryggende forhold for eksempel i våbenhuset ville ud over at skabe interesse for et stykke middelalderkunst bidrage væsentligt til billedkvadrens bevaring.

LITTERATUR:

Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder.

Danmarks Kirker, Thisted Amt.

Romanske Stenarbejder 1, 2 og 3. Forlaget Hikuin.

Der var fodkoldt på Sinai

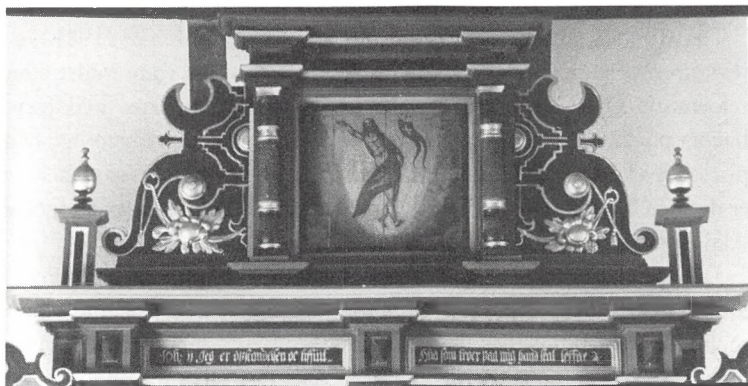
*Betragtninger i anledning af, at altertavlen i Tved Kirke
for 300 år siden blev forsynet
med sine billeder i den ældre, katolskprægede ramme*

AF METTE FASTRUP.

Der var fodkoldt på Sinai Bjerg, hvor Moses hentede lovens tavle. Den tanke må maleren have gjort sig, da han for tre hundrede år siden gav Tved Kirkes altertavle figurer og farve. Moses på den ene af altertavlens sidefløje er nemlig den eneste i persongalleriet, der har foddøj på.

Med lovens tavle i hænderne står Moses solidt på jorden med brune sko på fødderne — eller er det tykke, uldne sokker? Det har Viborg-maleren Chr. Pedersen-Lyngbye ikke gjort nærmere rede for. Her som i så mange andre bibelske sammenhænge må fantasien tages til hjælp.

Men eet er sikkert: Julen for 300 år siden var den første, menigheden

Billedet af Kristi himmelfart i altertavlens topfelt ser ældre ud end de øvrige motiver.

i Tved havde altertavlens billedfortælling for øje. Billedet blev malet i 1686. Det står tydeligt prentet i guld forneden på altertavlen – 16 under Jesus med jordklimpen og det spirende, kristne kors – 86 under Moses med tavle og den brune fodbeklædning.

300 år har sognebørnene haft dette billede for øje. Endnu længere har selve rammen i sin enkle, men pyntelige udformning været det, ansigterne har været vendt mod, mens skiftende præster har talt Guds ord fra den endnu ældre prædikestol.

Altertavlen, hvis billede altså fejrer sine 300 år i det 1986, der nu glider til ende, er muligvis næsten 100 år ældre end billederne. Også bag billedskærearbejdet sætter kilderne en bestemt person, tilføjet et forsigtigt måske: Tømmerby-snedkeren. Han har også sat sig spor i flere af Hanherredernes kirker.

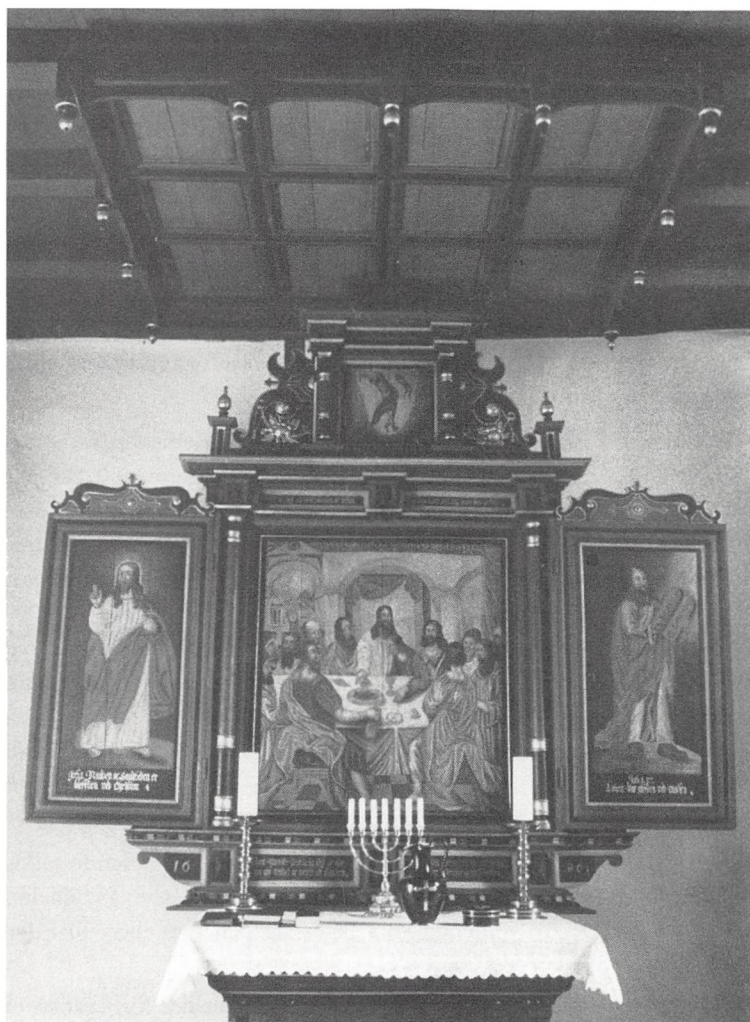
Altertavlen i Tved med midterbillede og to sidefløje har formentlig fra sin første tid været forsynet med udskårne figurer. Den har type-mæssige rødder tilbage til den katolske tid. Blev tavlen formet omkring år 1600, var reformationen da også en forholdsvis ny foreteelse, ikke mindst i Thy, der har ligget billedstormenes brændpunkter behageligt fjern.

Altertavlens mandeflok er blevet modtaget af andre malede personer på korets hvide væg, andre som har hørt til her en rum tid, da Tømmerby-snedkeren kom med sin altertavle, og da maleren fra Viborg ændrede helhedsindtrykket af kunstværket på kirkens fornemste plads. De, der var her, deltog i syndefaldets drama om slangens træskhed og menneskets svaghed. Eva er eneste kvinde blandt de malede. Hun tog et initiativ og slap så dårligt fra sin frugthøst.

Dette billede af syndefaldet blev afsløret, da Tved Kirke i 1981 blev restaureret. Sagkundskaben mente da, at det kunne være malet efter reformationen 1536, ligeså den hærdebrede Christoforus med Jesu-barnet på skulderen. Dette billede var anbragt på korvæggen lige bag præstens stol og tæt op ad altertavlen. Som de vejfarendes skytshelgen er denne Christoforus nu gået bort ad historiens lange veje og lader sig ikke restaurere.

Det var nok værd at vide, om disse billeder stadig var på væggen, da altertavlens personer kom til Tved for 300 år siden. En lille malet bort mellem nadverbilledets øverste kant og himmelfarten oven over lader ane et familieskab med den gobelinprægede bort under syndefaldet og Christoforus.

Det er 300 år siden, Tved Kirkes altertavle fik sine felter udfyldt med malerier. Tidligere har der formentlig været udskårne figurer i rammen, som menes at være fra omkring år 1600. I fløjen til højre står Moses med lovens tavle og sine store sko. De øvrige figurer på altertavlen er barfodede.

(Foto: Klaus Madsen).

Har der for maleren været mulighed for at skæve til vægmalerierne, da altertavlen fik sin første bemalede udformning eller måske ved en af de senere opmalinger. Dem har der nemlig også været nogle stykker af.

Sidefløjenes bagsider har også været bemalet. Den højre, set fra altertavlens bagside, bærer påskriften: »Bekostet af C. Dige 1847«. Han har klaret finanserne, mens der tilsyneladende har været to om det håndgribelige arbejde. Der står nemlig: »Opmalet 1847. J. C. Dreyer - C. Jensen«.

Desuden findes bagpå altertavlen den oplysning, at »Altertavle, prædikestol, krusifiks m.m. (er) istandsat under Nationalmuseet 1922 af Maler Harald Munk«. Det var syv år før, kirken i 1929 fik sin store istandsættelse ved arkitekt J. Foged. Senest stod Poul Hansen, Thisted, for påtrængende forbedringer og reparationer for fem år siden. Det var ved den lejlighed, i 1981, syndefaldet, Christoforus og den endnu ældre apostelfigur i skibet atter kom for en dag.

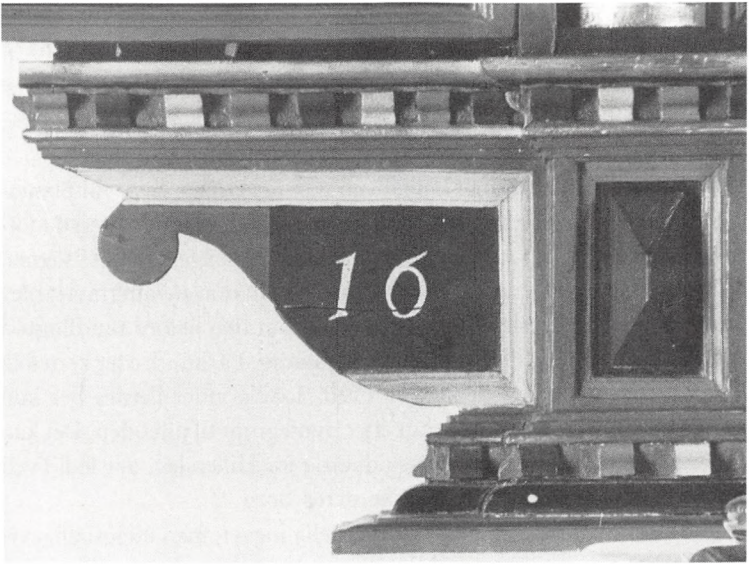
Tved Kirke fik sit alterbillede for 300 år siden. Helheden, farver og figurer har taget bolig på nethinden hos den, der gennem årene har befundet sig ansigt til ansigt med denne skæbnestund under den sidste nadver. Judas fylder meget i forgrunden, en bred skikkelse med en stor, bar fod stikkende ud under den løse klædning og pengeposen lige ved hånden.

Mændene omkring bordet er adspredte i trækkene, de ser hver sin vej. Kun et par stykker i flokken har blikket rettet mod Jesus. Sådan måtte det vel også have været i »den nat, han blev forrådt«. Der er små runde brød på bordet, kringler, et bæger og et fad med noget, der kan minde om fisk. Ikke ansats til smil på ansigterne. Det var der heller ingen grund til under dette historiens hidtil alvorligste topmøde.

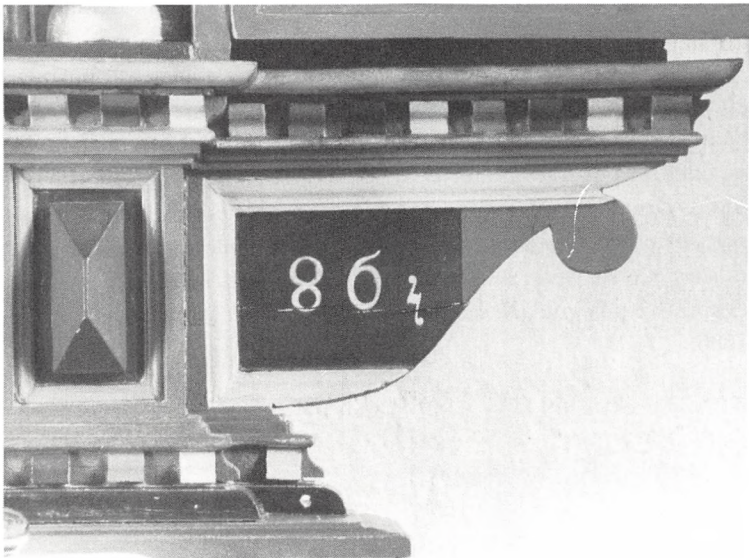
Men nat er det ikke. Besynderligt nok er der tilsyneladende sol og blå himmel over Golgatha, som skimtes gennem en hvælving i billedets venstre side. De tre ventende kors tager sig helt pyntelige ud i den belysning.

Himmelfarten i altertavlens topfelt forekommer lidt forblæst og er vanskelig at skelne på afstand. Kristus-skikkelsens klædning flagrer diskret foran ham, fødderne synes at spadserer fremad, opad, et korsbanner svæver i baggrunden.

Måske er dette billede ældre end de øvrige, måske er det kommet til et andet sted fra, måske malet af en anden hånd. Billedet er ikke så klart i farvetonen som de øvrige. Der er mere bevægelse over det end over de stift fikserede figurer i hovedfelt og på fløjene. Der er også noget med, at lyset omkring den himmelfarende Kristus er anderledes,

Første halvdel af et betydningsfyldt årstal.

Anden halvdel af et betydningsfyldt årstal. På altertavlen er årstallet 1686 delt på midten af både tekst og dekoration.

effekten frembragt med andre penselstrøg. Dette mysterium overlades hermed til fagfolket.

Hvem var det så, der sørgede for, at de udskårne figurer i felterne på Tved Kirkes altertavle blev skiftet ud med de malede motiver. Hvor kom de fra, og hvor gik de hen, når gudstjenesten var slut?

Måske boede de stadig i landsbyen vest for kirken, hvor nu plantagens træer har herredømmet. Måske havde sandflugten allerede fordrevet dem, så de havde været nødt til at flytte længere østpå i sognet. Vi ved, at der, kun knap 40 år før kirken fik sin malede altertavle, blev ført vidne på Hillerslev Snapsting netop om den »store sandflugt« i sognets nordvestlige del. Og sandet fæg stadig. I århundreder kom folk fra vest, når de skulle til kirke i Tved. I disse tider færdes her kun skovarbejdere og familier på jagt efter pyntegrønt til juletiden. Det kan – for tidens skyld – være tingsvidnerne fra Hillerslev, der lod Tved Kirke få sin nye altertavle, måske deres børn.

300 år er historisk set ikke så forfærdelig meget, men udgør alligevel et anseeligt skridt tilbage i tid. I 1686 var kristendommen stadig noget af en nyhed. To syvmileskridt mere af hver 300 års længde, og vi er tilbage i vikingetiden – og kan strejfe »den Harald, der gjorde danerne kristne«. Det er, hvad vi på disse kanter af verden i al beskedenhed kan præstere af tidsmålt kristendom.

Og vil vi i tanken være med den aften, »da brødet blev brudt«, mens korsene på Golgatha stadig stod nøgne, skal vi såmænd bare fortsætte endnu tre skridt tilbage ad vejen med 300 år mellem hver milepæl. Tal og tider er så mærkelige størrelser. Generationer har set på altertavlen i Tved. Dramaet er det samme, ansigternes alvor, Moses med de lune sko, solen over Golgatha. Sikke nu et held, at maleren for 300 år siden tidsfæstede sit værk, anbragte det på rette sted i historien med fire dekorative tal i guld. Vi glæder os ved udgangen af 1986 over årstallet 1686.

Nogle af klitterne i Thisted Amt

En historisk fremstilling af klitternes tilstand i Thisted Amt til vore dage – i 1898. Forfatteren er plantør ved Vester Thorup Klitplantage Jens Brüel, der fik sin beskrivelse udgivet i Thisted for 88 år siden. Vi låner et uddrag og starter i det daværende amts østlige del.

Vust Sogn

er måske det, som for øjeblikket har de største og mest vilde klitter i Thisted Amt. Det påstås, at Vust-boerne aldrig havde interesseret sig synderligt for klitternes dæmpning i deres sogn. I kommissionsforretningerne støder jeg også jævnlig på klager fra sandflugtskommissærerne over beboerne efterladenhed med at udføre de befalede klitarbejder. Så der er rimeligvis noget om snakken. Medens ellers klitterne i året 1680 fandtes i forholdsvis god beskaffenhed de fleste steder, ses det af nedennævnte forretning, at tilstanden var alt andet end lystelig i Vust Sogn. Der omtales, at sandet gør daglig skade og overløber markerne i Molbæk og Blegsted.

Kommissionsforretningen af 1680 skriver om Vust Sogn: »Vi fandt Molbæk og Blegsted, som fra vesten haver dagligen skade af sandet, som kommer fra havet og klitterne, og haver næsten ruineret alt deres eng og fædrift, og en del af agerjorden befandtes af sand overløben, så haver vi efter slig beskaffenhed befundet denne således at kunne taxeres: Ellisbøl 2 td., Molbæk 2 skp., Blegsted 3 td. 2 skp.«

Klitterne i Vust Sogn hvile næsten udelukkende på lerunderlag, af hvilken grund den sædvanlige lagdeling af jordbunden ikke her er så udpræget, idet sandet på sin vandring er blæst bort helt ned til leret. Klitterne hvile endvidere på et højdeplateau, ca. 50 fod over havet, med to fremspringende limstensformationer, de såkaldte Stenbjerg og Valbjerg, der hæver sig 130 fod over havfladen. Sognets vestgrænse dannes af Bulbjerg Trolldthing, hvilket sidste endelig hæver sig op til 190 fod over havet.

Det er store hindringer, sandet har haft her gennem sognet på sin videre vandring mod øst, først opad den stejle skrænt ved Bulbjerg, dernæst nedad den ligeså bratte skrænt ved Valbjerg. I læ af denne har der selvfølgelig aflejret sig en del klitter af uregelmæssig form, grundet på de svingninger, vinden her absolut må gøre. Her på Valbjerg er en klit, som i de sidste 40 år er vandret 600 alen mod øst, den længste sandvandring som det er lykkedes mig at kunne påvise i nutiden. Så meget mærkeligere er det, som denne klit på sin vej har mødt modstand i 2-3 alen høje klittjørn. Disse er helt overblæst med sand og bliver efterhånden som sandet blæser bort, atter blottede. Det ses, at sandet har beskyttet træerne godt, idet både bark og knopper er fuldstændig velbevarede.

Det store terræn mellem Bulbjerg og Valbjerg er en 50 fod høj, mod øst skrånende højslette, der for 50 år siden var meget fugtig, men efterhånden som klitterne er vandret over den, er den blevet mere og mere tør. Kun de nærmeste 200 alen vest for klitterne er endnu fugtige og klægagtige. Det synes således, som om det er sandet, der med sin vægt trykker vandet op til overfladen. I den forhen nævnte store lerslette findes hist og her rullestene, endog af temmelig betydelig størrelse.

Vust nævnes i Valdemars Jordebog som en ø, og deraf ses det, at der i sin tid må have været forbindelse mellem Vesterhavet og Limfjorden.

Lild Sogn

Den ældste beretning fra Lild Sogn stammer allerede fra året 1543 og findes i Rigsarkivet. Heri står: »Hr. Mourids Olsen fik kgl. brev til bønderne i Tømmerby, Lild, Vust, Thorup og Klim sogne. Han har berettet, at bønderne oprykker klitgræs til tag, hvormed landet fordærves, dersom nogen dermed findes, skal han straffes derfor«.

Med klitgræs menes rimeligvis klittag, som endnu i klitsognene bruges meget til tag på husene. Ordet »tag« er endnu almindelig i betydningen af tætemateriale; der tales om at »gøre tag«, hvorved forstås at tage det bedste af halmen fra til tækkebrug.

I 1573 omtales i Ny kgl. Samlinger: »Smærup 1 gård, 1 boel i Lild Sogn var til den 24. juli 1573, men ikke mere, er vel ødelagt af sandflugt«.

Samme år omtaler sognepræsten »en gård i Lild Sogn, som ikke eksisterer nu«.

Det må rimeligvis have været den samme gård i Smærup, som omtales i Ny kgl. Samlinger. Ellers skriver sognepræsten intet om sandflugt i sognet. Det er først i året 1625, at præsten mere udførligt giver os et billede af tilstanden i sognet. Præsten And. Petersen skriver herom: »Lild Sogn, annex til Tømmerby Sogn, ligger ude i klitten ved havsiden og har 3 byer, som kaldes Myrup, Nørklit og Bulbjerg, har i 32 år ingen korntiende givet for disse, de er næsten ganske fordærvet af sand. Og i samme sogn er endnu to små byer, som giver eftersom de kan avle til, byg 24 td., rug 3 td., sommetider mere, sommetider mindre. Dette sogn ligger for en åben sandflugt, og hvert år fordærves«.

1680 omtaler præsten, hr. Brum, at »Lild Sogn næsten del overalt af sandflugt er fordærvet«.

Det må altså nærmest have været i tidsrummet omkring 1590, at disse 3 byer, Myrup, Nørklit og Bulbjerg, er ødelagte, idet de i de sidste 32 år ikke have kunnet give nogen korntiende; men der er underforstået, at de har givet det før den tid. Der omtales, at der er endnu to byer, som kun giver, som de kunne avle til. Byerne nævnes ganske vist ikke ved navn, men det er rimeligvis Græsby og Glædeby, der menes, idet disse også ligger i klitsiden, men er altså endnu ikke ødelagt af sandflugten. Sandflugten raser altså med stor kraft i Lild Sogn i året 1625, og at tilstanden i 1680 ikke var synderlig bedre, fremgår af kommissionsforretningen, som herom skriver: »En del af marken, som er højtbeliggende, er fri for sandflugt. En del, som ligger henimod havet, dag efter dag fra klitten og havet sand modtager, og fordærves af sandflugt, formedelst vestlige og sydvestlige storme, som ødelægger deres marker og fædrift og dagligt tager fare for at ødes, og derfor har givet følgende tort: Agerbøl 5 skp., Koldkjær 3 td., Kråg 4 fjk., Glæde ganske øde, Myrup 4 skp., Nørklit 8 skp., Rotbøl 1 td., Djernes 3 td.«.

Den omtalte højtbeliggende del af marken må vel være de på selve Bjerget beliggende jorder, da det øvrige sogn er lavt beliggende. Den omstændighed, at de forholdsvis østlig beliggende Rotbøl og Djernes har fået afslag i hartkorn, tyder også på, at sandet alt da har nået hen til foden af Bjerget bakkens vestside, hvor det er standset af en række fra Rotbøl til Oddersbøl gående søer. Den nu forholdsvis store sø Strandkjær, beliggende i nærheden af den nuværende redningsstation, må i ældre tid ikke have været vandfyldt om sommeren, da klitterne er gået tværs over den.

(FORTSÆTTES).

Museet for Thy og V. Han Herred

Arkæologiske undersøgelser

Som omtalt i Historisk Samfunds årbog for 1985 har museet i Skjoldborg sogn undersøgt et ødelagt dyssekammer i en overpløjet langdysse beliggende ved gården Møgelvang. Under arbejdet på stedet lagde udgraverne mærke til opløjede sten og kalkstensplader i sydenden af langdysse godt 40 meter fra det afdækkede kammer. Stenene viste, at der måtte findes rester af endnu et dyssekammer i højen.

Dette blev undersøgt i foråret 1986 og viste sig at rumme gode fund til trods for, at det var stærkt ødelagt – alle større sten var fjernede i forrige århundrede, og på et tidspunkt havde en ræv tilsyneladende haft hule i kammeret. Alligevel fandtes skeletrester og kranier af mindst tre personer samt over 100 ravperler. Et lille, fint ornamenteret lerkar (fig. 1) viste, at gravkammeret har været benyttet for lidt over 5.000 år siden – i begyndelsen af yngre stenalder.

Fig. 1. Lerkar fra dyssetomt ved Møgelvang, Skjoldborg Sogn under frigravning. (Foto: Jens-Henrik Bech).

Fig. 2. Mandsgrav med stridsøkse fra Faddersbøl, Hundborg Sogn. (Foto: Jens-Henrik Bech).

Lidt yngre er en mandsgrav fra omkring år 2.500 før Kristi fødsel, der blev afdækket i forbindelse med en udgravning ved Faddersbøl i Hundborg sogn, som museet foretog i efteråret 1985. Aftegninger i jorden viste, at den døde var blevet gravlagt i plankekiste liggende på højre side med optrukne ben og hovedet imod vest. Foran ansigtet lå hans stridsøkse (fig. 2) og ved bæltstedet en flække. Herudover fandtes kun to ravperler i graven. Mandsgraven fra Faddersbøl blev fundet ved en efterundersøgelse på det sted, hvor museet to år tidligere havde undersøgt et gravanlæg bestående af et dødehus og stendyngegrave. Som mandsgraven tilhører de også yngre stenalder, men er et par hundrede år ældre end denne.

På en mark tilhørende landpost Sven Bertelsen i Frøstrup udgravede museet i det tidligere forår 1986 endnu en af de mange thylandske stenkister fra bronzealderen. Kisten har, som det sædvanligvis er tilfældet med fund af denne art, ligget i en nu sløjfet gravhøj.

Den rige kvindegrav, som museet udgravede i Frøstrup i 1985 og som er nærmere omtalt i Historisk Samfunds årbog fra samme år, blev fundet under lignende forhold og viste, at selv stærkt afgravede og udpløjede høje kan rumme gode fund. Desværre holdt dette ikke stik

med den nye stenkiste fra Frøstrup. Dækstenene over kisten var nemlig fjernede og det indre plyndret, således at det kun er gravens udformning, som med rimelig sikkerhed daterer fundet til perioden 1.200-1.000 f. Kr.

Som led i museets almindelige arkæologiske arbejde er der endvidere foretaget mindre prøvegravninger ved Vandhøjvej i Snedsted og Rønnebærvænget i Koldby fra ældre jernalder omkring Kristi fødsel. Da begge områder i nær fremtid vil blive bebygget, fortsættes udgravningerne.

Gennem nye udgravninger i en have på Bakkevej i Sjørring er gjort en række spændende fund, som går tilbage til slutningen af vikingetiden. Blandt fundene kan nævnes en nøgle af jern, små hvæssesten af skiffer til at hænge i bæltet (fig. 3), skår af fedtstenskar, importeret fra Norge, samt talrige lerkarskår. Genstandene fandtes i et kulturlag, der er afsat i forbindelse med en bebyggelse i 1.000-tallet e. Kr. Fundstedet ligger kun ca. 150 m fra Sjørring Volde, men om nogen samtidighed mellem dette imponerende forsvarsanlæg og fundene på Bakkevej er der næppe tale. Snarere kan man måske opfatte den

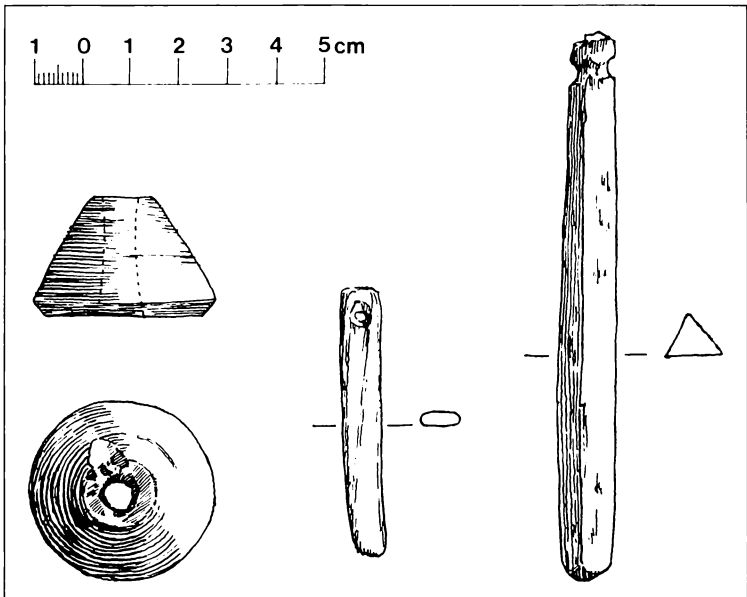

Fig. 3. Hvässesten af skiffer og tenvægt af ler fra vikingetids begyndelse i Sjørring. Per Kohrtz Andersen del.

vikingetidige bebyggelse som forgængerer til den stormandsgård, hvortil voldstedet hørte.

Endnu ved vi ikke, hvor stort et område vikingetidslagene i Sjørring dækker, men ved hjælp af boringer forskellige steder i byen vil dette spørgsmål kunne afklares, således at man bedre vil vide, hvor man kan forvente at støde på nye fund, når der i fremtiden foretages jordarbejder i Sjørring.

Et gravfund fra Sperring vender tilbage til Thy

Fra Antikvarisk Samling i Ribe har museet modtaget en række oldsager, som er blevet opkøbt i Nordvestjylland først i dette århundrede. Om genstandene foreligger sædvanligvis kun oplyst, at de er fundet indenfor området Thy, Thyholm, Mors. Det var derfor helt uventet, at det viste sig muligt at knytte et bestemt fund til en bestemt gravhøj i Thy.

Om et bronzesværd og en tilhørende spiralornamenteret fæsteknap (fig. 4) samt bæltekrog, der dateres til omkring 1.200 f. Kr., forelå i papirerne fra Ribe oplysninger om, at fundene stammede fra »Sperring pr. Sjørring, Thy« og var indgået til den Antikvariske Samling i Ribe i perioden 1901-1902. Til trods for, at oplysningen om findestedet er noget upræcis, så viste den sig, da den på museet blev kombineret med oplysninger fra Nationalmuseets register over oldtidsminderne i Sjørring sogn, at være værdifuld nok. Under Nationalmuseets berejsning af Sjørring sogn i 1912, blev der nemlig i forbindelse med en bestemt gravhøj ved sydvestenden af den udtørrede Sperring Sø noteret, at der

Fig. 4. Spiralornamenteret fæsteknap til bronzesværd fra Sperring. (Foto: Per Kohrtz Andersen).

heri for nogle år siden fandtes »2 sværd af bronze, det ene solgt for 50 kr. til museet i Ribe, fundet i en mandslang, stensat kiste«. Der kan næppe være tvivl om, at det bronzesværd, Thisted Museum nu har modtaget, er det ene af de to sværd fra højen.

En trækølle fra yngre stenalder

Fra Anders Kobberø, Gettrup, har museet modtaget en trækølle, der i 1974 blev fundet under grus- og ralgravning ved Sindrup Vejle. Da giveren kunne fortælle, at køllen var fundet i 2-3 meters dybde, måtte der være tale om et oldtidsfund, hvorfor en prøve af træet blev sendt til kulstof-14 analyse på Nationalmuseet. Herfra har museet modtaget meddelelse om, at køllen stammer fra yngre jernalder kort tid før vikingetiden begyndelse omkring år 800 e. Kr. Køllen er meget enkelt udformet, 60 cm lang og med cylindrisk hoved, som er skarpt afsat fra skaftet. Der er tydeligvis tale om et arbejdsredskab, der har kunnet finde anvendelse i flere forskellige sammenhænge som tøjrkølle eller som slagværktøj ved træbearbejdning. Fundet er interessant, da det er yderst sjældent, at redskaber af denne art er bevaret fra oldtiden til i dag.

Nyere tid

Også inden for nyere tid foretages der undersøgelser og opmålinger.

Undersøgelsen af landbygninger i Thy og Vester Han Herred, der blev påbegyndt under jobskabelsesordningen i 1985, er genoptaget i forsommeren 1986. Arbejdet vil være afsluttet med udgangen af 1986. Museets nyere huse har atter i år illustreret den bredde i både emner og perioder, som vi gerne vil have i samlingerne.

Fra Svankjær er der kommet en cementstensmaskine. Det var med maskiner af denne type, de fleste sten til de nye huse i Lyngby blev tildannet.

Det industrielle gennembrud belyses med tre små støbejernsvinduer, der stammer fra en nu nedrevet landbrugsejendom i Klustrup, Hjardemål sogn. Bygningen var opført ca. 1850-1860.

Perioden i dansk landbrugshistorie, hvor malkekvæget fik overvældende betydning, belyses af to diplomer for smørprøver, som tildeltes fhv. mejeribestyrer Steffen Kjær Steffensen, Sjørring.

I årets løb er modtaget mange arbejdsredskaber fra både landbrug og håndværk, reklameskilte fra gamle købmandsforretninger, tre hus-

holdningskrukker fra Thisted Lervarefabrik og en større samling husgeråd fra 1920'erne.

Ældre tiders belysningsforhold genkaldes af en lille kiste, der i mange år har stået på stuehusloftet på en gård i Sønderhå. Den viste sig at indeholde talg og rester af tællelys fra forrige århundredes lysesøbning foruden pindene til fremstilling af tællelysene.

Et krus af glaseret lertøj fortæller sin egen tydelige historie om ældre tiders omsorg også for de dagligdags brugsting. Kruset er ganske anonymt, det afslører intet om sin fremstiller, som givetvis har været en landsbypottemager. Men ved sine mange reparationer og klinkninger beretter det et lille stykke hverdagshistorie om nøjsomhed og påpasselighed.

Fra villaen »Hvidholt« i Thisted har museet modtaget en sofa, der har tilhørt husets tidligere ejer, dyrlæge Knakkegaard, og måske også dets bygherre, konsul Andersen, der lod »Hvidholt« opføre i 1902.

Et møbel, som de fleste familier har kendt til, er den »høje barnesol«, som sammenklappet kan anvendes som legebord. En sådan, der stammer fra ca. 1940 og har været i brug til 1982, er nu skænket til museet.

Fra boet efter Peder Konge Frost, Klitmøller, er modtaget en række genstande og fotos, der både belyser tilværelsen i fiskerlejet og livet som sømand.

Et andet vidnesbyrd om thyboens tradition for at sejle på verdenshavene er to engelske fajanceskåle, der ca. 1860 hjembragtes til Agger fra De vestindiske Øer. Sådanne skåle med påtrykte billeder og vers var meget populære i sidste halvdel af 1800-tallet.

Som tidligere år har der også været en pæn tilgang af gamle tekstiler.

De personalhistoriske og topografiske samlinger er blandt andet suppleret med en skitse til portræt af provst P. N. F. Fibiger, malet 1924 af Minna Ruge, og et maleri af Rosholm Præstegård i Haring Sogn, malet ca. 1920 af E. Jespersen.

Særudstillinger og anden formidling

Året har rent formidlingsmæssigt stået i dukkernes tegn. Det startede med, at vi fik tilknyttet en kunstner som langtidsledig og dermed fik mulighed for at etablere et dukketeater i museets skolestue. Formålet var at bidrage til at gøre museet til et rart sted at komme for børnene. Der er også mulighed for at formidle historisk viden gennem dialogen

og de historiske klædedragter. På det grundlag er der skabt en serie stangdukker, der i påklædning strækker sig fra bronzealderen til nutiden.

Dukketeateret havde premiere i efterårsferien 1985, hvor der til lejligheden blev opført stykket »Emma og Ingeborg«. Det forsøges at præsentere alle dukkerne i et og samme stykke med færdiglavet lyd-bånd og to dukkeførere. Senere er det tanken at udvikle mindre stykker, som kan bruges i undervisningen i skolestuen, hvor dukketeatret hurtigt kan etableres ved at trække gardiner ud i rummet som kulisser.

I efterårsferien optrådte dukkerne offentligt, og i de næste to måneder var der mulighed for skoleklasser og børnehaver at bestille tid ved to ugentlige forestillinger. Mange benyttede sig af tilbuddet, og der måtte endda afholdes ekstra forestillinger.

I ugen op til jul var enkelte af dukkerne igen i sving, idet der blev spillet et rigtigt julespil om nissernes historie. For at det kunne realiseres med kort varsel, er vi Hans Ove Svalgaard en tak skyldig. Søndag før jul var der offentlig forestilling, og der blev »hygget« på museet med folkedans og småkager.

Stangdukkerne blev i foråret 1986 afløst af de noget mindre filmdukker, som har optrådt i Jørgen Vestergaards velkendte dukkefilm. Der blev etableret en særudstilling om »Filmmagerens værksted«, hvor man foruden dukkerne også kunne se kulisser og andet fra tre af Jørgen Vestergaards film.

Udstillingen er blevet museets største succes ind til dato, og vi har måttet forlænge udstillingsperioden sommerferien over. I tilknytning til udstillingen har det for skoler og børnehaver været muligt at se én af filmene i skolestuen. Denne kombination af udstilling og film har været et tilløbsstykke, idet noget over 2.000 børn har været på besøg fra åbningen i marts og indtil sommerferien. Dette er kun muligt med kustoder, der kan tage sig af andet end lige billetsalg.

Museet arrangerede i forbindelse med Kreditforeningen Danmarks indvielse af Den gamle Toldbod en udstilling om det gamle Thisted. Udstillingen var velbesøgt og blev senere vist på museet. Her udover har der været en særudstilling om lægeplanter produceret af Gram Museum. I Hanstholm er der arrangeret en særudstilling af svenskeren Brunanders billeder, der alle har motiver fra Hanstholm Kommune. Billederne er malet i 1920-erne og 30-erne.

Der har som tidligere år været arrangeret foredrag, og museet har været ude at vise film for pensionister, har tilrettelagt ekskursioner og bidraget ved afholdelse af emneuger på en række skoler. Der har også været tid til at udgive bogen »Vild«, en række fortællinger om Thy's oldtid. Ligeledes er der indledt et samarbejde med Skjern Museum om udgivelse af et jernalderspil.

I perioden 5. til 20. april har museet sammen med andre institutioner og foreninger afviklet forskellige »flygtningenaktiviteter« i forbindelse med en del indvandreres ankomst til Thy. Det var ikke uden besværligheder at koordinere de mange aktiviteter, men lærerrikt har det været.

Jette Kjær.

Egnshistorisk Forening for Sydthy

Der har været forskellige aktiviteter i året, der gik. I november måned deltog foreningen i en lokalhistorisk uge, arrangeret af den daværende Naturhøjskole i Morup Mølle. Udgivelsen af årbog 1985 fandt sted ved en festaften i samme uge på højskolen. Ved samme lejlighed viste Uffe Larsen en lysbilledserie om Sydthys kirker.

Ved generalforsamlingen i februar måned i Bedsted var Thisted Museum repræsenteret ved J. H. Bech, Anne Louise Olsen, Per Kohrtz Andersen og Hanne Mathiesen. Der kom virkelig mange fine og sjældne ting frem ved arrangementet: Tøm Kommodeskuffen.

Sommeraftenturen den 19. juni gik i år til Skibstedgård, hvor gæsterne meget gæstfrit blev vist rundt overalt på den over 200 år gamle gård af værtsparret Karen og Holger Eriksen. Alt ude som inde var holdt i en perfekt orden. En tur rundt i markerne var en oplevelse for deltagerne. Turen bød på synet af fine afgrøder til de historiske kløfter fra istiden grænsende op til oldtidskirkegårdenes mange gravhøje. Der sluttedes med den medbragte kaffekurv i haven ved strandbrednen, hvor der fortaltes træk af gårdens historie.

I foråret deltog foreningen i et arrangement om teglværkernes historie på Hurup Missionshotel. Det foregik i samarbejde med Egnshistorisk Arkiv og Projekt Landboliv for Viborg Amt.

Elly Mardal,
Burhøjgårdvej 2,
Boddum, Hurup.

Sydthy Egnshistoriske Arkiv

Registeringsarbejdet på arkivet skrider nu godt frem med en langtidsledig, der er ansat som medhjælp for arkivlederen. Der er efterhånden en god oversigt over samtlige arkivalier, hvoraf der stadig kommer mange nye forenings- og erhvervsprotokoller.

Der modtages også stadig mange billeder og andre skriftlige materialer fra såvel private som dødsboer.

Ved den store sommerudstilling, som lokale kunstnere i samarbejde med arkivet hvert år arrangerer, har der i år været en udstilling om teglværker, skolebilleder, kirker og en del billeder af ukendt oprindelse samt billeder fra Agger sogn. Det har været en stor glæde, at de knap 3.000 gæster har kunnet give gode oplysninger om mange af de ophængte billeder.

Snart vil samtlige 18 sognes kirkebøger være at finde på hylderne helt op til 1891.

Blandt andre nyerehvervelser, som nu findes på biblioteket i Hurup, er realregistre til de skøde- og pantprotokoller, der er på arkivet (1859-1927). Ligeledes findes der nu også en hel del af Thisted Amtstidendes aviser på film, som løbende indkøbes, og kan ses i bibliotekets filmrækkeapparat i åbningstiden.

I øvrigt henvises til fortegnelsen over arkivalier på arkivet i Historisk Årbog 1985.

Elly Mardal,

Burhøjgårdsvej 2,

Boddum, Hurup.

Tage Thure,

Præstegårdsvænget 4,

Bedsted.

Egnshistorisk Arkiv for Thyholm og Jegindø

I perioden siden november 1985 er en stadig strøm af gaver kommet til arkivet.

Forhenværende indenrigsminister H. C. Toft, Bjørndalgård, har foræret en spændende beretning fra besættelsestiden. Den periode er yderst vigtig at få belyst for dem, der var aktive i modstandskampen.

Fra fru Anna Skalshøj, Uglev, har vi fået flere bøger, blandt andet Indre Missions historie. Der er kommet en del papirer fra Odby

Vandværk, Uglev Elektricitetsværk samt materiale om Helleris Mølle fra fru Anna Ahlstrøm, København.

En del billeder har vi også fået, men arkivet har også lånt en del til kopiering.

Den største gave er fra fru Agnes Nygart Carlsen, Børkop. Det er en stor samling effekter fra hendes fars virke som landstingsmand for Venstre i Thisted Amt i perioden omkring 1900-1925. Afdøde landstingsmand Nygart boede i Nygård i udkanten af Hvidbjerg. Med gaven var også mange utroligt fine billeder samt et spændende familiealbum.

Erling Vester Jakobsen, Malling, har venligst tilsendt arkivet bogen »Tagård-familien i 12 generationer«.

Det var først indtægtsiden, men udgiftssiden er også væsentlig af få med. I efteråret 1985 indkøbte arkivet ti mikrofilm med folketællingslister. Dertil kom køb af ti mikrofilm i 1986 af skøde- og panteprotokoller. Så vi håber, at det må friste til flittig brug af fremviseren. Status over indtægter og udgifter viser, der er sket mange ting.

Af særlig glæde er, at nogle af arkivets gamle billeder er blevet benyttet til postkort, der markerer Hvidbjerg Borger- og Håndværkerforenings 100 års jubilæum.

Afslutningsvis skal det også med, at der har været en del mundtlige og skriftlige henvendelser.

*Anna Lise Rasmussen,
Egnehistorisk Arkiv,
Østergade, 7790 Hvidbjerg.*

Egnehistorisk Forening for Thyholm og Jegindø

Advents- og julemødet afholdtes 5. december 1985 på Tambohus Kro, hvor cand. theol. Leo Højbjerg, Skyum, fortalte om »Mennesker i krise«.

Leo Højbjerg indledte med at sige, at der er et fællestræk for alle kategorier af mennesker, der på den ene eller anden måde er i knibe: Følelsen af værdiløshed, en rokket selvtillid og et psykisk nedbrudt sind – alt sammen meget værre end et brækket ben.

Den 7. februar 1986 havde Egnehistorisk Forening besøg af arkivar Anna Louise Alstrøm, København. Anna Louise Alstrøm, som er født

på Thyholm, fortalte interessant og engageret om en bestemt tyvebande, som »huserede« på Thyholm i sidste halvdel af det 18. århundrede.

Generalforsamlingen afholdtes den 6. maj 1986. Pastor Mundbjerg, som har været formand for bestyrelsen siden foreningens start i 1974, ønskede ikke at fortsætte. Ved et senere bestyrelsesmøde valgtes foreningens kasserer, Anna Fomsgaard, til ny formand.

Efter generalforsamlingen fortalte arkivar Bent Holm, Holstebro, om sit lokalhistoriske arbejde, ligesom han underviste i brug af lokalarkivet.

Udflugten gik til Mors med stop ved Blidstrup Kirke, hvor pastor Mundbjerg fortalte om kirkens historie. Ligeledes besøgte man Blidstrup Ungdomsskole. Videre gik turen til Hanklit, Skarregård og Feggeklit.

Den lokale aftenur var henlagt til Hvidbjerg Præstegård, hvor pastor Mundbjerg fremviste og fortalte om sine mange rariteter. Bagefter gennemgik pastor Mundbjerg sine otte oldeforældres liv og færden og udtalte til sidst, at enhver ved ihærdigt arbejde kan finde frem til sine forfædres livsforløb.

Foreningens medlemstal ligger nogenlunde konstant på ca. 320. Det kan oplyses, at tilslutningen til foreningens arrangementer er rimelig god – i nogle tilfælde endog særdeles god.

Agnes Andersen,
Nørregade 1,
Hvidbjerg.

Hanstholm Lokalhistoriske Arkiv

Igen er et travlt år gået. Der er indkommet ikke så lidt. Særlig har vi fået mange billeder om fæstningsværkerne. Denne gang har vi fået fra Silkeborg, hvor Ernst Christoffersen har arbejdet meget med historiske film og billedarkiv. Han døde for et par år siden, men så tilbød hans kone os en mængde billeder, som vi ikke havde. Vi fik mange fra Norge, hvor et tilsvarende anlæg blev bygget. Det ligger syd for Kristiansand og hedder Møvik. Det skulle sammen med det i Hanstholm byggede forhindre sejlads gennem Skagerrak.

Det norske er ikke så nedbrudt som Hansted-fortet, så flere er rejst til Norge for at se det.

Endvidere har vi suppleret op med lægdsrullekopier. Kirkebogskopier har vi til 1892. Disse og skifte- og fæsteprotokoller fra godserne

Nørtorp og Kjølbjerg går godt, navnlig til lånere fra Thisted og Vesløs. Desuden har vi fået optaget lydbånd, 11 i alt, så ældres oplevelse fra barndommen og op til vore dage nu findes på bånd.

Hans Hansen,
Anemonevænget 2 A,
Hanstholm.

Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs

Foreningens arbejde bærer desværre stadig præg af, at vores lokale arkiv ikke har noget fast tilholdssted. Ifølge den kommunale planlægning bliver der i 1990 mulighed for at få hysly i folkebiblioteket i Vesløs.

Trods disse genvordigheder fungerer det lokalhistoriske arbejde nogenlunde. Vi får jævnligt henvendelser fra Hannæs-boere, der har bopæl andre steder. Nogle kommer med bidrag til arkivet, andre søger oplysninger.

Vi har indledt et samarbejde med foreningen i Tømmerby-Lild med henblik på fælles arrangementer og udveksling af arkivmateriale. Trods kommunegrænser hører vi jo sammen geografisk, historisk og folkeligt.

Niels Johansen,
Sdr. Øsløvej 12,
7742 Vesløs.

Thisted lokalhistoriske Arkiv

Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune er en afdeling af Thisted Bibliotek. Arkivet har lokaler i J.P. Jacobsens Hus på J.P. Jacobsens Plads.

Det daglige arbejde består af indsamling, opbevaring og formidling af historisk materiale fra Thisted Kommune. Åbningstid: Mandag-torsdag 13.30-17.00. Tlf. nr. 07 92 23 99, lokal 22.

Medarbejdere: Bibliotekar Birgit Høyrup, kontorassistent Aase Hyldgaard og arkivar Orla Poulsen.

Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune står altid til rådighed for privatpersoner, foreninger og institutioner, der måtte ønske lokalhistoriske oplysninger.

Orla Poulsen

16 ture med Historisk Samfund

Hvornår var det nu, vi var på Tandrup, på Nørhågård, på Hindsels?

Spørgsmålene lyder, når Historisk Samfunds medlemmer mødes på den årlige søndagstur.

De historiske søndagsture blev genoptaget i 1971 efter en pause på grund af svigtende tilslutning. Tidligere gennemførtes turene i samarbejde med Turistforeningen i Thisted, senere i samarbejde med Museet for Thy og Vester Han Herred.

1971: Turen gik til Lundehøj og Søndbjerg Kirke. Kaffe på Tambohus Kro.

1972: Skjoldborgs Hus i Øsløs, forældrenes grave i Øsløs. Kaffe i Fæggesund og besøg i Ejerslev Kirke.

1973: Vestervig Kirke, besøg på Lyngholm. Kaffe i Morup Mølle. Besøg på Tandrup.

1974: Thisted Kirke. Kaffe på Hotel Royal. Byvandring og besøg på museet. Thisted Købstad 450 år.

1975: Sjørring Kirke. Kaffe på Sjørring-Vold. Besøg på Nørhågård.

1976: Outrup Kirke på Mors. Kaffe på Sallingsund Færgekro. Besøg på Morslands historiske Museum.

1977: Villerslev Kirke. Kaffe på Tinghuskroen i Vestervig. Besøg på Tinghuset.

1978: Øland Kirke. Kaffe på Øland Kro. Besøg på herregården Kokkedal.

1979: Hanstholm. Museet ved fyret. Kaffe på Hotel Hanstholm. Besøg ved kanonstillingerne.

1980: Hvidbjerg Kirke, Thyholm. Kaffe på Tømmergården i Hvidbjerg. Besøg på Hindsels.

1981: Løgstør. Besøg på Limfjordsmuseet. Kaffe på Hotel du Nord. Besøg på Bratskov i Brovst.

1982: Herregården Hessel ved Lovns Bredning. Kaffe på Marina i Hvalpsund.

1983: Rundgang på Ørslevkloster. Kaffe på Lundø.

1984: Fur. Besøg på museet. Tur på øen. Kaffe på Færgekroen.

1985: Besøg på herregården Nr. Vosborg. Kaffe samme sted.

1986: Spøttrup. Rundgang i borgen, urtehaven og rosenhaven. Kaffe i restauranten ved borgen.

Jenle er foreslået som mål for den næste historiske søndagstur. Derefter er det måske en ide igen at tage på ture i Thy.

Jørgen Miltersen

Til medlemmerne

I Historisk Årbog 1985 bebudede formanden, advokat H. A. Lund-Sørensen, Vestervig, at han ville trække sig tilbage efter at have været formand for bestyrelsen siden 1971.

Denne beslutning fastholdt Lund-Sørensen, da Historisk Samfund for Thisted Amt tirsdag den 17. juni holdt generalforsamling på Hotel Merci i Thisted.

Ikke blot formanden trak sig tilbage. Foreningens kasserer siden 1967, Chr. Jensen, mente, at han kunne tillade sig at holde op, da han forlængst havde passeret de 90.

Næstformanden takkede dem begge for den store indsats, de havde gjort for Historisk Samfund gennem de mange år.

H. A. Lund-Sørensen kom i bestyrelsen i 1961 efter sygehuslæge E. Toft, Vestervig, og blev formand i 1971 efter skoleinspektør H. A. Riis-Olesen, Vestervig.

Chr. Jensen overtog kassererposten efter redaktør J. J. Lustrup.

Til bestyrelsen nyvalgte generalforsamlingen kommunalrådsmed-

lem Ingrid Vang, Hurup, cand. phil. Frank Weber, gift med Thisted
sidst ansatte præst, Gitte Ishøy, og redaktør Mette Fastrup, Thisted
Dagblad, Hanstholm, og redaktør af Historisk Årbog for Thy, Mors og
V. Han Herred.

Bestyrelsen valgte på det konstituerende møde 1. juli den hidtidige
næstformand til formand. Ny næstformand blev Ingrid Vang. Muse-
umsleder, mag. art. Jette Kjær overtog kassererposten, og Frank
Weber valgtes til sekretær.

Den ny bestyrelse har koncentreret sig om at få færdiggjort den
opgave, der har stået på programmet siden 1980: udgivelsen af et
register til årbøgerne 1906 - 1982.

Det store arbejde med at gennemgå alle årbøgerne og registrere de
enkelte artikler har bibliotekar Alice Haller Nielsen udført. Hun afslut-
tede sit arbejde i efteråret 1986, og registret ventes fra trykkeriet senest
1. april 1987.

Det er et meget værdifuldt arbejde, som dermed er udført. Registret
er ordnet efter bibliotekernes decimalklassesystem, og der er mange
opslagsmuligheder. Registret vil være en stor hjælp for enhver, der er
historisk interesseret.

Alle medlemmer af Historisk Samfund fik i oktober tilbud om at
bestille registerbindet til en favørpris på 75 kr. Andre må betale 100 kr.

Forhåbentlig vil alle vore medlemmer benytte sig af dette tilbud, så
det bliver muligt at klare opgaven økonomisk. Det vil være i både den
tidligere og den nuværende kasserers ånd at undgå, at vi stifter for stor
gæld!

I øvrigt vil bestyrelsen igen indbyde til et fælles møde for alle arkiver
og lokalhistoriske foreninger inden for vort område. Dette møde tænkes
holdt på Vildsund Strand til foråret.

Med venlig hilsen

Jørgen Møllersen
formand.

Regnskab for Historisk Samfund for Thisted Amt

1. april 1985 - 31. marts 1986

Beholdning fra forrige år		20.098,72	
INDTÆGT:			
Indg. kontingent: 935 medlemmer á 50,00 kr.	46.750,00		
Indg. kontingentrestancer	850,00		
Salg af årbøger	1.905,00		
Bidrag fra Thisted Kommune	688,53		
Bidrag fra Viborg Amtskommune	1.600,00		
Tilskud til registret	5.000,00		
Tilskud fra tipsmidlerne	5.600,00		
Indvundne renter	464,15	62,857,68	
			82.956,40
UDGIFT:			
Trykning af årbogen	41.963,10		
Tryksager	768,75		
Forfatterhonorarer	3.212,00		
Udgifter ved udsendelse	1.000,00		
Regnskabsmæssig medhjælp	300,00		
Sammenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger	1.880,00		
Annoncer, udflugt, møder m.v.	619,19		
Porto, telefon m.v.	5.601,50		
Udgifter ved udarbejdelse af register	1.811,00	57.155,54	
			25.800,86
Forudbetalt fra Viborg Amtskommune for 1986		800,00	
Beholdning			26.600,86
Indlånsbøger	15.978,87		
Girokonto	650,03		
Checkkonto	9.971,96		
			26.600,86
STATUS:			
		Aktiver	Passiver
Beholdning af gamle årbøger	2.600,00		
Forudbetalt for 1986			800,00
I følge driftsregnskab	22.611,86		
Register 1985/86	1.811,00		
Register á conto	<u>14.243,62</u>	15.054,62	
Tilskud til register			5.000,00
Balance			<u>35.466,48</u>
		<u>41.266,48</u>	<u>41.266,48</u>

THISTED, den 14. april 1986.

Chr. Jensen,
kasserer

Foranstående regnskab er revideret. THISTED, den 29. maj 1986.

Tage Rasmussen

Cai Winther

Historisk Samfund

Formand: Jørgen Miltersen, Hanstholmvej 185, 7700 Thisted, tlf. 07 98 15 85.

Næstformand: Ingrid Vang, Østre Allé 25, 7760 Hurup, tlf. 07 95 13 51.

Kasserer: Jette Kjær, Munkevej 20, 7700 Thisted, tlf. 07 92 04 74.

Sekretær: Frank Weber, Platanvej 25, 7700 Thisted, tlf. 07 92 11 31.

G. Nordentoft, Aasvej 38, V. Vildsund, 7700 Thisted, tlf. 07 93 10 30.

Louis Hjarvard, Vestergade 1, 9690 Fjerritslev, tlf. 08 21 23 49.

Mette Fastrup, Hanstholmvej 185, 7700 Thisted, tlf. 07 98 13 18.

Thisted Museum

Formand: Jørgen Miltersen, Hanstholmvej 185, 7700 Thisted, tlf. 07 98 15 85.

Næstformand og sekretær: Bjarne Søndberg, Anne Søesvej 9, 7700 Thisted, tlf. 07 92 09 19.

Kasserer: Poul Jensen, Tjørnevej 3, 7700 Thisted, tlf. 07 92 31 93.

Thisted Kommunes repræsentant: Viggo Møller, Sennelsvej 24, 7700 Thisted, tlf. 07 98 50 40.

I bestyrelsen sidder endvidere:

Helge Hald, Winthersmøllevej 36, 7700 Thisted, tlf. 07 92 01 87.

Olaf Brusck, Pilgårdsvej 10, 7742 Vesløs, tlf. 07 99 34 37.

Jens Tølbøll, Tingvej 2, Skyum, 7752 Snedsted, tlf. 07 93 61 57.

